

ਪੰਜਾਬੀ ਪੁਸਤਕ-5

ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ

ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ

ਸਮੱਗਰ ਸਿੱਖਿਆ ਅਭਿਆਨ

ਪੜ੍ਹੋ ਸਾਰੇ ਵਧੋ ਸਾਰੇ

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਪਰਾਲਾ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ

All rights, including those of translation, reproduction and annotation etc., are reserved by the Punjab Government.

ਚਿਤਾਵਨੀ

1. ਕੋਈ ਵੀ ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰ ਵਾਧੂ ਪੈਸੇ ਵਸੂਲਣ ਦੇ ਮੰਤਵ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ 'ਤੇ ਜਿਲਦਸਾਜ਼ੀ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। (ਏਜੰਸੀ-ਹੋਲਡਰਾਂ ਨਾਲ ਹੋਏ ਸਮਝੌਤੇ ਦੀ ਧਾਰਾ ਨੰ. 7 ਅਨੁਸਾਰ)
2. ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਛਪਵਾਈਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਜਾਲੀ/ਨਕਲੀ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨਾਂ (ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ) ਦੀ ਛਪਾਈ, ਸਟਾਕ ਕਰਨਾ, ਜਮ੍ਹਾਂਬੋਰੀ ਜਾਂ ਵਿਕਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ ਭਾਰਤੀ ਦੰਡ-ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਅੰਤਰਗਤ ਫੌਜਦਾਰੀ ਜੁਰਮ ਹੈ।
(ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੀਆਂ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਬੋਰਡ ਦੇ 'ਵਾਟਰ ਮਾਰਕ' ਵਾਲੇ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਪਰ ਹੀ ਛਪਵਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ।)

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਭਲਾਈ ਵਿਭਾਗ, ਪੰਜਾਬ ਦਾ ਸਾਂਝਾ ਉਪਰਾਲਾ

ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਵਿਕਰੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਸਕੱਤਰ, ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ, ਵਿਦਿਆ ਭਵਨ, ਫੇਜ਼-8 ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ- 160002
ਰਾਹੀਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਅਤੇ Printed by Pioneer Printers, Agra.

ਦੇ ਸ਼ਬਦ

ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜ-ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਸਦਕਾ ਪੰਜਾਬੀ ਨੂੰ ਰਾਜ ਦੇ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ-ਕ੍ਰਮ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਹੀ ਇਸ ਦੇ ਵਿਕਾਸ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਸਿਲਸਿਲੇ ਵਿੱਚ ਬੋਰਡ ਦੁਆਰਾ ਰਾਜ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਨੂੰ ਮੁੱਖ ਰੱਖਦੇ ਹੋਏ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ 'ਤੇ ਪਾਠ-ਕ੍ਰਮਾਂ ਅਤੇ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਨਵਿਆਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਹਥਲੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ (ਪਹਿਲੀ ਭਾਸ਼ਾ) ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਐੱਨ.ਸੀ.ਐੱਫ. 2005 ਅਤੇ ਪੀ.ਸੀ.ਐੱਫ. 2013 ਦੀਆਂ ਸਿਫਾਰਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮੱਦੇਨਜ਼ਰ ਰੱਖਦਿਆਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕਰਦੇ ਸਮੇਂ ਛੋਟੇ ਬੱਚਿਆਂ ਦੀਆਂ ਰੁਚੀਆਂ ਦਾ ਪੂਰਾ ਧਿਆਨ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਕਵਿਤਾਵਾਂ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਜੀਵਨੀਆਂ, ਲੇਖ ਅਤੇ ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਵਾਲੇ ਪਾਠ ਸ਼ਾਮਲ ਕਰਕੇ ਸੁੰਦਰ ਚਿੱਤਰਾਂ ਰਾਹੀਂ ਇਸ ਨੂੰ ਮਨਮੋਹਣਾ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਬੱਚਿਆਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਲਈ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸਾਂ ਨੂੰ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲਈ ਅਭਿਆਸ-ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਰੂਪ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ।

ਇਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਦੇ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਕਾਸ-ਕੇਂਦਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾ-ਮਾਹਰ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਪਰਮਿੰਦਰ ਕੌਰ ਦੁਆਰਾ, ਉਪ-ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਅਕਾਦਮਿਕ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਦਾਲਮ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਹੇਠ ਖੇਤਰ ਦੇ ਮਾਹਰਾਂ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਰਣਬੀਰ ਸਿੰਘ ਵਿਸ਼ਾ ਮਾਹਿਰ ਐੱਸ. ਸੀ. ਈ. ਆਰ. ਟੀ., ਸ. ਸਤਨਾਮ ਸਿੰਘ ਸੰਘੇੜਾ, ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਮਨਦੀਪ ਕੌਰ ਸੰਘੇੜਾ, ਸ. ਰਾਜਵੰਤ ਸਿੰਘ ਭੰਗੂ, ਅਤੇ ਸ. ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੋਆ ਦੇ ਸਹਿਯੋਗ ਨਾਲ ਤਿਆਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਲੇਖਕਾਂ ਦਾ ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਇਸ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਹੋਰ ਵਧੀਆ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸੁਝਾਵਾਂ ਦਾ ਬੋਰਡ ਵਲੋਂ ਸੁਆਗਤ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ।

ਚੇਅਰਮੈਨ

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ

ਸਿੱਖਣ-ਸਿਖਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਕਿਰਿਆ (ਪੰਜਵੀਂ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ)

ਵਿਭਿੰਨ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ, ਦਬਾਅ, ਤਾਨ ਅਤੇ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਬੋਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ ਅਤੇ ਲੁੜੀਂਦੀ ਗਤੀ ਨਾਲ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਵੀ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਈ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਮੁਹੱਈਆ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਲਈ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹ ਸਕੇ।
- ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹਾ ਮਾਹੌਲ ਸਿਰਜਿਆ ਜਾਵੇ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰ ਸਕੇ। ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂੰ ਕਰਾਇਆ ਜਾਵੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਣਾ ਵੀ ਸਿਖਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਰੋਚਕ ਵਿਧੀਆਂ ਅਤੇ ਸਰਲ ਕਿਰਿਆਵਾਂ, ਜਿਵੇਂ: ਪੂਰੇ ਹਾਵ-ਭਾਵ ਨਾਲ਼ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਣਾ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਤਾਂਜੋ ਉਹ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਪਾਠ ਜਾਂ ਪਾਠ-ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ।
- ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਕਿ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸਕੂਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਚੁਟਕਲੇ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਦਿ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝ ਸਕੇ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।

ਸਿੱਖਣ ਦੇ ਪਰਿਣਾਮ

ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ, ਦਬਾਅ, ਤਾਨ ਅਤੇ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਪ੍ਰਤਿ ਪੂਰੀ ਸਾਵਧਾਨੀ ਵਰਤਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਗਤੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਢੰਗ ਨਾਲ਼ ਬੋਲ ਕੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੁੜੀਂਦੀ ਗਤੀ ਨਾਲ਼ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਸਮਝਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ (ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਹੀ) ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਖ਼ਬਾਰ, ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਆਦਿ ਵਿੱਚੋਂ ਆਪਣੇ ਮਨ-ਪ੍ਰਚਾਵੇ ਲਈ ਚੋਣਵੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਠ-ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਪਸੰਦ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਸਮਗਰੀ ਦੀ ਚੋਣ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਸ਼ਬਦ-ਕੋਸ਼ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਵਰਤਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਧਿਆਪਕ ਅਤੇ ਕਿਸੇ ਦੂਜੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੁਆਰਾ ਪੜ੍ਹੇ ਗਏ ਪਾਠ ਜਾਂ ਪਾਠ-ਅੰਸ਼ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਜਾਂ ਸਕੂਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਸੁਣਾਏ ਗਏ ਚੁਟਕਲੇ, ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਸਮਝਦਾ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਦਾ ਬੋਲਿਆ ਹੋਇਆ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਟੈਲੀਵੀਜ਼ਨ ਅਤੇ ਰੇਡੀਓ ਤੋਂ ਪ੍ਰਸਾਰਿਤ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਪ੍ਰੋਗ੍ਰਾਮ ਆਦਿ ਨੂੰ ਸਮਝਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸਮਗਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ, ਕਿਸੇ ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਨੋਟਿਸ ਅਤੇ ਮਾਟੋ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸਰਲ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਅਤੇ ਉਚਿਤ ਅਭਿਆਸ ਨਾਲ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਅਤੇ ਬਾਲ-ਸਾਹਿਤ ਪੜ੍ਹਨ ਉਪਰੰਤ ਉਸ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕੇ ਅਤੇ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਵੀ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੜ੍ਹੀ ਹੋਈ ਸਮਗਰੀ ਬਾਰੇ ਕੋਈ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਪੁੱਛ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਾਠ, ਇਸ਼ਤਿਹਾਰ, ਨੋਟਿਸ ਅਤੇ ਮਾਟੋ ਆਦਿ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਭਾਵ ਨੂੰ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰ ਸਕੇ। ਇਸ ਮਕਸਦ ਲਈ ਭਿੰਨ-ਭਿੰਨ ਵੰਨਗੀਆਂ ਦੀ ਪੜ੍ਹਨ ਸਮਗਰੀ ਅਤੇ ਮੌਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ।
- ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਦੀ ਰਚਨਾ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਰਾਹੀਂ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕੇ।
- ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਅਤੇ ਸਕੂਲ-ਸਭਾ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪੈਦਾ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਾ ਆਦਰ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਠਰ੍ਹਮੇ ਨਾਲ ਬੋਲਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੋਵੇ। ਉਹ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈ ਸਕੇ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸਹੀ ਉਚਾਰਨ, ਦਬਾਅ, ਤਾਨ, ਗਤੀ ਅਤੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਣ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਕਿਰਿਆਵਾਂ ਕਰਵਾਈਆਂ ਜਾਣ ਤਾਂਜੋ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਜਿਹਨ ਵਿੱਚ ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਦੀ ਸਮਝ ਪਕੇਰੀ ਹੋ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਸ਼ਬਦਾਂ, ਵਾਕਾਂ, ਪੈਰਿਆਂ ਨੂੰ ਸੁਣ ਕੇ ਲਿਖਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ ਤਾਂਜੋ ਉਹ ਲੁੜੀਂਦੀ ਗਤੀ ਨਾਲ ਲਿਖਣ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ। ਉਹ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿਚਲੇ ਪਾਠਾਂ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛੇ ਗਏ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਆਪਣੀਆਂ ਕਾਪੀਆਂ ਅਤੇ ਬਲੈਕ-ਬੋਰਡ ਉੱਤੇ ਲਿਖ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਦੇ ਹੋਏ ਲਿਖਤ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹੈਰਾਨੀ ਅਤੇ ਖੁਸ਼ੀ ਆਦਿ ਦੇ ਭਾਵਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਾਂਵ, ਪੜਨਾਂਵ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ, ਕਿਰਿਆ, ਲਿੰਗ, ਵਚਨ ਆਦਿ ਵਿਆਕਰਨਿਕ ਭੇਦਾਂ ਵਿਚਲੇ ਨਿਖੇੜ ਨੂੰ ਸਮਝ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਆਦਰ-ਭਾਵ ਅਤੇ ਠਰ੍ਹਮੇ ਨਾਲ ਬੋਲਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਵਿੱਚ ਹਿੱਸਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਾਟਕੀ ਰੂਪ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਸਹੀ-ਉਚਾਰਨ, ਦਬਾਅ, ਤਾਨ, ਗਤੀ ਅਤੇ ਸੌਖ ਨਾਲ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਪੜ੍ਹੀ ਜਾਂ ਸੁਣੀ ਗਈ ਸਮਗਰੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉੱਤਰ ਦੇ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਿਸਮਕ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਆਦਿ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪਿਕਨਿਕ, ਮੇਲਾ, ਤਿਉਹਾਰ, ਰੁੱਤ ਆਦਿ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰੇ ਜਾਂ ਲੇਖ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਿਸ਼ਿਆਂ, ਜਿਵੇਂ: ਜ਼ਰੂਰੀ ਕੰਮ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ, ਵਿਆਹ 'ਤੇ ਜਾਣ ਲਈ ਛੁੱਟੀ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ, ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈਣ ਦੀ ਅਰਜ਼ੀ, ਲਾਊਡਸਪੀਕਰ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਘੱਟ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਅਤੇ ਸਧਾਰਨ ਚਿੱਠੀ-ਪੱਤਰ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।

- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀ ਸਮਗਰੀ ਨੂੰ ਲੁੜੀਂਦੀ ਤਰਤੀਬ ਵਿੱਚ ਵੀ ਲਿਖ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਅਭਿਆਸ ਦੇ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ ਪੂਰਨ ਵਿਸ਼ਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ, ਪ੍ਰਸ਼ਨਵਾਚਕ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਵਿਸਮਕ ਚਿੰਨ੍ਹ, ਜੋੜਨੀ ਆਦਿ ਦੀ ਢੁਕਵੀਂ ਵਰਤੋਂ ਕਰਨ ਦੇ ਯੋਗ ਹੋ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਲਿਖਤ-ਰਚਨਾ, ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਆਦਿ ਰਾਹੀਂ ਅਜਿਹੇ ਮੌਕੇ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਕਿ ਉਹ ਪਿਕਨਿਕ, ਮੇਲਾ, ਤਿਉਹਾਰ, ਰੁੱਤ ਆਦਿ ਅਤੇ ਹੋਰ ਜਾਣੇ-ਪਛਾਣੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਉੱਤੇ ਪੈਰੇ ਜਾਂ ਲੇਖ ਲਿਖ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਰਚਨਾਤਮਿਕ ਅਭਿਆਸ ਲਈ ਸਰਲ ਭਾਂਤ ਦੀ ਤੁਕਬੰਦੀ, ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸੰਕੇਤਾਂ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕਹਾਣੀ, ਵਾਰਤਾਲਾਪ ਅਤੇ ਲੇਖ ਆਦਿ ਲਿਖ ਸਕੇ।
- ਉਹ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ, ਵਚਨ, ਵਿਰੋਧਾਰਥਕ ਜਾਂ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ, ਗਲਤ ਜੋੜਾਂ ਵਾਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸ਼ੁੱਧ ਰੂਪ ਲਿਖ ਸਕੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਨਾਲ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਦੇ ਹੋਏ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਪਾਸੋਂ ਮੁਹਾਵਰੇ ਤੇ ਅਖਾਣਾਂ ਬਾਰੇ ਜਾਣਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਜਾਵੇ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਨਿਯਤ ਪਾਠ-ਪੁਸਤਕ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਕਿਸੇ ਇੱਕ ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਚਾਰ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖਣ ਲਈ ਕਹੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਅਧੂਰੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸਤਰ ਨਾਲ ਮਿਲਦੀ ਸਤਰ ਲਿਖ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਪੰਜਾਬ ਦੀਆਂ ਮਹਾਨ ਸ਼ਖ਼ਸੀਅਤਾਂ, ਜਿਵੇਂ: ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ, ਮਾਤਾ ਗੁਜਰੀ ਜੀ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰੀ ਬਾਰੇ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਦ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ 'ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਗਤੀ ਲਈ ਯਤਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਨੂੰ ਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਸੁਰ, ਤਾਲ ਅਤੇ ਲੈਅ ਪ੍ਰਤਿ ਆਕਰਸ਼ਨ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੰਗੀਤਿਕ ਸਮਝ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਰੋਚਕ ਕਹਾਣੀਆਂ, ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਅਤੇ ਲੇਖ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਖੁਦ ਵੀ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਣ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਭੰਡਾਰ ਵਿੱਚ ਵਾਧਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਮਹੱਤਵ ਤੋਂ ਜਾਣੂ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦੀ ਭਾਸ਼ਾਈ ਸਮਰੱਥਾ ਵਿੱਚ ਨਿਖਾਰ ਆਉਂਦਾ ਹੈ।

ਤਤਕਰਾ

ਲੜੀ ਨੰ.	ਪਾਠ		ਲੇਖਕ	ਪੰਨਾ
1	ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ	ਕਵਿਤਾ	ਪ੍ਰੋ. ਜੋਗਾ ਸਿੰਘ	1
2	ਗਤਕਾ	ਲੇਖ	ਪ੍ਰਿੰ. ਸਰਵਣ ਸਿੰਘ	7
3	ਬਾਰਾਂਮਾਹਾ	ਕਵਿਤਾ	ਮਹਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਮਾਨੂਪੁਰੀ	14
4	ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ	ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਜੇ. ਐੱਸ. ਗਰੇਵਾਲ	20
5	ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ	ਕਹਾਣੀ	ਪ੍ਰੇਮ ਗੋਰਖੀ	27
6	ਆਓ ਰਲ੍ਹ-ਮਿਲ੍ਹ ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ	ਕਵਿਤਾ	ਜਸਵੀਰ ਸਿੰਘ ਲੰਗੜੇਆ	33
7	ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ	ਕਹਾਣੀ	ਜਸਬੀਰ ਭੁੱਲਰ	39
8	ਚਿੜੀਆ-ਘਰ	ਕਵਿਤਾ	ਡਾ. ਸਰਬਜੀਤ ਬੇਦੀ	46
9	ਸੁੰਢ ਤੇ ਹਲਦੀ	ਕਹਾਣੀ	ਡਾ. ਵਣਜਾਰਾ ਬੇਦੀ	54
10	ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ	ਕਵਿਤਾ	ਧਨੀ ਰਾਮ ਚਾਤ੍ਰਕ	64
11	ਚਿੜੀ, ਰੁੱਖ, ਬਿੱਲੀ ਤੇ ਸੱਪ	ਕਹਾਣੀ	ਬੀਬੀ ਸੁਖਵੰਤ ਕੌਰ ਮਾਨ	70
12	ਸੱਚੀ ਮਿੱਤਰਤਾ	ਕਾਵਿ-ਕਹਾਣੀ	ਜਸਵੰਤ ਸਿੰਘ ਕੈਲਵੀ	78
13	ਫੁਲਕਾਰੀ-ਕਲਾ	ਲੇਖ	ਅਮਰਜੀਤ ਕੌਰ ਵਿਰਕ	85
14	ਦਾਦੀ ਦੀ ਪੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ	ਕਵਿਤਾ	ਸਵਰਨ 'ਹੁਸ਼ਿਆਰਪੁਰੀ'	94
15	ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ	ਲੇਖ	ਜਸਬੀਰ ਕੌਰ	100
16	ਸਾਡਾ ਪਾਰਸ—ਸਾਡਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ	ਇਕਾਂਗੀ	ਕੇਵਲ ਧਾਲੀਵਾਲ	106
17	ਹਿੰਦਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੰਦੇਸ਼	ਕਵਿਤਾ	ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ	117
18	ਕਹੀ ਹੋਸ ਪਈ	ਕਹਾਣੀ	ਡਾ. ਹਰਨੇਕ ਸਿੰਘ ਕਲੇਰ	123
19	ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰੀ : ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ	ਜੀਵਨੀ	ਡਾ. ਕੁਲਦੀਪ ਸਿੰਘ ਧੀਰ	132
20	ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੜਾਈ	ਕਵਿਤਾ (ਬੈਂਤ-ਛੰਦ)	ਡਾ. ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਜਾਚਕ	138
21	ਅਸਲੀ ਸਿੱਖਿਆ	ਕਹਾਣੀ	ਗੁਲ ਚੌਹਾਨ	143

ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ , ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ !
ਸਭ ਦੇਸਾਂ-ਪਰਦੇਸਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ, ਉੱਚੀ ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ।
ਉੱਚੇ ਪਰਬਤ ਬਰਫਾਂ ਲੱਦੇ, ਖੜ੍ਹੇ ਜਿਉਂ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਢਾਣੀ,
ਇਸ ਦੇ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁੱਟਦਾ, ਚਾਂਦੀ ਰੰਗਾ ਪਾਣੀ।
ਇਸ ਦੀਆਂ ਨਦੀਆਂ, ਇਸ ਦੇ ਜੰਗਲ਼, ਹਰੇ-ਭਰੇ ਮੈਦਾਨ,
ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ !
ਇਸ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਵਿੱਚ ਉੱਗਦੇ ਨੇ, ਮੋਤੀਆਂ ਵਰਗੇ ਦਾਣੇ,
ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਤਾਂ ਮਾਂ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਆਖਣ ਲੋਕ ਸਿਆਣੇ।

ਇਸ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਨਿਵਾਈਏ, ਇਹ ਮਿੱਟੀ ਵਰਦਾਨ,
ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ!

ਇੱਕ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਉੱਗੇ, ਬੂਟੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ,
ਪਰ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਘੁਲੇ-ਮਿਲੇ ਹਾਂ, ਪਾਣੀ ਜਿਵੇਂ ਸਰਾਂ ਦੇ।
ਹਰ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸਵੇਰ ਵੰਡੀਏ ਫੁੱਲਾਂ ਜਿਹੀ ਮੁਸਕਾਨ,
ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ!

ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ, ਗੁਰੂਆਂ-ਪੀਰਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਈ,
ਇਸ ਦੇ ਜੋਧਿਆਂ ਨੇ ਜੱਗ ਉੱਤੇ, ਆਪਣੀ ਧਾਂਕ ਜਮਾਈ।
ਇੱਥੋਂ ਦੀ ਵਿੱਦਿਆ ਨੂੰ ਵੀਰੋ, ਮੰਨਦਾ ਕੁੱਲ ਜਹਾਨ,
ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ!
ਇਸ ਦੇ ਹਾਲੀ, ਇਸ ਦੇ ਪਾਲੀ, ਕਾਮੇ ਤੇ ਮਜ਼ਦੂਰ,
ਹੱਕ, ਸੱਚ ਦੀ ਕਰਨ ਕਮਾਈ, ਰਹਿਣ ਕੂੜ ਤੋਂ ਦੂਰ।
ਇਸ ਦਾ ਹਰ ਇੱਕ ਗੱਭਰੂ ਬਾਂਕਾ, ਹਰ ਮੁਟਿਆਰ ਰਕਾਨ,
ਮੇਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ, ਮੇਰਾ ਪਿਆਰਾ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ!

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਲੱਦੇ	:	ਭਰੇ	ਢਾਣੀ	:	ਟੋਲੀ
ਵਰਦਾਨ	:	ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ	ਸਰਾਂ	:	ਸਰੋਵਰ
ਧਾਂਕ	:	ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਜਾਂ ਸੁਹਰਤ	ਹਾਲੀ	:	ਹਲ ਵਾਹੁਣ ਵਾਲੇ
ਕਾਮੇ	:	ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ	ਕੂੜ	:	ਝੂਠ
ਚਸ਼ਮਿਆਂ	:	ਪਾਣੀ ਦੇ ਝਰਨਿਆਂ	ਜੋਧਿਆਂ	:	ਯੁੱਧ ਕਰਨ ਵਾਲੇ
ਪਾਲੀ	:	ਪਸ਼ੂ ਚਾਰਨ ਵਾਲੇ	ਗੱਭਰੂ	:	ਨੌਜਵਾਨ ਮੁੰਡੇ
ਮੁਟਿਆਰ	:	ਨੌਜਵਾਨ ਲੜਕੀ	ਰਕਾਨ	:	ਸੁਚੱਜੀ ਅਤੇ ਸਿਆਣੀ ਕੁੜੀ
ਬਾਂਕਾ	:	ਬਣ-ਠਣ ਕੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਮੁੰਡਾ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਨਾਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਭਾਰਤ ਵੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 29 ਰਾਜ ਹਨ।
- ਭਾਰਤ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਦਿੱਲੀ ਹੈ।
- ਭਾਰਤ ਦਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡਾ ਤਿਰੰਗਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਤਿੰਨ ਰੰਗ (ਕੇਸਰੀ, ਸਫ਼ੈਦ, ਹਰਾ) ਹਨ।

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ :

- (1) ਦੇਸ਼ਾਂ-ਪਰਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੈ?
- (2) ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੇ ਚਸ਼ਮਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਛੁੱਟਦਾ ਪਾਣੀ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਲੱਗਦਾ ਹੈ?
- (3) ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਨਵੀਂ ਸਵੇਰ ਨੂੰ ਕੀ ਵੰਡਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਓ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- (1) ਅਸੀਂ ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ ਦੀ ਮਿੱਟੀ ਨੂੰ ਸੀਸ ਕਿਉਂ ਨਿਵਾਉਂਦੇ ਹਾਂ?

.....

.....

.....

- (2) ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦੀ ਕਮਾਈ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਪਰਦੇਸ਼

ਚਾਂਦੀ

ਵਿੱਦਿਆ

ਬਾਗ਼

ਜੋਧੇ

ਸ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਕੋਈ ਦਸ ਨਾਂਵ ਚੁਣੋ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

1.	2.	3.	4.
----	----	----	----

5.	6.	7.	8.
----	----	----	----

9.	10.
----	-----

ਹ. ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ:

ਇੱਕ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਅਸੀਂ ਹਾਂ ਉੱਗੇ, ਬੂਟੇ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ,

.....

ਰਿਸ਼ੀਆਂ-ਮੁਨੀਆਂ, ਗੁਰੂਆਂ, ਪੀਰਾਂ, ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਾਨ ਵਧਾਈ,

.....

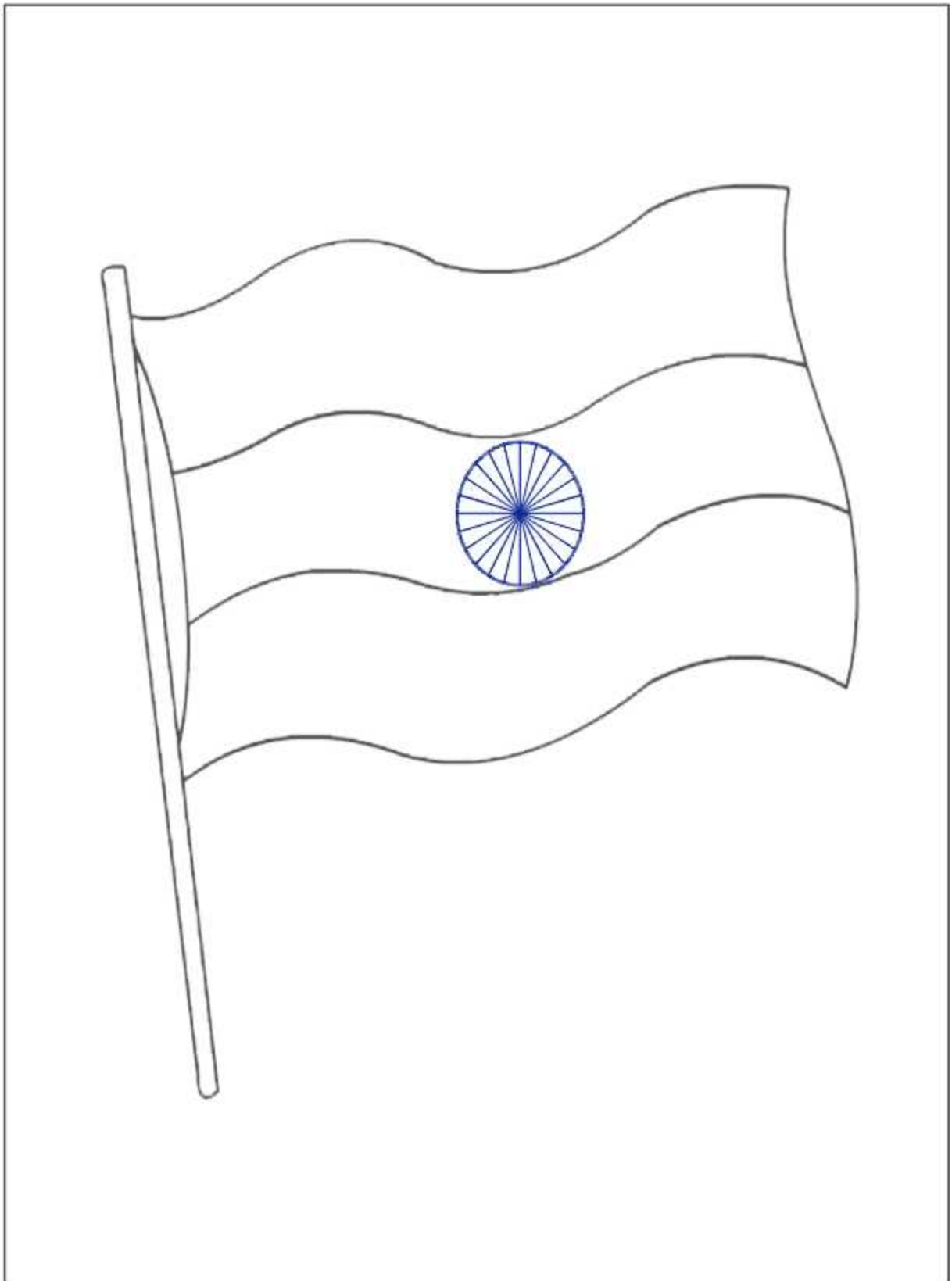
ਕ. ਕਵਿਤਾ ਦੇ ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਲਿਖਤ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ:

ਜਿਵੇਂ: ਹਿੰਦੁਸਤਾਨ

.....

.....

ਖ. ਹੇਠ ਦਿੱਤੇ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਝੰਡੇ ਦੇ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਭਰੋ।

ਗ. ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੂੰ ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖੋ।

ਸੇਵਾ ਵਿਖੇ

ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾ ਜੀ,
ਸਰਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ,
.....।

ਵਿਸ਼ਾ : ਬਿਮਾਰੀ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਲੈਣ ਸੰਬੰਧੀ।

ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ/ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਜੀ,

ਬੇਨਤੀ ਹੈ ਕਿ ਮੈਨੂੰ ਕੱਲ੍ਹ ਸਕੂਲ ਤੋਂ ਘਰ ਜਾਣ ਸਮੇਂ ਹੀ ਤੇਜ਼ ਬੁਖਾਰ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼ਾਮ ਨੂੰ ਮੇਰੇ ਮਾਤਾ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਡਾਕਟਰ ਤੋਂ ਦਵਾਈ ਲੈ ਦਿੱਤੀ ਸੀ ਪਰ ਅੱਜ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਬੁਖਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਅੱਜ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹਾਜ਼ਰ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ/ਸਕਦੀ। ਕਿਰਪਾ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਅੱਜ ਮਿਤੀ _____ ਅਪਰੈਲ, 20____ ਦੀ ਛੁੱਟੀ ਦਿੱਤੀ ਜਾਵੇ।

ਧੰਨਵਾਦ ਸਹਿਤ,

ਆਪ ਜੀ ਦਾ/ਦੀ ਆਗਿਆਕਾਰੀ,

ਮਿਤੀ : _____ ਅਪਰੈਲ, 20____

.....,

ਰੋਲ ਨੰਬਰ,

ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਪੰਜਵੀਂ।

* * * * *

ਗਤਕਾ

ਗਤਕਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਇੱਕ ਜੰਗੀ ਹੁਨਰ ਹੈ। ਇਹਦੇ ਰਾਹੀਂ ਵਿਰੋਧੀ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਛੇਵੇਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੱਕ ਸੈਨਿਕਾਂ ਲਈ ਗਤਕਾ ਸਿੱਖਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਜਿਵੇਂ ਜਪਾਨ ਦੀ ਖੇਡ ਕਰਾਟੇ ਸ਼੍ਰੇਣੀਆਂ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਗਿਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦਾ ਗਤਕਾ ਵੀ ਬਚਾਅ ਵਾਲੀ ਖੇਡ ਹੈ।

ਗਤਕਾ ਗਦਾ-ਯੁੱਧ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ। ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਸਕੂਲਾਂ-ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਤਕਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵਿਦਿਅਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਅਧੀਨ ਗਤਕਾ-ਖੇਡ ਦੇ ਮੁੱਢਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਜਿਸ ਨੇ ਗਦਾ-ਯੁੱਧ ਦਾ ਮਾਹਰ ਬਣਨਾ ਹੈ, ਉਹ ਪਹਿਲਾਂ ਗਤਕਾ ਖੇਡਣਾ ਸਿੱਖੇ। ਗਤਕੇ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਡੰਡੇ-ਸੋਟੀਆਂ ਤੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਕੇ ਤਲਵਾਰਾਂ ਚਲਾਉਣ ਤੱਕ ਹੈ। ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਖੇਡ ਫੈਂਸਿੰਗ ਗਤਕੇ ਦਾ ਹੀ ਸੁਧਰਿਆ ਰੂਪ ਹੈ।

ਗਤਕੇ ਵਿੱਚ ਮੁਢਲੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਾਢੇ ਤਿੰਨ ਹੱਥ ਲੰਮਾ ਡੰਡਾ ਤੇ ਛੋਟੀ ਢਾਲ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਡੰਡੇ ਉੱਤੇ ਚੰਮ ਦਾ ਖੋਲ ਚੜ੍ਹਿਆ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਸੱਜੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਗਤਕਾ ਅਤੇ ਖੱਬੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫਰੀ (ਛੋਟੀ ਢਾਲ) ਲੈ ਕੇ ਦੋ ਜਣੇ ਆਪੋ ਵਿੱਚ ਖੇਡਦੇ ਹਨ।

ਫਾਰਸੀ ਦਾ 'ਖੁਤਕਾ' ਸ਼ਬਦ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਮੂੰਹ ਚੜ੍ਹ ਕੇ ਗਤਕਾ ਬਣਿਆ ਹੈ। ਕੁਸ਼ਤੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਸਤਾਦੀ-ਸ਼ਗਿਰਦੀ ਚੱਲਦੀ ਹੈ। ਗਤਕਾ-ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਅਖਾੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਮਾਪੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਗਤਕਾ ਸਿਖਾਉਣ ਲਈ ਉਸਤਾਦਾਂ ਕੋਲ ਭੇਜਦੇ ਹਨ। ਉਸਤਾਦ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਭੁਜੰਗੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਭੁਜੰਗੀਆਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਚਾਲ-ਚਲਣ ਨੇਕ ਰੱਖਣਾ ਹੈ। ਬੱਚੇ, ਬਜ਼ੁਰਗ, ਔਰਤ ਤੇ ਨਿਤਾਣੇ ਉੱਤੇ ਵਾਰ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਸਗੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਢਾਲ ਬਣਨਾ ਹੈ। ਸਾਦੀ ਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਖੁਰਾਕ ਖਾਣੀ ਹੈ। ਕੋਈ ਨਸ਼ਾ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ।

ਖੇਡ-ਸਿਖਲਾਈ ਦੇ ਅਮਲੀ ਦੌਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਜੁੱਸੇ ਗਰਮਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਹਦੇ ਲਈ ਡੰਡ-ਬੈਠਕਾਂ ਤੇ ਅਖਾੜੇ ਦੁਆਲੇ ਦੌੜਾਂ ਲਾਉਣ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਫਿਰ ਹਥਿਆਰਾਂ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜਨ, ਪੈਂਤੜਾ ਲੈਣ, ਵਾਰ ਕਰਨ ਅਤੇ ਰੋਕਣ ਦੇ ਦਾਅ-ਪੇਚ ਸਿਖਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਮੁਕਾਬਲੇ ਇਕੱਲੇ-ਇਕੱਲੇ ਦੇ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਟੋਲੀਆਂ ਵਿਚਕਾਰ ਵੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਪਹਿਲਾਂ-ਪਹਿਲ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਗਤਕੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕੇਂਦਰ ਸਨ। ਹੋਲੇ-ਮਹੱਲੇ ਸਮੇਂ ਗਤਕੇ ਦੇ ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਮੁਕਾਬਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਇੱਕ ਫ਼ਾਇਦਾ ਇਹ ਸੀ ਕਿ ਚੰਗੀ ਖੇਡ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਧਾ ਹੀ ਫੌਜ ਵਿੱਚ ਭਰਤੀ ਕਰ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ ਇੰਝ ਹੀ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਨਜ਼ਰੀ ਚੜ੍ਹਿਆ ਸੀ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਕੁਝ ਸਕੂਲਾਂ, ਕਾਲਜਾਂ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ ਵਿੱਚ ਗਤਕਾ ਖੇਡਣ ਦੀ ਸਿਖਲਾਈ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਹੁਨਰ ਪਹਿਲਾਂ ਮਰਦਾਂ ਤੱਕ ਹੀ ਸੀਮਿਤ ਸੀ। ਹੁਣ ਔਰਤਾਂ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ। ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ ਦੀ ਇਹ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ। ਇਹ ਖੇਡ ਹੁਣ ਨਗਰ-ਕੀਰਤਨਾਂ ਅਤੇ ਖ਼ਾਸ ਖੇਡ-ਸਮਾਗਮਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਕੋਈ ਗਤਕਾਬਾਜ਼ ਕਿਸੇ ਪੇਂਡੂ ਖੇਡ-ਮੇਲੇ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖੇਡ ਦੇ ਜੌਹਰ ਵਿਖਾ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦਰਸ਼ਕ ਵਿੱਸਰ ਰਹੀ ਖੇਡ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣ ਲੈਂਦੇ ਹਨ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਖੇਡ ਦਾ ਪਿਛੋਕੜ ਜਾਣਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਸਾਡੇ ਦੇਸ ਵਿੱਚ ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਭੂਗੋਲਿਕ ਸਥਿਤੀ ਖ਼ਾਸ ਸੀ। ਥਲ ਰਾਹੀਂ ਆਉਂਦੇ ਹਮਲਾਵਰ ਇੱਥੋਂ ਲੰਘਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਇਸ ਕਾਰਨ ਆਤਮ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਹਰੇਕ ਦੀ ਲੋੜ ਬਣ ਗਈ। ਵਿਰੋਧੀ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕਰਨ ਲਈ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਗਤਕੇ ਦੀ ਖੇਡ ਇਸ ਲੋੜ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਪੈਦਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਪੰਜਾਬ ਸਕੂਲ ਸਿੱਖਿਆ ਬੋਰਡ ਵੱਲੋਂ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਵਿੱਦਿਅਕ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਅਧੀਨ ਗਤਕੇ ਦੇ ਮੁੰਡਿਆਂ ਅਤੇ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਮੁਕਾਬਲੇ ਕਰਵਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਜੰਗੀ ਹੁਨਰ	: ਯੁੱਧ ਦੀ ਮੁਹਾਰਤ		
ਸੁਰੱਖਿਆ	: ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ ਆਪ ਕਰਨਾ		
ਗਦਾ-ਯੁੱਧ	: ਗੁਰਜ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਯੁੱਧ		
ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ	: ਜਿੱਥੇ ਉਚੇਰੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ,		
ਫਰੀ	: ਛੋਟੀ ਢਾਲ		
ਉਸਤਾਦ	: ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ/ ਅਧਿਆਪਕ		
ਸ਼ਿਗਰਦ	: ਸਿੱਖਣ ਵਾਲਾ/ ਸਿਖਿਆਰਥੀ		
ਅਖਾੜੇ	: ਅਭਿਆਸ ਕਰਨ ਦਾ ਸਥਾਨ		
ਭੁਜੰਗੀ	: ਗਤਕੇ ਦਾ ਸਿਖਿਆਰਥੀ		
ਪੈਂਤੜਾ ਲੈਣਾ	: ਹਾਲਾਤ ਅਨੁਸਾਰ ਆਪਣੀ ਸਥਿਤੀ ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਕਰਨਾ		
ਨਜ਼ਰੀ ਚੜ੍ਹਨਾ	: ਧਿਆਨ ਵਿੱਚ ਆਉਣਾ		
ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ	: ਹਰ ਇੱਕ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਣ ਵਾਲੀ		
ਚਾਲ-ਚਲਣ	: ਚਰਿੱਤਰ	ਨੇਕ	: ਚੰਗਾ
ਨਿਤਾਏ	: ਕਮਜ਼ੋਰ	ਢਾਲ ਬਣਨਾ	: ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ
ਜੁੱਸੇ	: ਸਰੀਰ	ਦਾਅ-ਪੇਚ	: ਢੰਗ-ਤਰੀਕੇ
ਜੌਹਰ	: ਕਮਾਲ	ਵਿੱਸਰ ਰਹੀ	: ਗੁਆਚ ਰਹੀ
ਪਿਛੋਕੜ	: ਇਤਿਹਾਸ	ਥਲ	: ਜ਼ਮੀਨ
ਭੂਗੋਲਿਕ	: ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਸਥਿਤੀ ਅਨੁਸਾਰ	ਆਤਮ-ਸੁਰੱਖਿਆ	: ਆਪਣੀ ਰੱਖਿਆ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਗਤਕੇ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਹੋਈ।
- ਪਹਿਲਾਂ ਸ੍ਰੀ ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਅਤੇ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਗਤਕੇ ਦੇ ਵੱਡੇ ਕੇਂਦਰ ਸਨ।
- ਗਤਕਾ ਸਿੱਖਣ ਵਾਲੇ ਨੂੰ ਭੁਜੰਗੀ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਗਤਕੇ ਦੀ ਲੋੜ ਆਤਮ-ਸੁਰੱਖਿਆ ਕਾਰਨ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਆਈ।
- ਉਲੰਪਿਕ ਖੇਡਾਂ ਵਿੱਚ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਖੇਡ 'ਫੈਂਸਿੰਗ' ਗਤਕੇ ਦਾ ਹੀ ਸੁਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਇੱਕ ਰੂਪ ਹੈ।

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਤੁਸੀਂ ਗਤਕਾ ਖੇਡਦਿਆਂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਅਤੇ ਕਿੱਥੇ ਵੇਖਿਆ ਹੈ?
- (2) ਇਹ ਖੇਡ ਹੁਣ ਕਿਹੜੇ ਮੁਕਾਬਲਿਆਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਹੈ?
- (3) ਇਹ ਖੇਡ ਉਲੰਪਿਕ ਦੀ ਕਿਹੜੀ ਖੇਡ ਦਾ ਸੁਧਰਿਆ ਹੋਇਆ ਰੂਪ ਹੈ?
- (4) 'ਖੁਤਕਾ' ਕਿਹੜੀ ਭਾਸ਼ਾ ਦਾ ਸ਼ਬਦ ਹੈ ?

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- (1) ਗਤਕਾ-ਖੇਡ ਹੋਂਦ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਆਈ ਅਤੇ ਇਹ ਕਿਸ ਕਿਸਮ ਦਾ ਹੁਨਰ ਹੈ?
.....
.....
.....
- (2) ਗਤਕਾ ਖੇਡਣ ਸਮੇਂ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਹਥਿਆਰ ਵਰਤੋਂ ਵਿੱਚ ਲਿਆਂਦੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?
.....
.....
.....
- (3) ਗਤਕੇ ਦਾ ਉਸਤਾਦ ਗਤਕਾ ਸਿਖਾਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਸਿਖਿਆਰਥੀ ਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਿੰਦਾ ਹੈ?
.....
.....
.....

(4) ਗਤਕੇ ਦੇ ਅਖਾੜੇ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖਿਡਾਰੀ ਕਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰਦਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

(5) ਗਤਕੇ ਦੀ ਖੇਡ ਦੇ ਮੁੱਖ ਕੇਂਦਰ ਕਿਹੜੇ ਹਨ?

.....

.....

.....

(6) ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਗਤਕੇ ਦੀ ਖੇਡ ਕਿੱਥੋ-ਕਿੱਥੋ ਖੇਡੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਗਤਕਾ _____ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਪਹਿਲਾ ਪੜਾਅ ਹੈ।
2. ਕੁਸ਼ਤੀ ਵਾਂਗ ਇਸ ਖੇਡ ਵਿੱਚ ਵੀ _____ ਚੱਲਦੀ ਹੈ।
3. ਉਸਤਾਦਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ _____ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
4. ਉਸਤਾਦ ਕੁਝ ਰਸਮਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਕੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ _____ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।
5. ਹੁਣ _____ ਵੀ ਇਸ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਹਨ।
6. _____ ਦੀ ਇਹ ਹਰਮਨ-ਪਿਆਰੀ ਖੇਡ ਹੈ।

(ਅਖਾੜੇ, ਨਿਹੰਗ ਸਿੰਘਾਂ, ਗਦਾ-ਯੁੱਧ, ਔਰਤਾਂ, ਉਸਤਾਦੀ-ਸ਼ਗਿਰਦੀ, ਭੁਜੰਗੀ)

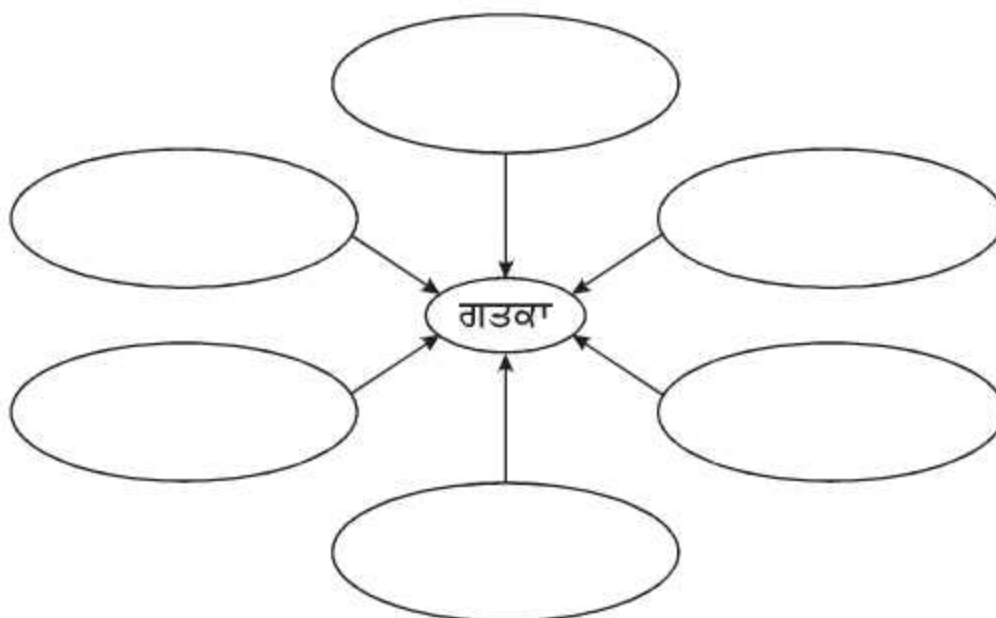
ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਆਮ ਨਾਂਵ 'ਤੇ ਗੋਲਾ ਲਾਓ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨਾਂਵ 'ਤੇ ਸਹੀ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ।

ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ	ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ	ਸੈਨਿਕ
ਜਪਾਨ	ਸਕੂਲ	ਮੁੰਡੇ
ਢਾਲ	ਕੁੜੀਆਂ	ਕਾਲਜ
ਬੱਚੇ	ਭੁਜੰਗੀ	ਅਨੰਦਪੁਰ ਸਾਹਿਬ
ਜਰਨੈਲ ਹਰੀ ਸਿੰਘ ਨਲੂਆ	ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀਆਂ	ਮਰਦ
ਪੰਜਾਬ		

ਹ. ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਖੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ:

ਭੂਗੋਲਕ	_____	ਭੁਝੰਗੀ	_____
ਸਖਲਾਈ	_____	ਯੂਨੀਵਰਸਟੀ	_____
ਚਿੰਪਕ	_____	ਪਛੋਕੜ	_____

ਕ. ਗਤਕੇ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ (ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ) :

ਖ. ਕਿਸੇ ਸਮਾਗਮ ਵਿੱਚ ਵੇਖੀ ਗਈ ਗਤਕੇ ਦੀ ਖੇਡ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ੁੱਧ ਉਚਾਰਨ ਦਾ ਅਭਿਆਸ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- ਆਮ ਨਾਂਵ ਅਤੇ ਖਾਸ ਨਾਂਵ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

* * * * *

ਬਾਰਾਂਮਾਹਾ

ਚੇਤ ਮਹੀਨਾ ਚੜ੍ਹਦਾ ਹੈ,
ਕਣਕੀਂ ਸੋਨਾ ਮੜ੍ਹਦਾ ਹੈ।
ਵਿਸਾਖ ਵਿਸਾਖੀ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
ਦਾਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲਿਆਉਂਦੇ ਹਾਂ।
ਜੇਠ ਮਹੀਨਾ ਲੂਆਂ ਦਾ,
ਪਾਣੀ ਸੁੱਕਦਾ ਖੂਹਾਂ ਦਾ।
ਹਾੜ੍ਹ ਮਹੀਨਾ ਤਪਦਾ ਹੈ,
ਸਾਨੂੰ ਅੰਦਰੇ ਰੱਖਦਾ ਹੈ।
ਸਾਉਣ 'ਚ ਬੱਦਲ ਵੱਸਦੇ ਨੇ,
ਅੰਬ-ਜਮੋਏ ਰਸਦੇ ਨੇ।

ਭਾਦੋਂ ਧੁੱਪਾਂ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ,
 ਝੜੀਆਂ ਕਈ-ਕਈ ਪਹਿਰ ਦੀਆਂ।
 ਅੱਸੂ ਮਾਹ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ,
 ਨਾ ਗਰਮੀ ਹੈ, ਨਾ ਪਾਲਾ ਹੈ।
 ਕੱਤਕ ਵੰਡੇ ਚਾਨਣੀਆਂ,
 ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਬਹਿ ਮਾਣਨੀਆਂ।
 ਮੱਘਰ ਨੂੰ ਗਲ ਲਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
 ਕੋਟ-ਸ਼ੈਟਰ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ।
 ਪੋਹ ਵਿੱਚ ਪਾਲਾ ਖੇਸੀ ਦਾ,
 ਧੂਣੀਆਂ ਲਾ-ਲਾ ਸੇਕੀਦਾ।
 ਮਾਘ ਨਜ਼ਾਰੇ ਧੁੱਪਾਂ ਦੇ,
 ਪੱਤੇ ਝੜਦੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ।
 ਫੱਗਣ ਫੁੱਲ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ,
 ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ।
 ਬਾਰਾਂਮਾਹ ਪੜ੍ਹਦੇ ਜੋ,
 ਗੱਲ ਸਿਆਣੀ ਕਰਦੇ ਉਹ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਲੂਆਂ	:	ਗਰਮ ਹਵਾਵਾਂ	ਵੱਸਦੇ	:	ਵਰ੍ਹਦੇ
ਜਮੋਏ	:	ਜਾਮਣ ਦੇ ਫਲ ਦੀ ਕਿਸਮ	ਕਹਿਰ	:	ਮੁਸੀਬਤ
ਝੜੀਆਂ	:	ਲਗਾਤਾਰ ਪੈਣ ਵਾਲਾ ਮੀਂਹ	ਮਾਹ	:	ਮਹੀਨਾ
ਪਹਿਰ	:	ਚੌਵੀ ਘੰਟਿਆਂ (ਦਿਨ-ਰਾਤ) ਦਾ ਅੱਠਵਾਂ ਹਿੱਸਾ			
ਨਿਰਾਲਾ	:	ਵੱਖਰਾ/ਅਨੋਖਾ	ਭਾਉਂਦਾ	:	ਚੰਗਾ ਲੱਗਦਾ
ਬਾਰਾਂਮਾਹ	:	ਬਾਰਾਂ ਮਹੀਨੇ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਇੱਕ ਸਾਲ ਵਿੱਚ 12 ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਲੋਹੜੀ ਪੋਹ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਆਖਰੀ ਦਿਨ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਮਾਘੀ ਦਾ ਮੇਲਾ ਸ੍ਰੀ ਮੁਕਤਸਰ ਸਾਹਿਬ ਵਿਖੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ।
- ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਚੇਤ ਪਹਿਲਾ ਅਤੇ ਫੱਗਣ ਆਖਰੀ ਮਹੀਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਵਿਸਾਖੀ ਕਿਸ ਮਹੀਨੇ ਮਨਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ?
- (2) ਬਾਰਾਂਮਾਹਾ ਦਾ ਕੀ ਭਾਵ ਹੈ?
- (3) ਫੱਗਣ ਮਹੀਨਾ ਸਭ ਦੇ ਮਨ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਭਾਉਂਦਾ ਹੈ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਓ।

ਅ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਅੱਸੂ ਮਾਹ ਨਿਰਾਲਾ ਹੈ, ਧੁਣੀਆਂ ਲਾ-ਲਾ ਸੇਕੀਦਾ।

- (1) ਅੱਸੂ ਮਹੀਨੇ ਮੌਸਮ ਕਿਹੋ-ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

- (2) ਅਸੀਂ ਕਿਸ ਮਹੀਨੇ ਚਾਨਣੀਆਂ ਰਾਤਾਂ ਦਾ ਅਨੰਦ ਮਾਣਦੇ ਹਾਂ?

.....

.....

.....

(3) ਕੋਟ-ਸ਼੍ਰੋਟਰ ਕਿਸ ਮਹੀਨੇ ਪਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ?

.....

.....

.....

(4) ਪੋਹ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਠੰਢ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਲਿਖਤ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ:

ਲੂਆਂ			
			
			

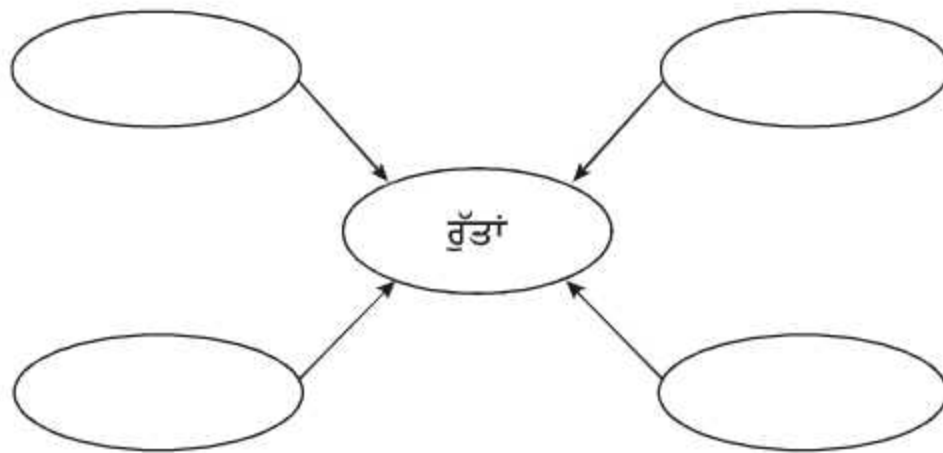
ਸ. ਦੇਸੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ:

ਚੇਤ			
.....			
.....			

ਹ. ਸਤਰਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰੋ:

1. ਵਿਸਾਖ ਵਿਸਾਖੀ ਨ੍ਹਾਉਂਦੇ ਹਾਂ,
2. ਭਾਦੋਂ ਧੁੱਪਾਂ ਕਹਿਰ ਦੀਆਂ,
3. ਪੋਹ ਵਿੱਚ ਪਾਲਾ ਖੇਸੀ ਦਾ,
4. ਫੱਗਣ ਫੁੱਲ ਖਿੜਾਉਂਦਾ ਹੈ,

ਕ. ਰੁੱਤਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ (ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ):

ਗ. ਦੇਸੀ ਮਹੀਨੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਮਹੀਨਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਣ ਕਰੋ:

ਚੇਤ	ਅਕਤੂਬਰ-ਨਵੰਬਰ
ਵਿਸਾਖ	ਜੂਨ-ਜੁਲਾਈ
ਜੇਠ	ਦਸੰਬਰ-ਜਨਵਰੀ
ਹਾੜ	ਜੁਲਾਈ-ਅਗਸਤ
ਸਾਉਣ	ਮਾਰਚ-ਅਪਰੈਲ
ਭਾਦੋਂ	ਅਪਰੈਲ-ਮਈ
ਅੱਸੂ	ਨਵੰਬਰ-ਦਸੰਬਰ
ਕੱਤਕ	ਜਨਵਰੀ-ਫਰਵਰੀ
ਮੱਘਰ	ਸਤੰਬਰ-ਅਕਤੂਬਰ
ਪੋਹ	ਫਰਵਰੀ-ਮਾਰਚ
ਮਾਘ	ਅਗਸਤ-ਸਤੰਬਰ
ਫੱਗਣ	ਮਈ-ਜੂਨ

ਖ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ✓ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:-

ਬੱਦਲ	☐	ਬਦਲ	☐	ਬੱਦਲ	☐
ਅੰਮ	☐	ਅੰਬ	☐	ਅੰਬ	☐
ਨਜ਼ਾਰੇ	☐	ਨਜ਼ਾਰੇ	☐	ਨਿਜ਼ਾਰੇ	☐
ਫੱਗਣ	☐	ਫੱਗਣ	☐	ਫੱਗਨ	☐

* * * * *

ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ

ਸ. ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਰੇਲਵੇ ਫਾਟਕ ਦੇ ਇੱਕ ਚੌਕੀਦਾਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ। ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਦਾ ਦਿਹਾਂਤ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਪੰਜ-ਛੇ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਖਾਲਸਾ ਕੇਂਦਰੀ ਯਤੀਮਖ਼ਾਨੇ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਕਰਵਾ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ।

ਉਹਨਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿੱਚ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਸ਼ਹਿਰ ਉਦਯੋਗਿਕ, ਵਪਾਰਿਕ ਅਤੇ ਵਿੱਦਿਆ ਦੇ ਖੇਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਬੜੀ ਤਰੱਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਇਸ ਤਰੱਕੀ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਉੱਥੋਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਰਾਜਨੀਤਿਕ ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ ਵੀ ਆ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹ ਰਿਹਾ ਸੀ ਤਾਂ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਜੱਲੂਆਂ ਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਿਆ। ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣੀ ਅੱਖੀਂ ਪੰਜ ਸੌ ਤੋਂ ਵੱਧ ਬੰਦਿਆਂ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਨਾਲ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ਵੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਬੜਾ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਭਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਇਸ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ।

ਇਸ ਸਾਕੇ ਤੋਂ ਕੋਈ ਤੇਰ੍ਹਾਂ ਸਾਲਾਂ ਪਿੱਛੋਂ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਸ਼ਮੀਰ ਵਿੱਚ ਵੇਖਿਆ ਗਿਆ। ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਤਸਵੀਰ ਲੈ ਕੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਨੱਚ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਹ ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭੇ ਅਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਮਦਨ ਲਾਲ ਢੀਂਗਰੇ ਦੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਤੋਂ ਵੀ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਸੀ। ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਨਕਲਾਬੀ ਜੋਸ਼ ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਿਆ ਸੀ।

ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਘੱਟ-ਵੱਧ ਹੀ ਦੱਸਦਾ ਸੀ। ਉਹ ਬਿਨਾਂ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਕਸ਼ਮੀਰ ਛੱਡ ਕੇ ਇੰਗਲੈਂਡ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਇੰਞ ਲੱਗਦਾ ਸੀ, ਜਿਵੇਂ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਦਾ ਸਾਕਾ ਉਸ ਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦੇ ਰਿਹਾ।

ਉਹ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ਼ ਵਿੱਚ ਹੋਏ ਕਤਲੇਆਮ ਦੇ ਅਸਲ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰ ਸਰ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਕੋਲੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਹ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।

ਅਖੀਰ 1940 ਈ. ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਦਿਨ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ਕਿ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਇੱਕ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਭਾਗ ਲਵੇਗਾ। ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਹ ਇੱਕ ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ ਜਾਪਿਆ। ਉਹ ਕਿਸੇ ਨਾ ਕਿਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। ਅਜੇ ਮੀਟਿੰਗ ਖ਼ਤਮ ਹੀ ਹੋਈ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਲੁਕੋਇਆ ਹੋਇਆ ਪਸਤੌਲ ਕੱਢਿਆ ਤੇ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀਆਂ ਮਾਰ ਕੇ ਖ਼ਤਮ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜਿਆ ਨਹੀਂ। ਸਗੋਂ ਉੱਥੇ ਹੀ ਡਟਿਆ ਖੜ੍ਹਾ ਰਿਹਾ। ਹਾਲਾਂ ਵੀ ਉਸ ਕੋਲ ਕਈ ਗੋਲੀਆਂ ਬਾਕੀ ਸਨ ਤੇ ਇੱਕ ਚਾਕੂ ਵੀ ਸੀ। ਜੇ ਉਹ ਚਾਹੁੰਦਾ ਤਾਂ ਹੋਰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਉੱਥੋਂ ਭੱਜ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਇਸ ਘਟਨਾ ਨਾਲ਼ ਏਨਾ ਸਹਿਮ ਛਾ ਗਿਆ ਕਿ ਪੁਲਿਸ-ਇਨਸਪੈਕਟਰ ਨੇ ਵੀ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਡਰਦਿਆਂ-ਡਰਦਿਆਂ ਗਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕੀਤਾ।

ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਇਸ ਗੱਲ ਦੀ ਕੋਈ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਇਸ ਘਟਨਾ ਬਦਲੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲੇਗੀ। ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਿਆ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਬਚਾਅ ਲਈ ਕੋਈ ਵਕੀਲ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਉਸ ਨੇ ਬੜੀ ਦਲੇਰੀ ਨਾਲ਼ ਬਿਆਨ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਸ਼ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਫਾਂਸੀ ਉੱਤੇ ਝੂਲ ਜਾਣਾ ਹੀ ਚੰਗਾ ਸਮਝਾਂਗਾ।”

ਇਸ ਮਹਾਨ ਸੂਰਮੇ ਇਨਕਲਾਬੀ ਨੂੰ ਇਸੇ ਜੁਰਮ ਬਦਲੇ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਦਿਹਾਂਤ : ਮੌਤ ਹੋ ਜਾਣੀ

ਤਰੱਕੀ : ਵਾਧਾ ਹੋਣਾ

ਯਤੀਮਖ਼ਾਨੇ : ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਬੱਚੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਂ-ਬਾਪ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ

ਉਦਯੋਗਿਕ : ਜਿੱਥੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਵਸਤਾਂ ਦੇ ਕਾਰਖ਼ਾਨੇ ਹੋਣ

ਵਪਾਰਿਕ : ਖ਼ਰੀਦਣ-ਵੇਚਣ ਨਾਲ਼ ਸੰਬੰਧਿਤ

ਜਾਗ੍ਰਿਤੀ : ਚੇਤੰਨਤਾ

ਖ਼ੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਨਾ : ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲ ਹੋਣੇ

ਕਤਲੇਆਮ : ਬੇਕਸੂਰ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਮਾਰ ਦੇਣਾ

ਭਾਰ ਰਹਿਣ ਲੱਗ ਪੈਣਾ : ਮਨ 'ਤੇ ਬੋਝ ਰਹਿਣਾ

ਚਾਅ ਨਾਲ਼ ਨੱਚਣਾ : ਬਹੁਤ ਖ਼ੁਸ਼ ਹੋਣਾ

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ : ਮਨ ਵਿੱਚ ਬਿਠਾ ਲੈਣਾ

ਸਹਿਮ ਛਾ ਜਾਣਾ : ਡਰ ਜਾਣਾ

ਸੁਨਹਿਰੀ ਮੌਕਾ : ਢੁਕਵਾਂ ਸਮਾਂ

ਦਲੇਰੀ : ਹਿੰਮਤ, ਬਹਾਦਰੀ

ਸੂਰਮੇ : ਬਹਾਦਰ

ਜੁਰਮ : ਕਸੂਰ

ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ : ਕਿਸੇ ਦਾਅ ਦੀ ਉਡੀਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ

ਫਾਂਸੀ ਉੱਤੇ ਝੂਲ ਜਾਣਾ : ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਣਾ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣ ਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਜਨਮ 26 ਦਸੰਬਰ, 1899 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਪਿੰਡ ਸੁਨਾਮ, ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਸੰਗਰੂਰ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਟਹਿਲ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਨਰਾਇਣ ਕੌਰ ਸਨ।
- ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦਾ ਨਾਂ ਸ਼ੇਰ ਸਿੰਘ ਸੀ। ਯਤੀਮਖਾਨੇ ਦਾਖਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ ਉਸ ਦਾ ਨਾਂ ਬਦਲ ਕੇ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਰੱਖਿਆ ਗਿਆ ਸੀ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ 31 ਜੁਲਾਈ, 1940 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਲੰਦਨ 'ਚ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਸਨ ?
- (2) ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਵੇਖਿਆ ਸੀ ?
- (3) ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਬਾਰੇ ਕਦੋਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ?
- (4) ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਮੁਕੱਦਮਾ ਚੱਲਣ 'ਤੇ ਬਿਆਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਿਹਾ ?

ਅ. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- ਉਹ ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਵਿੱਚ ਡਰਦਿਆਂ ਗਰਿਫਤਾਰ ਕੀਤਾ।

- (1) ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ ਦੇ ਕਤਲੇਆਮ ਦਾ ਅਸਲ ਜ਼ੰਮੇਵਾਰ ਕੌਣ ਸੀ ?

.....

.....

.....

- (2) ਮੀਟਿੰਗ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

.....

.....

.....

(3) ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਗੋਲੀ ਮਾਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਸ਼ਹੀਦ ਊਧਮ ਸਿੰਘ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

.....

.....

.....

ੲ. ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਲਿਖਤ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ:

ਜਿਵੇਂ:- ਦਿਹਾਂਤ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਸ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ✓ (ਸਹੀ) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:

1. ਇੰਗਲੈਂਡ	☐	ਇਗਲੈਂਡ	☐	ਇੰਗਲੈਂਡ	☐
2. ਜੱਲਿਆਂਵਾਲਾ	☐	ਜੱਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ	☐	ਜਲ੍ਹਿਆਂਵਾਲਾ	☐
3. ਸੁਨਹਿਰੀ	☐	ਸੁਨਹਰੀ	☐	ਸੁਨਿਹਰੀ	☐
4. ਗ੍ਰਿਫਤਾਰ	☐	ਗਰਿਫਤਾਰ	☐	ਗਰਿਫਤਾਰ	☐
5. ਪਸਤੌਲ	☐	ਪਿਸਤੌਲ	☐	ਪਸਤੌਲ	☐

ਹ. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

1. ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਨਾ (ਵੱਡੀ ਪੱਧਰ 'ਤੇ ਕਤਲੇਆਮ ਹੋਣਾ):

.....
.....

2. ਚਾਅ ਵਿੱਚ ਨੱਚਣਾ (ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਹੋਣਾ):

.....
.....

3. ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣਾ (ਦਾਅ ਲਾਉਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਰਹਿਣਾ):

.....
.....

4. ਫਾਂਸੀ ਉੱਤੇ ਝੂਲ ਜਾਣਾ (ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਵਾਰ ਦੇਣਾ):

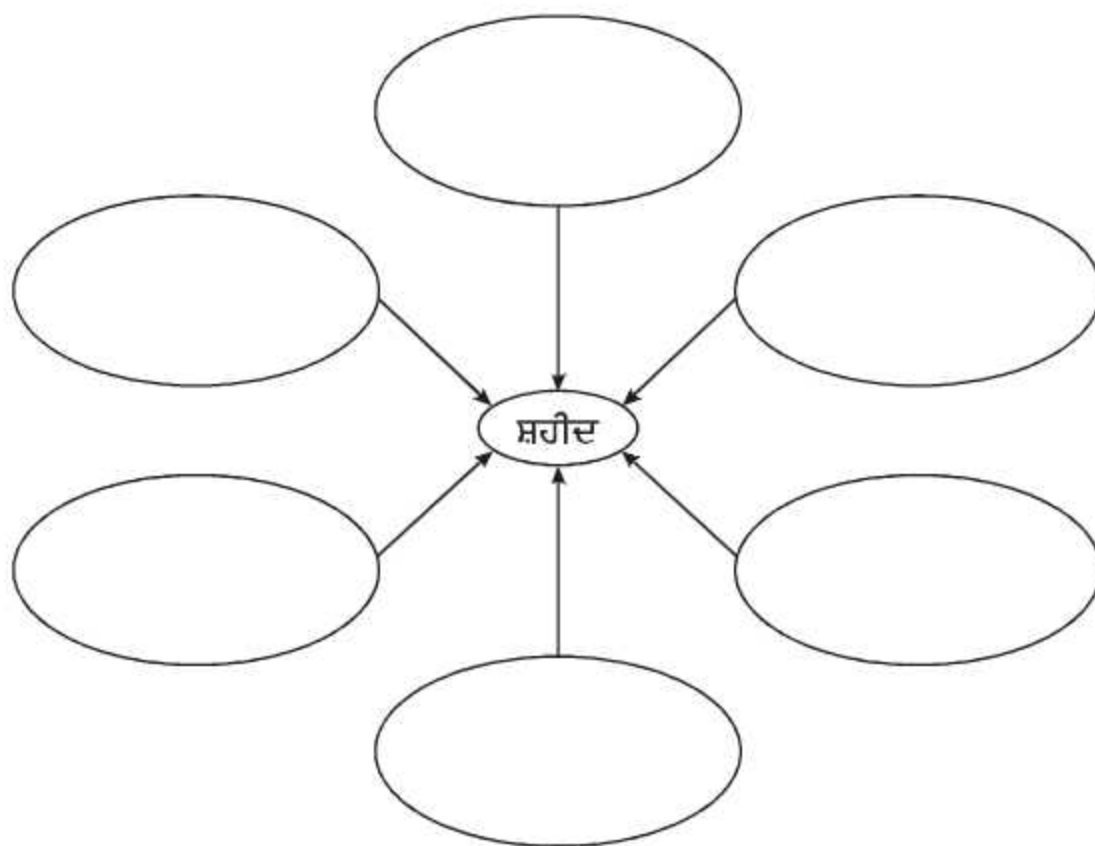
.....
.....

ਕ. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਰੋਲਵੇ ਫਾਟਕ ਦੇ ਇੱਕ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ।
2. ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਿੱਚ ਦਾ ਖੂਨੀ ਸਾਕਾ ਵਾਪਰਿਆ।
3. ਉਧਮ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਆਪਣਾ ਗੁਰੂ ਮੰਨਦਾ ਸੀ।
4. ਇੰਗਲੈਂਡ ਵਿੱਚ ਉਹ ਨੂੰ ਕਤਲ ਕਰਨ ਦੀ ਤਾਕ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦਾ ਸੀ।
5. ਮੈਂ ਮਾਈਕਲ ਉਡਵਾਇਰ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਦੇਸ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਆਪਣਾ ਨਿਭਾਇਆ ਹੈ।

(ਜੱਲਿਆਂਵਾਲੇ ਬਾਗ਼, ਉਡਵਾਇਰ, ਚੌਕੀਦਾਰ, ਫ਼ਰਜ਼, ਸ਼ਹੀਦ ਭਗਤ ਸਿੰਘ)

ਖ. ਕਿਸੇ ਪੰਜ ਕੌਮੀ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ (ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ):

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

* * * * *

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਦੇਰੀ ਨਾਲ ਆਉਣ ਦਾ ਕਾਰਨ ਦੱਸਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖੋ।

[illegible]

ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ

ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੁਰਸੀ ਉੱਪਰ ਬੈਠਾ ਇੱਕ-ਟੱਕ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਵੱਲ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਸਕੂਟਰ, ਮੋਟਰਸਾਈਕਲ ਆਦਿ ਠੀਕ ਕਰਨ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਮਿਸਤਰੀ ਸੀ। ਉਹ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਇਸ ਵੇਲੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਦਾ ਸਕੂਟਰ ਠੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੀ ਨਜ਼ਰ ਕੁੰਦਨ ਉੱਪਰ ਟਿਕੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਸ ਵੱਲ ਵੇਖ ਕੇ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਸੋਚ ਰਿਹਾ ਸੀ, “ਇਕੱਠੇ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਇਮਰੀ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੇ ਹਾਂ, ਇੱਕੋ-ਜਿੰਨੀ ਉਮਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ ਹੀ ਇੱਕੋ ਗਲੀ ਵਿੱਚ ਘਰ ਸਨ।”

ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਦਾ ਚੇਤਾ ਬਹੁਤ ਪਿੱਛੇ ਚਲਿਆ ਗਿਆ। ਇੱਕ ਵਾਰ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਕਈ ਦਿਨਾਂ ਤੋਂ ਸਕੂਲ ਨਹੀਂ ਸੀ ਆਇਆ। ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੇ ਉਹਨੂੰ ਕਿਤੇ ਦੇਖਿਆ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਅਚਾਨਕ ਇੱਕ ਦਿਨ ਪਿੱਛੋਂ ਬਾਹਰ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਮਿਲ ਪਿਆ ਤਾਂ ਉਹਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਨਾ ਆਉਣ ਬਾਰੇ ਪੁੱਛਿਆ, “ਕੁੰਦਨ ! ਤੂੰ ਸਕੂਲ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ? ਯਾਰ, ਕੀ ਤੂੰ ਪੜ੍ਹਨਾ ਨਹੀਂ?”

“ਛੱਡ ਯਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ, ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਏ, “ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਵਿੱਚ। ਮੈਨੂੰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।” ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ ਸੀ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕੁੰਦਨ ਦੀ ਗੱਲ ਬਹੁਤੀ ਚੰਗੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੱਗੀ। ਫਿਰ ਉਹ ਕਦੇ-ਕਦਾਈਂ ਆਉਂਦੇ - ਜਾਂਦੇ ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਨੂੰ ਦੇਖ ਜਾਂ ਮਿਲ ਲੈਂਦਾ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਦੋ-ਚਾਰ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕੁੰਦਨ ਸਕੂਟਰ ਉੱਤੇ ਪਿੰਡ ਆਇਆ ਤਾਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਿਆ, “ਹੈਂ ! ਕੁੰਦਨ ਕੋਲ ਸਕੂਟਰ?” ਉਹ ਭੌਂਜਿਆ-ਭੌਂਜਿਆ ਕੁੰਦਨ ਕੋਲ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਫੇਰਦਾ ਬੋਲਿਆ, “ਕੁੰਦਨ, ਇਹ ਤੂੰ ਚਲਾ ਕੇ ਲਿਆਇਐਂ, ਯਾਰ ! ਇਹ ਤੂੰ ਕਿਵੇਂ ਚਲਾ ਲਿਆ? ਹਾਏ! ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਬੜਾ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਐ, ਬਈ!”

“ਲੈ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਡਰਨ ਵਾਲੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਐ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਸਿੱਖ ਲਿਆ ਸੀ।” ਗੱਲ ਕਰਦੇ ਕੁੰਦਨ ਦਾ ਚਿਹਰਾ ਜੋਸ਼ ਨਾਲ ਲਾਲ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਕੁੰਦਨ ਤਾਂ ਵਾਪਸ ਸ਼ਹਿਰ ਚਲਿਆ ਗਿਆ ਪਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਬੜਾ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਹ ਰਾਤੀਂ ਵੀ ਕੁੰਦਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚਦਾ ਆਪਣਾ ਮਨ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਾ ਲਾ ਸਕਿਆ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਅੱਖਾਂ ਅੱਗੇ ਕੁੰਦਨ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰ ਹੀ ਘੁੰਮ ਰਹੇ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਕਿਤਾਬ-ਕਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਦਾ, ਉਸ ਨੂੰ ਕਦੇ ਕੁੰਦਨ ਤੇ ਕਦੇ ਕੁੰਦਨ ਦਾ ਸਕੂਟਰ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦਾ। ਪੂਰਾ ਹਫ਼ਤਾ ਉਹ ਇਹਨਾਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪਿਆ ਰਿਹਾ।

ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੀ ਇਹ ਹਾਲਤ ਦੇਖੀ ਤਾਂ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਫ਼ਿਕਰ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ, “ਪੁੱਤਰ, ਰਾਜਿੰਦਰ! ਕੀ ਗੱਲ, ਬੜਾ ਉੱਖੜਿਆ-ਉੱਖੜਿਆ ਤੇ ਬੇਚੈਨ ਜਿਹਾ ਲੱਗਦੈਂ, ਤੂੰ ?”

ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਨੂੰ ਟਾਲਨਾ ਚਾਹਿਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ, “ਆਪਣੇ ਮਨ ਦੀ ਉਲਝਣ ਕਦੇ ਦਬਾ ਕੇ ਨਾ ਰੱਖੋ। ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਾਂਝੀ ਕਰਨ ਨਾਲ ਉਹ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।” ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਕਹਿ ਦਿੱਤਾ, “ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਬੱਸ, ਮੈਂ ਇਸ ਤੋਂ ਹੋਰ ਅੱਗੇ ਨਹੀਂ ਪੜ੍ਹਨਾ।”

ਪੁੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਜਿਵੇਂ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ ਦਿਵਾਉਣ ਬਾਰੇ ਬਹੁਤ ਸੁਫਨੇ ਦੇਖੇ ਸਨ ਪਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਅਚਾਨਕ ਇਹ ਕੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ? ਪਿਤਾ ਜੀ ਦਾ ਇਉਂ ਹੈਰਾਨ ਅਤੇ ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਣਾ ਜਾਇਜ਼ ਸੀ। ਉਹ ਇਕਦਮ ਬੋਲੇ, “ਬੇਟਾ, ਇਹ ਤੂੰ ਕੀ ਕਹਿ ਰਿਹਾ ਏਂ ?”

“ਠੀਕ ਐ, ਪਿਤਾ ਜੀ ! ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਲੱਗਦਾ,” ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੇ ਨੀਵੀਂ ਪਾ ਕੇ ਕਿਹਾ।

“ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ! ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗੇ, ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ ?”

“ਪਿਤਾ ਜੀ, ਮੈਂ ਵੀ ਕੁੰਦਨ ਵਾਂਗ ਸਕੂਟਰਾਂ ਦਾ ਕੰਮ ਸਿੱਖਣਾ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਦਿਲ ਵੀ ਸਕੂਟਰ ਚਲਾਉਣ ਨੂੰ ਕਰਦਾ ਹੈ।”

ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਪਿਤਾ ਜੀ ਚੁੱਪ ਕਰ ਗਏ। ਉਹ ਕਿੰਨਾ ਹੀ ਚਿਰ ਚੁੱਪ ਖੜ੍ਹੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਵੱਲ ਦੇਖਦੇ ਰਹੇ। ਫਿਰ ਉਸ ਦੇ ਮੋਢੇ ਉੱਪਰ ਹੱਥ ਰੱਖ ਕੇ ਬੋਲੇ, “ਇਹ ਤੂੰ ਕਿਸ ਗ਼ਲਤ ਸੋਚ ਨੂੰ ਮਨ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ ਏਂ ? ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਮਾੜੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਇਹ ਸੋਚ ਤੇਰੇ ਮਨ ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਆ ਗਈ ? ਪੁੱਤਰ! ਪਹਿਲਾਂ ਤੂੰ

ਪੜ੍ਹ। ਫਿਰ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਕੰਮ ਕਰਨ ਬਾਰੇ ਸੋਚੀ। ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਕੇ ਤੂੰ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਹੋਰ ਵੀ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕਰ ਸਕਦਾ ਏਂ।”

“ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ! ਕੀ ਸੋਚੀ ਜਾਨੈਂ ਯਾਰ? ਮੈਂ ਤਿੰਨ-ਚਾਰ ਅਵਾਜ਼ਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮਾਰੀਆਂ, ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ ਸੀ, ਤੂੰ?” ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਨੇ ਜਦੋਂ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਆ ਕੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤਾਂ ਉਹ ਹੜਬੜਾ ਕੇ ਜਿਵੇਂ ਨੀਂਦ ਤੋਂ ਜਾਗ ਪਿਆ ਹੋਵੇ।

“ਬੱਸ ਯਾਰ, ਐਵੇਂ ਬਚਪਨ ਦੀ ਯਾਦ ਆ ਗਈ ਸੀ। ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੀ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਆਖੀ ਇੱਕ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਆ ਗਈ।”

“ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਦੱਸ ਯਾਰ, ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸੀ?”

“ਉਹ ਗੱਲ ਤੈਨੂੰ ਦੱਸਣ ਦਾ ਹੁਣ ਕੋਈ ਲਾਭ ਨਹੀਂ। ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮੁੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਹਾਂ, ਘਰ ਜਾ ਕੇ ਤੇਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਜ਼ਰੂਰ ਦੱਸਾਂਗਾ।”

ਹੱਸਦਾ ਹੋਇਆ ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਉੱਠਿਆ ਅਤੇ ਸਕੂਟਰ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰ ਪਿਆ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਜੋਸ਼	:	ਉਤਸ਼ਾਹ	ਜਾਇਜ਼	:	ਉਚਿਤ
ਉਲਝਣ	:	ਦੁਚਿੱਤੀ (ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਫੈਸਲਾ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਏ)			
ਉੱਖੜਿਆ-ਉੱਖੜਿਆ	:	ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਜਾਂ ਘਬਰਾਇਆ ਹੋਣਾ			
ਉੱਚੀ ਵਿੱਦਿਆ	:	ਸਕੂਲ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕੋਈ ਡਿਗਰੀ ਆਦਿ ਕਰਨਾ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਪੜ੍ਹਾਈ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮੁੱਲ ਪੈਂਦਾ ਹੈ। ਪੜ੍ਹ-ਲਿਖ ਕੇ ਕੋਈ ਵੀ ਕੰਮ ਵਧੀਆ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।
- ਸਾਰੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਕੂਲ ਜ਼ਰੂਰ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਲੰਘਿਆ ਵੇਲਾ ਕਦੇ ਹੱਥ ਨਹੀਂ ਆਉਂਦਾ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ਉ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਕੁੰਦਨ ਲਾਲ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ?
- (2) ਕੁੰਦਨ ਅਤੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਇਕੱਠੇ ਕਿੱਥੇ ਪੜ੍ਹੇ ਸਨ?

- (3) ਜਦੋਂ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕਿਤਾਬ- ਕਾਪੀ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠਦਾ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ?
- (4) ਰਾਜਿੰਦਰ ਦੇ ਦਿਮਾਗ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੀ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਆ ਗਈ ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਡਾਕਟਰ ਰਾਜਿੰਦਰ ਕੁੰਦਨ ਦੀਆਂ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਤੋਂ ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਹੋਇਆ ਸੀ?

.....

.....

.....

- (2) ਰਾਜਿੰਦਰ ਪੂਰਾ ਹਫ਼ਤਾ ਕਿਹੜੀਆਂ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਰਿਹਾ?

.....

.....

.....

- (3) ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆ ਗਈ?

.....

.....

.....

- (4) ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਰਾਜਿੰਦਰ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀ ਸਲਾਹ ਦਿੱਤੀ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ?

(1) “ਛੱਡ ਯਾਰ ਪੜ੍ਹਾਈ ਨੂੰ, ਮੇਰਾ ਚਾਚਾ ਕਹਿੰਦਾ ਏ, “ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਰੱਖਿਆ, ਪੜ੍ਹਾਈਆਂ ਵਿੱਚ।

ਮੈਨੂੰ ਚਾਚੇ ਨੇ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਸਕੂਟਰਾਂ ਵਾਲੀ ਦੁਕਾਨ ਉੱਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ ਹੈ।”

.....

.....

.....

(2) “ਨਾ ਪੁੱਤਰ, ਕੋਈ ਕਾਰਨ ਵੀ ਤਾਂ ਹੋਵੇ! ਪਤਾ ਤਾਂ ਲੱਗੇ, ਵਿੱਚੋਂ ਗੱਲ ਕੀ ਹੈ?”

.....

.....

.....

(3) ‘ਹਰ ਗੱਲ ਦਾ ਕਿਸੇ ਠੀਕ ਸਮੇਂ ਹੀ ਮੁੱਲ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।’

.....

.....

.....

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਉੱਪਰ	ਹੇਠਾਂ	ਪਿੱਛੇ	
ਨੇੜੇ		ਨੀਵੀਂ	
ਮਾੜੀ		ਲਾਭ	

ਹ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਬਦਲੋ:

1. ਚਾਚਾ ਜੀ ਨੇ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਕੰਮ 'ਤੇ ਲਾ ਦਿੱਤਾ।

.....

2. ਪੱਤਰ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਪਿਤਾ ਜੀ ਦੇ ਸਿਰ ਵਿੱਚ ਪੱਥਰ ਵਾਂਗ ਲੱਗੀ।

.....

ਕ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿਚਲੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਚਨ ਬਦਲੋ:

1. ਮੈਂ ਕਿਤਾਬ ਲੈ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

.....

2. ਉਸ ਨੇ ਸਿਆਣੀ ਗੱਲ ਦੱਸੀ।

.....

ਖ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਮਿਸਤਰੀ

ਉਲਝਣ

ਜੋਸ਼

ਪਰੇਸ਼ਾਨ

ਸਫਰ

ਗ. ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ?

.....

.....

.....

.....

.....

ਆਓ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼ ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ

ਆਓ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼ ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ,
ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਭਜਾਈਏ।
ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ,
ਹਰਾ-ਭਰਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਈਏ।

ਲਾਲਚਵੱਸ ਨਾ ਵੱਢੀਏ ਰੁੱਖ,
ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸੌ ਮਿਲ਼ਦੇ ਸੁੱਖ।
ਚਾਰ-ਚੁਫੇਰੇ ਮਹਿਕਾਂ ਵੰਡਣ,
ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਨਾਲ਼ ਸਾਂਝਾਂ ਪਾਈਏ,
ਆਓ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼

ਇੱਕ ਵੱਢੇ ਤਾਂ ਲਾਓ ਚਾਰ,
 ਰੁੱਖਾਂ ਬਿਨ ਰੁੱਸ ਜਾਏ ਬਹਾਰ।
 ਰੁੱਖਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਖੁਸ਼ੀਆਂ-ਖੇਡੋ,
 ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਸਭ ਖੈਰ ਮਨਾਈਏ,
 ਆਓ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼

ਰੁੱਖ ਹੀ ਸ਼ੁੱਧ ਹਵਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ,
 ਜੜ੍ਹੀ - ਬੂਟੀਆਂ, ਫਲ ਦਿੰਦੇ ਹਨ।
 ਮੀਂਹ, ਧੁੱਪ, ਝੱਖੜੋਂ ਕਰਦੇ ਰਾਖੀ,
 ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਲ਼ ਹੋਂਦ ਬਚਾਈਏ।
 ਆਓ ਰਲ਼-ਮਿਲ਼

ਰੁੱਖ ਹਨ ਠੰਢੀਆਂ ਛਾਂਵਾਂ ਦਿੰਦੇ,
 ਭੋਂ-ਖੋਰ, ਹੜ੍ਹ ਤੋਂ ਇਹੀ ਬਚਾਉਂਦੇ।
 ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਲਈ ਰੈਣ-ਬਸੇਰਾ,
 ਲੱਕੜ ਕੀਮਤੀ ਇਹਨਾਂ ਤੋਂ ਪਾਈਏ।
 ਆਓ ਰਲ਼ - ਮਿਲ਼ ਰੁੱਖ ਲਗਾਈਏ,
 ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਦੂਰ ਭਜਾਈਏ।
 ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾ ਕੇ ਹਰ ਥਾਂ,
 ਹਰਾ - ਭਰਾ ਪੰਜਾਬ ਬਣਾਈਏ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸਾਂਝਾਂ	:	ਹਿੱਸੇਦਾਰੀਆਂ	ਬਹਾਰ	:	ਖੁਸ਼ੀ
ਖੈਰ	:	ਭਲਾ	ਭੋਂ-ਖੋਰ	:	ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਖੁਰਨਾ
ਸ਼ੁੱਧ	:	ਸਾਫ਼	ਝੱਖੜ	:	ਤੇਜ਼ ਹਵਾਵਾਂ
ਹੋਂਦ	:	ਮੌਜੂਦ ਹੋਣਾ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਕ੍ਰਿਕਟ ਦਾ ਬੱਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਵਿਲੋਅ ਨਾਂ ਦੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਲੱਕੜ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਬੇਸਬਾਲ ਦਾ ਬੱਲਾ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਹਿੱਕਰੀ ਨਾਂ ਦੇ ਦਰਖਤ ਦੀ ਲੱਕੜ ਵਰਤੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਸੇਬ ਵਿੱਚ 25% ਪਾਣੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਾਰਨ ਇਹ ਫਲ ਪਾਣੀ 'ਤੇ ਤਰਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਬਾਂਸ ਦਾ ਦਰਖਤ ਇੱਕ ਦਿਨ ਵਿੱਚ 35 ਇੰਚ ਤੱਕ ਵਧ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਰੁੱਖ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਕਰਦੇ ਹਨ?
- (2) ਜੇਕਰ ਰੁੱਖ ਵੱਢਣਾ ਪਵੇ ਤਾਂ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?
- (3) ਅਸੀਂ ਪੰਜਾਬ ਨੂੰ ਹਰਾ-ਭਰਾ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਓ।

ਅ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਵਿੱਚੋਂ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- ਇੱਕ ਵੱਢੇ ਤਾਂ ਲਾਓ ਚਾਰ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਰਲ਼ ਹੋਂਦ ਬਚਾਈਏ।

- (1) ਸਾਨੂੰ ਕਿਸ ਦੀ ਸ਼ੈਰ ਮਨਾਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ?

.....

.....

.....

- (2) ਸਾਨੂੰ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਕੀ-ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?

.....

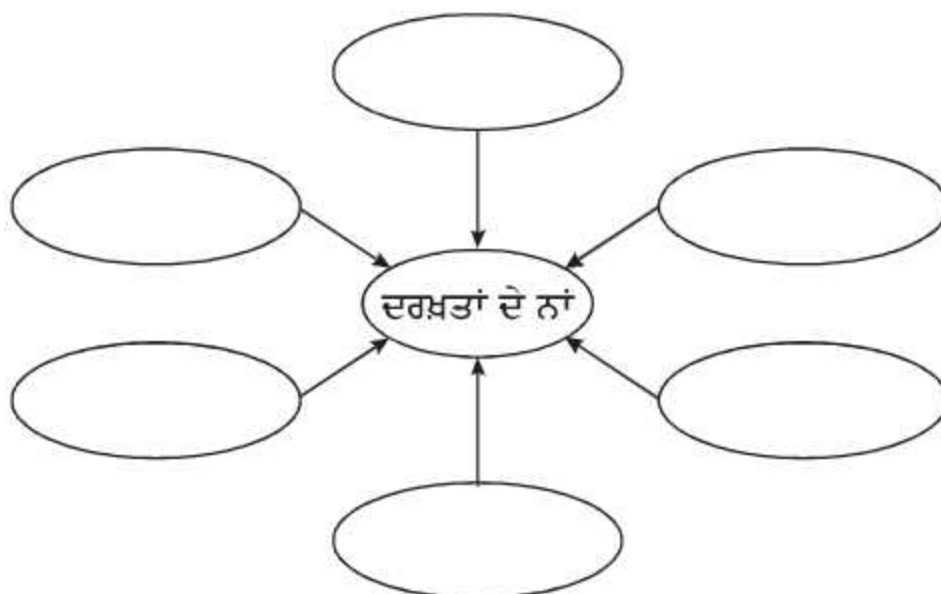
.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਮਿਲਾਣ ਕਰੋ:

ਦੂਰ	ਅਸੁੱਧ
ਸੁੱਖ	ਘੱਟ
ਵੱਢਣਾ	ਨੇੜੇ
ਰੁੱਸਣਾ	ਦੁੱਖ
ਸੁੱਧ	ਲਾਉਣਾ
ਵੱਧ	ਮਨਾਉਣਾ

ੲ. ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ:

ਹ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਭਰੋ :

‘ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ’ ਬਾਰੇ ਇੱਕ ਲੇਖ ਲਿਖੋ।

This image shows a full page of a handwriting practice worksheet. It consists of multiple rows of horizontal dashed lines spaced evenly down the page, providing a guide for letter height and placement. The background is plain white, and there are no other markings or text present.

ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ

ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਉਸ ਦਿਨ ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਹੋ ਵਿੱਚ ਸੀ। ਉਹ ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਨੂੰ ਫੜਨ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਘਾਹ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼! ਤੂੰ ਸਾਨੂੰ ਲਿਤਾੜ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਪੌਦਿਆਂ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਤੂੰ ਸਾਡੀਆਂ ਟਾਹਣੀਆਂ ਭੰਨ ਰਿਹਾ ਏਂ।” ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਕੋਈ ਪਰਵਾਹ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਹਰ ਹੀਲੇ ਤਿਤਲੀ ਨੂੰ ਫੜਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਤਿਤਲੀ ਉੱਡ ਕੇ ਕਦੀ ਇੱਕ ਝਾੜੀ 'ਤੇ ਜਾ ਬੈਠਦੀ ਸੀ ਤੇ ਕਦੀ ਦੂਜੀ ਉੱਤੇ ਪਰ ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਉਹਨੂੰ ਚੈਨ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦੇ ਰਿਹਾ। ਤਿਤਲੀ ਵੀ ਵਾਰ-ਵਾਰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਨੂੰ ਬਚਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਹਫ ਗਈ ਸੀ। ਉਹ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਈ ਬੋਲੀ, “ਡੱਬੇ ਵੀਰੇ! ਤੂੰ ਮੇਰੇ ਪਿੱਛੇ ਕਿਉਂ ਪਿਆ ਏਂ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਨਿੱਕੀ ਹਾਂ। ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੇਖ ਤਾਂ ਸਕਦਾ ਏਂ, ਨਾ?”

“ਤੂੰ ਏਨੀ ਨਿੱਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਨਾ ਸਕਾਂ,” ਖਰਗੋਸ਼ ਬੋਲਿਆ। ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਭਰਿਆ, “ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਥੋਂ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ, ਫੇਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ?”

“ਬੱਸ, ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੈਨੂੰ ਖਿੜ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਤੂੰ ਐਵੇਂ ਫਜ਼ੂਲ ਜਿਹੀ ਚੀਜ਼ ਏਂ। ਤੈਨੂੰ ਤਾਂ ਹਵਾ ਵੀ ਜਿੱਧਰ ਮਰਜ਼ੀ ਉਡਾ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇ”, ਖਰਗੋਸ਼ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਫਜ਼ੂਲ ਤਾਂ ਕੁਝ ਵੀ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ ਦੀ ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਹੈ, ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਹੈ। ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਜੀਵ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਸ਼ਕਤੀ ਹੈ,” ਤਿਤਲੀ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ।

“ਸ਼ਕਤੀ!” ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਹੱਸਣ ਲੱਗਾ, “ਪਰ ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਵਿੱਚ ਤਾਂ ਇਹੋ-ਜਿਹੀ ਕੋਈ ਸ਼ਕਤੀ ਨਹੀਂ ਦਿਸਦੀ।”

“ਕੀ ਪਤਾ....!” ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਜੇ ਇਹ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਹੋ ਜਾਏ ਇੱਕ ਮੁਕਾਬਲਾ। ਆਪਾਂ ਸਾਡੇ ਘੁਰਨਿਆਂ ਤੱਕ ਜਾਵਾਂਗੇ। ਵੇਖਦੇ ਆਂ ਉੱਥੇ ਕੌਣ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਦਾ ਏ,” ਖਰਗੋਸ਼ ਹੰਕਾਰ ਵਿੱਚ ਬੋਲਿਆ। ਬੱਸ, ਫੇਰ ਕੀ ਸੀ? ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋ ਗਿਆ।

ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਪਲ-ਛਿਣ ਵਿੱਚ ਹੀ ਟਪੂਸੀਆਂ ਮਾਰਦਾ ਨਜ਼ਰਾਂ ਤੋਂ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਿਆ। ਤਿਤਲੀ ਆਪਣੇ ਸਤਰੰਗੇ ਪਰਾਂ ਨੂੰ ਹਿਲਾਉਂਦੀ ਹੋਈ ਉਹਦੇ ਪਿੱਛੇ-ਪਿੱਛੇ ਉੱਡ ਪਈ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਤੱਕ ਉੱਡਦੀ ਰਹੀ। ਅੱਗੇ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਹਨੂੰ ਝੀਲ ਦੇ ਕਿਨਾਰੇ ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਨਿੱਮੋਝੂਣਾ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਦਿਸ ਪਿਆ।

“ਤੂੰ ਖਲੋ ਕਿਉਂ ਗਿਆ ਏ?” ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਆਖਿਆ।

“ਅੱਗੇ ਝੀਲ ਜੋ ਹੈ, ਜੇ ਮੈਂ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਪੈਰ ਰੱਖਿਆ ਤਾਂ ਡੁੱਬ ਜਾਵਾਂਗਾ। ਫੇਰ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਪਾਣੀ 'ਚੋਂ ਨਿਕਲਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ।”

ਤਿਤਲੀ ਉੱਡ ਕੇ ਪਾਣੀ ਉੱਤੇ ਤਰ ਰਹੇ ਇੱਕ ਪੱਤੇ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਈ, “ਵੇਖ, ਝੀਲ ਮੈਨੂੰ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਹਿ ਰਹੀ।” ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਚੁੱਪ ਰਿਹਾ। “ਮੈਂ ਤਾਂ ਉੱਡ ਕੇ ਵੀ ਝੀਲ ਦੇ ਪਾਰ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹਾਂ। ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।”

“ਮੈਂ ਉੱਡ ਨਹੀਂ ਸਕਦਾ,” ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਬੇਵੱਸੀ ਸੀ। “ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਹੀਂ, ਤੂੰ ਉੱਡੋਂ ਦੀ ਵਲ ਦੇ ਕੇ ਝੀਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ, ਉੱਥੇ ਆਪਾਂ ਮੁਕਾਬਲਾ ਫਿਰ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਲਵਾਂਗੇ।” ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਅਪਣੱਤ ਨਾਲ ਆਖਿਆ।

ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਤਿਤਲੀ ਉੱਡੀ ਤੇ ਝੀਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਰ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦਾ ਹਾਲੇ ਕਿਧਰੇ ਕੋਈ ਨਾਂ-ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੀ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਸੀ। ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਖਰਗੋਸ਼ਾਂ ਦੇ ਘੁਰਨੇ ਸਨ। ਉਹ ਕੁਝ ਚਿਰ ਉੱਥੇ ਬੈਠੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਫੁੱਲਾਂ ਵੱਲ ਉੱਡ ਪਈ। ਉਹ ਕਦੀ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਕੋਲ ਜਾਂਦੀ ਤੇ ਕਦੀ ਦੂਜੇ ਕੋਲ। ਇੱਕ ਘੁਰਨੇ ਕੋਲ ਬੈਠਾ ਇੱਕ ਬੁੱਢਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਚੁੱਪ-ਚਾਪ ਤਿਤਲੀ ਨੂੰ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ। ਤਿਤਲੀ ਉਹਦੇ ਨੇੜੇ ਆਈ ਤਾਂ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਈ, “ਬਾਬਾ ਖਰਗੋਸ਼! ਇੱਥੇ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ - ਸੋਹਣੇ ਫੁੱਲ ਨੇ!”

“ਹਾਂ, ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੇ ਨੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਤੇਰੇ ਸਤਰੰਗੇ ਪਰਾਂ ਵਰਗੇ।” ਬੁੱਢਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਹੱਸਿਆ, “ਜੇ ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਫੁੱਲ ਐਨੇ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ ਤਾਂ ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ।”

“ਏਨੇ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿਣ ਨੂੰ ਮੇਰਾ ਵੀ ਜੀਅ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਪਰ.....”

“ਪਰ ਕੀ?” ਬੁੱਢਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗਾ।

ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਹਾਲੇ ਮੂੰਹੋਂ ਕੁਝ ਬੋਲਣ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਇਆ ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਵੀ ਉੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਿਆ। “ਚੱਲ ਹੁਣ, ਇੱਥੋਂ ਫਿਰ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰਦੇ ਹਾਂ।” ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਹਫਦਾ ਹੋਇਆ ਬੋਲਿਆ। “ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਦੀ ਹੈ,” ਤਿਤਲੀ ਬੋਲੀ।

“ਹਾਂ, ਇਸ ਤੋਂ ਅੱਗੇ ਤਾਂ ਨਦੀ ਹੈ।” ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਨਦੀ ਦਾ ਚੇਤਾ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਰਿਹਾ। ਉਸ ਹਾਰਿਆਂ ਵਾਂਗ ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਲਿਆ। “ਡੱਬੇ! ਮੈਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ ਦੌੜਦਾ ਹੈਂ। ਇਸ ਲਈ ਮੈਂ ਹਾਰ ਮੰਨ ਲੈਨੀ ਆਂ।” ਤਿਤਲੀ ਉੱਡ ਕੇ ਉਹਦੇ ਕੋਲ ਜਾ ਬੈਠੀ, “ਹੁਣ ਤਾਂ ਤੂੰ ਖੁਸ਼ ਹੈਂ? ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਕੇ ਤਿਤਲੀ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ।

“ਮੈਨੂੰ ਆਲੇ-ਭੋਲੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਬਹੁਤ ਚੰਗੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।” ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਮੁਸਕਰਾਉਂਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਜੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਮੇਰੇ ਦੋਸਤ ਹੋ ਜਾਣ ਤਾਂ ਮੈਂ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ ਪਵਾਂ, ਨਹੀਂ ਤਾਂ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂ।”

ਬੁੱਢੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਨੂੰ ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਤੇ ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀ ਵਿਚਕਾਰ ਹੋਈ ਪਹਿਲੀ ਗੱਲ-ਬਾਤ ਦਾ ਕੁਝ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਆਖਿਆ, “ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀਏ! ਤੈਨੂੰ ਇਹ ਕਹਿਣ ਦੀ ਕੀ ਲੋੜ ਪੈ ਗਈ? ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਸਭ ਦੇ ਦੋਸਤ ਹਾਂ; ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਵੀ, ਤਿਤਲੀਆਂ ਦੇ ਵੀ। ਜੇ ਤਿਤਲੀਆਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਧੂੜਾ ਇੱਕ ਫੁੱਲ ਤੋਂ ਦੂਜੇ ਫੁੱਲ ਤੱਕ ਨਾ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਤਾਂ ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਕਿਵੇਂ ਬਣਨ? ਫੁੱਲ ਕਿਵੇਂ ਖਿੜਨ? ਜੰਗਲ, ਟਾਪੂ ਸੋਹਣੇ ਕਿਵੇਂ ਲੱਗਣ? ਤੂੰ ਇੱਥੇ ਹੀ ਰਹਿ। ਅਸਲ ਵਿੱਚ ਇਹ ਤੇਰੀ ਹੀ ਥਾਂ ਹੈ।”

ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਸ਼ਰਮਸਾਰ ਹੋਇਆ ਬੈਠਾ ਸੀ, ਉਹ ਬੋਲਿਆ, “ਸਤਰੰਗੀ ਤਿਤਲੀਏ! ਤੂੰ ਜਿਹੜੀ ਗੱਲ ਸਮਝਾਉਣੀ ਸੀ, ਮੈਨੂੰ ਉਸ ਦੀ ਸਮਝ ਲੱਗ ਗਈ ਹੈ। ਮੈਂ ਹਉਂਮੈਂ ਦੇ ਰੋਂ ਵਿੱਚ ਮੂਰਖ ਹੋ ਗਿਆ ਸਾਂ। ਤੂੰ ਖੁਦ ਨੂੰ ਹਾਰਿਆ ਕਹਿ ਕੇ ਵੀ ਜਿੱਤ ਗਈ ਹੈਂ। ਤੇਰੀ ਇਸ ਸ਼ਕਤੀ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਵੀ ਮਾਤ ਖਾ ਜਾਵੇ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸ਼ਰਾਰਤੀ ਰੋ :	ਚਾਂਡਲਨਾ	ਲਿਤਾੜਨਾ :	ਮਿੱਧਣਾ/ ਖਰਾਬ ਕਰਨਾ
ਹੀਲਾ :	ਤਰੀਕਾ	ਚੈਨ :	ਅਰਾਮ
ਹਫਣਾ :	ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨਾ/ਥੱਕਣਾ	ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਭਰਨਾ :	ਹਉਕਾ ਲੈਣਾ
ਘੁਰਨਾ :	ਖਰਗੋਸ਼ ਦੇ ਰਹਿਣ ਦੀ ਥਾਂ	ਪਲ-ਛਿਣ :	ਬਹੁਤ ਜਲਦੀ
ਓਹਲੇ :	ਅੱਖਾਂ ਤੋਂ ਪਰੇ	ਨਿੱਮੋਬੂਣਾ :	ਉਦਾਸ
ਬੇਵੱਸੀ :	ਵੱਸ ਵਿੱਚ ਨਾ ਹੋਣਾ	ਵਲ ਦੇ ਕੇ :	ਉੱਪਰੋਂ ਦੀ ਘੁੰਮ ਕੇ
ਅਪਣੱਤ :	ਆਪਣਾਪਣ	ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ :	ਜਿੱਥੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਫੁੱਲ ਲੱਗੇ ਹੋਣ
ਸਾਹੋ-ਸਾਹ ਹੋਣਾ :	ਸਾਹ ਚੜ੍ਹਨਾ/ਥੱਕ ਜਾਣਾ	ਸਿਰ ਸੁੱਟ ਲੈਣਾ :	ਹੌਸਲਾ ਛੱਡ ਦੇਣਾ
ਫੁੱਲਾਂ ਦਾ ਧੂੜਾ : ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਪਰਾਗ-ਕਣ (ਫੁੱਲਾਂ ਉੱਤੇ ਪਿਆ ਆਟੇ ਵਰਗਾ ਪਦਾਰਥ)			
ਟਾਪੂ :	ਸਮੁੰਦਰ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਖਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ		
ਹਉਮੈਂ :	ਹੰਕਾਰ	ਆਲੇ-ਭੋਲੇ :	ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ
ਖੁਦ :	ਆਪ	ਮਾਤ ਖਾ ਜਾਣਾ :	ਹਾਰ ਜਾਣਾ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸਾਨੂੰ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਉੱਤੇ ਘੁੰਮੰਡ ਨਹੀਂ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਨੂੰ ਫਜ਼ੂਲ ਨਹੀਂ ਸਮਝਣਾ ਚਾਹੀਦਾ।
- ਹਰ ਇੱਕ ਜੀਵ-ਜੰਤੂ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਖਾਸ ਗੁਣ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਸਾਨੂੰ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਮੰਨ ਲੈਣਾ ਇੱਕ ਚੰਗਾ ਗੁਣ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਤਿਤਲੀ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?
- (2) ਖਰਗੋਸ਼ ਕਿੱਥੇ ਰਹਿੰਦੇ ਹਨ ?
- (3) ਫੁੱਲਾਂ ਦੇ ਬੀਜ ਕਿਵੇਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ?
- (4) ਟਾਪੂ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ?

ਅ. ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦੇ ਜਾਣ ਪਿੱਛੋਂ ਉਹ ਮੁਸਕਰਾਇਆ।

(1) ਤਿਤਲੀ ਉੱਡ ਕੇ ਕਿੱਥੇ ਪਹੁੰਚ ਗਈ?

.....

.....

.....

(2) ਝੀਲ ਦੇ ਅਗਲੇ ਪਾਰ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕੀ ਸੀ?

.....

.....

.....

(3) ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਵਾਦੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਸੀ?

.....

.....

.....

(4) ਬੁੱਢਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ?

.....

.....

.....

ੲ. ਠੀਕ ਸ਼ਬਦ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਡੱਬਾ ਖਰਗੋਸ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲੈਣ ਦੇ ਰਿਹਾ।
2. ਨਿੱਕੇ ਤੋਂ ਨਿੱਕੇ ਜੀਵ ਦੀ ਵੀ ਆਪਣੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
3. ਡੱਬੇ ਖਰਗੋਸ਼ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ ਸੀ।
4. ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਦੋਸਤ ਹਾਂ।

(ਸਭ ਦੇ, ਬੇਵੱਸੀ, ਚੈਨ, ਸ਼ਕਤੀ)

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ:

ਨਿੱਕੀ	ਹੰਕਾਰ
ਸ਼ਕਤੀ	ਖੰਭਾਂ ਵਰਗੇ
ਪਰਾਂ ਵਰਗੇ	ਮਿੱਤਰ
ਚੇਤਾ	ਤਾਕਤ
ਦੋਸਤ	ਛੋਟੀ
ਹਉਮੈਂ	ਯਾਦ-ਸ਼ਕਤੀ

ਕ. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੇਂ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਓ (“ ” , । ?)

ਤੂੰ ਇੰਨੀ ਨਿੱਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਕਿ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੇਖ ਨਾ ਸਕਾਂ ਖਰਗੋਸ਼ ਬੋਲਿਆ ਤਿਤਲੀ ਨੇ ਲੰਮਾ ਸਾਹ ਭਰਿਆ ਮੈਂ ਤਾਂ ਤੈਥੋਂ ਬਹੁਤ ਕਮਜ਼ੋਰ ਹਾਂ ਫੇਰ ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਤੰਗ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਏਂ

ਖ. ਅਧੂਰੀ ਕਹਾਣੀ ਪੂਰੀ ਕਰੋ (ਕਲਪਨਾਮਈ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ):

ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਮਿੱਤਰਤਾ

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ। ਮੈਂ ਛੋਟੀ ਹੋਣ 'ਤੇ ਘਰ ਆ ਕੇ ਆਪਣਾ ਸਾਈਕਲ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹਾ ਕੀਤਾ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਸਤਾ ਚੁੱਕਣ ਲੱਗਾ ਤਾਂ ਹੇਠਾਂ ਬਰਾਂਡੇ ਵਿੱਚ ਕੱਖਾਂ ਦਾ ਢੇਰ ਵੇਖਿਆ। ਮੈਂ ਛੱਤ ਵੱਲ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਪਤਾ ਲੱਗਿਆ ਕਿ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਚਿੜੀ ਆਪਣਾ ਆਲ੍ਹਣਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਰਹੀ ਸੀ। ਜਿਸ ਜਗ੍ਹਾ ਚਿੜੀ ਨੇ ਆਲ੍ਹਣਾ ਪਾਉਣਾ ਸੀ, ਉੱਥੇ ਲੋਹੇ ਦੇ ਪਾਈਪ ਤੋਂ ਕੱਖ ਤਿਲਕ ਕੇ ਹੇਠਾਂ ਡਿਗੀ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਬਸਤਾ ਰੱਖਣ ਅੰਦਰ ਚਲਾ ਗਿਆ। ਫਿਰ ਮੈਨੂੰ ਸਾਡੇ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਦੀ ਗੱਲ ਯਾਦ ਆਈ। ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਇੱਕ ਦਿਨ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਸਾਨੂੰ ਕਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਸਾਨੂੰ ਪੰਛੀਆਂ ਨਾਲ ਵੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

[illegible]

- ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਦੇ ਕੇ ਸਮਝਾਇਆ ਜਾਵੇ।

45

ਚਿੜੀਆ - ਘਰ

ਆਓ ਸਾਰੇ ਬਾਲ,
ਛੱਤਬੀੜ ਚੱਲੀਏ।
ਹਾਣੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ,
ਅੱਗੇ ਹੋ ਕੇ ਰਲੀਏ।

ਰੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਸ਼ੇਰ,
ਬਾਂਦਰ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਬੰਦ।
ਜੰਗਲਾਂ ਦੇ ਜੀਵ,
ਕਿਵੇਂ ਮਾਣਦੇ ਅਨੰਦ।

ਬਣ-ਮਾਣਸ ਵੇਖੋ,
ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਚੱਲਦਾ।
ਕੱਢਦਾ ਅਵਾਜ਼,
ਜਿਵੇਂ ਢੋਲ ਵੱਜਦਾ।

ਹਿਰਨਾਂ ਦੀ ਡਾਰ,
ਭਰੇ ਚੁੰਗੀਆਂ ਪਈ।
ਹਰਾ-ਭਰਾ ਚਾਰਾ,
ਨਾਲੇ ਡਰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ।

ਮਗਰ -ਮੱਛ ਵੇਖੋ,
ਕੋਸੀ ਧੁੱਪ ਸੇਕਦੇ।
ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ,
ਲੁਕ - ਛੁਪ ਵੇਖਦੇ।

ਬਾਘ ਤੇ ਬਘੇਲੇ ਵੇਖ,
ਡਰ ਜਾਈਦਾ।
ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਾ ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ
ਹੱਥ ਪਾਈਦਾ।

ਬਾਰਾਂਸਿੰਗੇ ਵੇਖ,
ਕਥਾ ਯਾਦ ਆਵਦੀ।
ਸੋਹਣੀ ਉਹੋ ਚੀਜ਼,
ਜਿਹੜੀ ਕੰਮ ਆਵਦੀ।

ਲੱਕੜਬੱਘਾ ਨਹੀਂ,
ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਤੱਕਦਾ।
ਆਖਦਾ ਸੀ ਤਾਇਆ,
ਇਹ ਤਾਂ ਬੱਚੇ ਚੱਕਦਾ।

ਨਿੱਕੇ ਜਿਹੇ ਛੰਡ,
ਵਿੱਚ ਹੰਸ ਤਰਦੇ।
ਕੈਦ ਨੇ ਵਿਚਾਰੇ,
ਨਾ ਉਡਾਰੀ ਭਰਦੇ।

ਸੁਨਹਿਰੀ ਚੁੰਝ ਵਾਲੀ,
ਮੈਨਾ ਹੈ ਪਹਾੜ ਦੀ।
ਸੁਨੇਹਾ ਕੋਈ ਦੇਵੇ,
ਮੈਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰਦੀ।

ਅੱਧ - ਸੁੱਤਾ ਉੱਲੂ,
ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਝਾਕਦਾ।
ਮਨ ਵਿੱਚ ਇਹ ਵੀ,
ਸਾਨੂੰ ਉੱਲੂ ਆਖਦਾ।

ਗੁਟਕਦੇ ਕਬੂਤਰ,
ਕਿਵੇਂ ਘੇਰੇ ਕੱਢਦੇ।
ਜਾਪਦਾ ਏ, ਜਿਵੇਂ
ਕੋਈ ਨਾਚ ਨੱਚਦੇ।

ਪੰਛੀਆਂ ਦਾ ਰਾਜਾ,
ਮੋਰ ਪੈਲ ਪਾਂਵਦਾ।
ਝੂਠ ਹੈ ਗੁਟਾਰਾਂ ਨਾਲ਼,
ਰੁੱਸ ਜਾਂਵਦਾ।

ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਝੀਲ,
ਵਿੱਚ ਪੱਤੇ ਨੇ ਝੜੇ।
ਬਗਲੇ ਭਗਤ,
ਵਿੱਚ ਕਿਵੇਂ ਨੇ ਖੜੇ।

ਇਕੱਲਾ ਤੇ ਉਦਾਸ,
ਕੁੱਕੜ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ।
ਵੇਖਣ ਹੀ ਵਾਲੀ,
ਇਹਦੀ ਦਿੱਖ ਰੰਗਲੀ।

ਲੁੰਬੜੀ ਨੂੰ ਵੇਖ,
ਬਾਤ ਯਾਦ ਆਉਂਦੀ ਏ।
ਕਾਂਵਾਂ ਨੂੰ ਗਵੱਈਆ ਆਖ,
ਠੱਗ ਜਾਂਦੀ ਏ।

ਸਹੇ - ਖਰਗੋਸ਼,
ਲੰਮੀ ਛਾਲ ਮਾਰਦੇ।
ਕਦੇ - ਕਦੇ ਭਾਵੇਂ,
ਕੱਛੂ ਕੋਲੋਂ ਹਾਰਦੇ।

ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ,
ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਾ ਕਰਨਾ।
ਪਿੰਜਰੇ 'ਚ ਰਹਿਣ ਨਾਲੋਂ,
ਚੰਗਾ ਮਰਨਾ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਛੱਤਬੀੜ	:	‘ਛੱਤ’ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ। ਇਸ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਇੱਕ ਬੀੜ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਹੈ। ਇਸ ਨੂੰ ‘ਛੱਤਬੀੜ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ’ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।		
ਰੱਖ	:	ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਜੰਗਲ, ਜਿੱਥੇ ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਰੱਖਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।		
ਅਨੰਦ	:	ਖੁਸ਼ੀ	ਛੰਭ	: ਤਲਾਅ
ਬਣ-ਮਾਣਸ	:	ਮਨੁੱਖ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਜੰਗਲੀ ਜਾਨਵਰ	ਕਥਾ	: ਕਹਾਣੀ
ਭਾਰ	:	ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਕਤਾਰ ਵਿੱਚ ਉੱਡਦੇ ਪੰਛੀ		
ਚੁੰਗੀਆਂ	:	ਹਿਰਨਾਂ ਦਾ ਛਲਾਂਗਾਂ ਮਾਰਨਾ		

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦੇ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਬਣ-ਮਾਣਸ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਢੋਲ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਰਗੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਉੱਲੂ ਨੂੰ ਦਿਨ ਨਾਲੋਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਸਪਸ਼ਟ ਦਿਖਾਈ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਮੋਰ ਸਾਡਾ ਰਾਸ਼ਟਰੀ ਪੰਛੀ ਹੈ।
- ਛੱਤਬੀੜ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ (ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਾ ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨਗਰ ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ) ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਤੋਂ ਪਟਿਆਲੇ ਜਾਂਦੀ ਸੜਕ ਦੇ ਨੇੜੇ ਸਥਿਤ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਛੱਤਬੀੜ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?
- (2) ਬਣ-ਮਾਣਸ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- (3) ਹਿਰਨ ਵਾਂਗ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਨ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਓ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- (1) ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?

.....

.....

.....

- (2) ਇਸ ਚਿੜੀਆ-ਘਰ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ-ਕਿਹੜੇ ਜੀਵ ਹਨ?

.....

.....

.....

(3) ਕਵਿਤਾ ਦੀਆਂ ਆਖਰੀ ਸਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕਵੀ ਕੀ ਕਹਿੰਦਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ:

ਛੱਤਬੀੜ		ਰੱਖਾਂ	
ਅਨੰਦ		ਬਣ-ਮਾਣਸ	
ਡਾਰ		ਚੁੰਗੀਆਂ	
ਕਥਾ		ਛੰਭ	
ਗੁਟਕਦੇ			

ੳ. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਕੈਦ	ਅਜ਼ਾਦ	ਬੰਦ	
ਧੁੱਪ		ਤਰਨਾ	
ਸੁੱਤਾ		ਝੂਠ	
ਰੁੱਸਣਾ		ਹਾਰਨਾ	
ਮਰਨਾ		ਚੰਗਾ	

ਕ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:

ਬਨਮਾਨਸ		ਛਤਬੀੜ	
ਸੁਨਿਹਰੀ		ਕਾਵਾਂ	
ਲੱਕੜਬਗਾ		ਮੇਨਾ	

ਖ. ਲੈਅਮਈ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਚੱਲੀਏ	ਰਲੀਏ	ਬੰਦ	
ਸੋਕਦੇ		ਤਰਦੇ	
ਪਾਂਵਦਾ		ਜੰਗਲੀ	
ਤੱਕਦਾ		ਮਾਰਦੇ	

ਗ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਆਏ ਜਾਨਵਰਾਂ ਅਤੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੇ ਨਾਂਵਾਂ ਦੀਆਂ ਸੂਚੀਆਂ ਬਣਾਓ :

ਸ਼ੇਰ	ਹੰਸ
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

੫. ਆਪਣੇ ਅਧਿਆਪਕ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ ਹੰਕਾਰੀ ਬਾਰਾਂਸਿੰਗੇ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੋ।

[illegible]

ਸੁੰਢ ਤੇ ਹਲਦੀ

ਬਹੁਤ ਪੁਰਾਣੇ ਵੇਲਿਆਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ‘ਸੁੰਢ’ ਤੇ ‘ਹਲਦੀ’ ਦੋ ਸਕੀਆਂ ਭੈਣਾਂ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਾਂ ਦਾ ਨਾਂ ਸੀ, ‘ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ’।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਹਲਦੀ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮਾਂ! ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਜਾਣੈ।”

ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਚਾਅ ਨਾਲ ਗੁਣਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗੀ :

“ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਜਾਵਾਂਗੇ,

ਲੱਡੂ -ਪੇੜੇ ਖਾਵਾਂਗੇ,

ਮੋਟੇ ਹੋ ਕੇ ਆਵਾਂਗੇ।”

ਉਸ ਦੀ ਮਾਂ ਕਾਲੀ ਮਿਰਚ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਆਖਿਆ, “ਧੀਏ! ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਬੜੀਆਂ ਐਕੜਾਂ ਨੇ, ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਤੇਰਾ ਮਾਮਾ ਆਵੇਗਾ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਵੀਂ। ਤੂੰ ਜੇ ਰਾਹ ਭੁੱਲ ਗਈ ਤਾਂ ਫੇਰ ਕੀ ਕਰੇਂਗੀ?”

ਪਰ ਹਲਦੀ ਨੇ ਤਾਂ ਨਾਨਕੇ-ਘਰ ਜਾਣ ਦੀ ਜਿਵੇਂ ਜ਼ਿਦ ਹੀ ਫੜ ਲਈ।

ਸੋਚ-ਸੋਚ ਕੇ ਮਾਂ ਨੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਸੁੰਢ ਧੀਏ! ਇਉਂ ਕਰ ਤੂੰ ਵੀ ਇਹਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਹ। ਇੱਕ, ਇੱਕ ਤੇ ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ ਹੁੰਦੇ ਨੇ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਸਾਥ ਰਹੇਗਾ। ਲੰਮਾ ਪੈਂਡਾ ਏ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਵੀ ਪੈਂਦਾ ਏ। ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਲੰਘਦਿਆਂ ਤਾਂ ਮੈਨੂੰ ‘ਕੱਲੀ’ ਨੂੰ ਵੀ ਡਰ ਲੱਗਦਾ ਏ। ਇਹ ਤਾਂ ਉੱਥੇ ਵੀ ਅਜੇ ਨਿਆਣੀ ਏ।”

ਪਰ ਸੁੰਢ ਦੀ ਹਲਦੀ ਨਾਲ ਐਵੇਂ ਈ ਅੰਞਾਣਿਆਂ ਵਾਂਗ ਨਿੱਕੀ-ਨਿੱਕੀ ਗੱਲ ਉੱਤੇ ਵੀ ਨੌਕ-ਝੋਕ ਹੁੰਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸੁੰਢ ਰਤਾ ਕੋੜੇ ਸੁਭਾਅ ਦੀ ਸੀ, ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਆਪਣੀ ਹੀ ਆਕੜ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਸੀ। ਸੋ, ਉਹ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾਂ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ। ਜਦੋਂ ਮੇਰਾ ਜੀਅ ਕੀਤਾ, ਮੈਂ ਚਲੀ ਜਾਵਾਂਗੀ।”

ਅਖੀਰ ਹਲਦੀ ਜ਼ਿਦ ਕਰ ਕੇ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਪਈ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਦਰਿਆ ਆਇਆ। ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਤਾਂ ਹਲਦੀ ਘਬਰਾ ਗਈ। ਫਿਰ ਉਹਨੇ ਹੌਸਲਾ ਕਰ ਕੇ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਕਿਹਾ:

“ਦਰਿਆ ਬਾਬਾ ! ਰਾਹ ਦੇਹ, ਮੈਨੂੰ ਪਾਰ ਲੰਘਾ ਦੇ।”

ਦਰਿਆ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਰਾਹ ਤਾਂ ਦੇ ਦੇਵਾਂਗਾ ਪਰ ਤੂੰ ਪਹਿਲੋਂ ਅਹੁ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪਏ ਕੁਝ ਪੱਥਰ ਚੁੱਕ ਲਿਆ ਤਾਂਜੋ ਪਿੱਛੋਂ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਲਈ ਵੀ ਇੱਕ ਪੁਲ ਬਣ ਜਾਵੇ।

ਹਲਦੀ ਮੰਨ ਗਈ ਤੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਪਏ ਪੱਥਰ ਢੋ ਕੇ ਲਿਆਉਣ ਲੱਗੀ। ਉਹਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲ ਬਣਾਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕਈ ਦੂਜੇ ਮੁਸਾਫਰ ਵੀ ਉਹਦੀ ਮਦਦ ਕਰਨ ਲੱਗੇ। ਇੰਝ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਇੱਕ ਪੁਲ ਬਣ ਗਿਆ ਅਤੇ ਹਲਦੀ ਉਸ ਪੁਲ ਉੱਤੇ ਦੀ ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਲੰਘ ਗਈ।

ਦਰਿਆ ਤੋਂ ਪਾਰ ਜਾ ਕੇ ਹਲਦੀ ਕੁਝ ਚਿਰ ਅਰਾਮ ਕਰਨ ਲਈ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਦੀ ਛਾਂਵੇਂ ਲੇਟ ਗਈ ਤੇ ਸੌ ਗਈ। ਜਦੋਂ ਉਸ ਨੂੰ ਜਾਗ ਆਈ ਤਾਂ ਉਸ ਦਾ ਥਕੇਵਾਂ ਤਾਂ ਲੱਥ ਚੁੱਕਾ ਸੀ ਪਰ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਬਹੁਤ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਆਸੇ-ਪਾਸੇ ਦੇਖਦਿਆਂ ਉਹਦੀ ਨਜ਼ਰ ਇੱਕ ਬੇਰੀ ਉੱਤੇ ਜਾ ਪਈ ਜਿਸ ਉੱਤੇ ਸੂਹੇ-ਸੂਹੇ ਬੇਰ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਹਲਦੀ ਨੇ ਬੇਰੀ ਅੱਗੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ:

“ਬੇਰੀ ਮਾਸੀ! ਬੇਰ ਦੇਹ!

ਮੈਂ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਧੀ-ਧਿਆਣੀ,

ਪਰ ਇਸ ਵੇਲੇ ਭੁੱਖੀ-ਭਾਣੀ।”

ਬੇਰੀ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਧੀਏ! ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੇ ਹੇਠੋਂ ਸਾਰੇ ਕੰਡੇ ਹੂੰਝ ਦੇ, ਫੇਰ ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਖਾਣ ਲਈ ਲਾਲ- ਸੂਹੇ ਬੇਰ ਦੇਵਾਂਗੀ ਕਿਉਂਜੋ ਹੁਣੇ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੇ ਮੇਰੇ ਬੇਰ ਖਾਣ ਆਣੇ, ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਮੇਰੇ ਹੇਠਾਂ ਖਿੱਲਰੇ ਕੰਡੇ ਪੁੜ ਜਾਣਗੇ।”

ਹਲਦੀ ਨੇ ਇੱਕ ਟਾਹਣੀ ਲੈ ਕੇ ਬੇਰੀ ਹੇਠਾਂ ਬੁਹਾਰੀ ਫੇਰ ਕੇ ਸਾਰੇ ਕੰਡੇ ਹੂੰਝ ਕੇ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਢੇਰੀ ਲਾ ਦਿੱਤੀ। ਫਿਰ ਬੇਰੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਮਿੱਠੇ ਤੇ ਸੂਹੇ ਬੇਰ ਖਾਣ ਵਾਸਤੇ ਦਿੱਤੇ।

ਹਲਦੀ ਨੇ ਬੇਰ ਖਾਧੇ ਤੇ ਉੱਥੋਂ ਅੱਗੇ ਚੱਲ ਪਈ। ਤਕਾਲਾਂ ਵੇਲੇ ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰਵਾਰ ਦਾਣੇ ਭੰਨਣ ਵਾਲੀ ਭੱਠੀ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘੀ। ਇੱਕ ਮਾਈ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਭੰਨ ਰਹੀ ਸੀ। ਹਲਦੀ ਨੇ ਮਾਈ ਕੋਲੋਂ ਦਾਣੇ ਮੰਗੇ। ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ;

“ਮਾਸੀ! ਮਾਸੀ! ਮੈਨੂੰ ਦਾਣੇ ਦੇਹ,

ਤੇਰੀ ਭਣੇਵੀਂ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਏ।”

ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੰਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ, “ਪਹਿਲਾਂ ਮੇਰੀ ਭੱਠੀ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੀ ਥਾਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ ਤੇ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਹੋਰ ਝੋਕਾ ਲਾ ਦੇ।”

ਹਲਦੀ ਨੇ ਭੱਠੀ ਦਾ ਆਲਾ-ਦੁਆਲਾ ਸਾਫ਼ ਕੀਤਾ ਤੇ ਕੱਖ-ਕਾਣ ਦੀ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਢੇਰੀ ਲਾ, ਉਸੇ ਕੱਖ-ਕਾਣ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਝੋਕਾ ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਲਾਇਆ। ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਲੱਪ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਦਿੱਤੀ। ਦਾਣੇ ਲੈ ਕੇ ਹਲਦੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਅਖੀਰ ਹਲਦੀ ਆਪਣੇ ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ‘ਲੂਣਪੁਰ’ ਜਾ ਪਹੁੰਚੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਸਭਨਾਂ ਰਿਸ਼ਤੇਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ-ਮੁਹੱਬਤ ਨਾਲ਼ ਮਿਲੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਨੇ, ਨਾਨੀ, ਮਾਮਿਆਂ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਨਾਨਕੇ ਪਿੰਡ ਉਹ ਕਈ ਦਿਨ ਰਹੀ। ਉੱਥੇ ਉਹ ਹਰ ਇੱਕ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਦੀ। ਵਿਹਲੇ ਬੈਠ ਕੇ ਉਹ ਨਾਨੀ ਦਾ ਚਰਖਾ ਡਾਹ ਕੇ ਉਸ ਉੱਤੇ ਸੂਤ ਕੱਤਦੀ। ਰਸੋਈ ਵਿੱਚ ਜਾ ਕੇ ਉਹ ਰਸੋਈ ਦੇ ਕੰਮ-ਕਾਰ ਵਿੱਚ ਨਾਨੀ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ।

ਕੁਝ ਦਿਨ ਲੰਘੇ ਤਾਂ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਆਪਣੇ ਪਿੰਡ ਮੁੜਨ ਦਾ ਖ਼ਿਆਲ ਆਇਆ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਨਾ, ਨਾਨੀ, ਮਾਮਿਆਂ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਦਿਨ ਹੋਰ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਲਈ ਕਿਹਾ ਪਰ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਮਾਂ-ਪਿਓ ਦੀ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗੀ।

ਅਖੀਰ ਨਾਨਕੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਬੜੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ਼ ਉੱਥੋਂ ਵਿਦਾ ਕੀਤਾ। ਜਿਹੜਾ ਸੂਤ ਨਾਨਕੇ ਘਰ ਰਹਿ ਕੇ ਹਲਦੀ ਨੇ ਕੱਤਿਆ ਸੀ, ਉਸ ਦੀ ਨਾਨੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਜੁਲਾਹੇ ਪਾਸੋਂ ਉਣ-ਬਣਵਾ ਕੇ ਆਪਣੀ ਦੋਹਤੀ ਹਲਦੀ ਲਈ ਕੱਪੜੇ ਸਵਾ ਦਿੱਤੇ। ਮਾਮੀਆਂ ਨੇ ਖੋਏ ਦੀ ਮਿਠਿਆਈ ਬਣਾ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਲੜ ਬੰਨ੍ਹ ਦਿੱਤੀ। ਨਾਨੇ ਨੇ ਫਲਾਂ ਦੀ ਨਿੱਕੀ ਜਿਹੀ ਟੋਕਰੀ ਲਿਆ ਕੇ ਦਿੱਤੀ। ਮਾਮਿਆਂ ਤੇ ਮਾਸੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਲਿਆ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਝੋਲੇ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀਆਂ। ਹਲਦੀ ਵਾਪਸ ਘਰ ਜਾਂਦਿਆਂ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਾਹਰ ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਨੂੰ ਮਿਲੀ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾਸੀ! ਨੀ ਮਾਸੀ! ਤੇਰੀ ਧੀ - ਧਿਆਣੀ ਘਰ ਚੱਲੀ।”

“ਰਤਾ ਕੁ ਠਹਿਰ, ਭਣੇਵੀਏਂ! ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਕੁਝ ਭੁੰਨੇ ਹੋਏ ਛੋਲੇ ਲੈਂਦੀ ਜਾਹ।” ਮਾਈ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਭੁੱਜੇ ਹੋਏ ਛੋਲੇ ਦਿੱਤੇ।

ਹਲਦੀ ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਮਾਈ ਕੋਲੋਂ ਲੱਪ ਛੋਲਿਆਂ ਦੀ ਲੈ ਕੇ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਅੱਗੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹਨੂੰ ਉਹੋ ਬੇਰੀ ਮਿਲੀ। ਹਲਦੀ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾਸੀ! ਨੀ ਮਾਸੀ! ਤੇਰੀ ਧੀ-ਧਿਆਣੀ ਨਾਨਕਿਓਂ ਹੋ ਆਈ।”

ਬੇਰੀ ਨੇ ਹਲਦੀ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਰਤਾ ਠਹਿਰ, ਧੀਏ ! ਅਹਿ ਮੇਰੇ ਕੋਲੋਂ ਥੋੜ੍ਹੇ ਜਿਹੇ ਬੇਰ ਲੈਂਦੀ ਜਾਈਂ, ਮੈਂ ਸੂਹੇ ਲਾਲ ਬੇਰ ਤੇਰੇ ਲਈ ਹੀ ਸਾਂਭ ਰੱਖੇ ਨੇ।”

ਬੇਰੀ ਤੋਂ ਬੇਰ ਲੈ ਕੇ ਹਲਦੀ ਨੇ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਦੂਜੇ ਲੜ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ ਤੇ ਨੱਚਦੀ-ਟੱਪਦੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਅੱਗੇ ਦਰਿਆ ਆ ਗਿਆ। ਹਲਦੀ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲੰਘਦੀ ਹੋਈ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਦਰਿਆ ਬਾਬਾ ! ਮੈਂ ਨਾਨਕਿਓਂ ਹੋ ਆਈ ਆਂ।”

ਦਰਿਆ ਨੇ ਹਲਦੀ ਦਾ ਸਿਰ ਪਲੋਸਿਆ ਤੇ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਸਿੱਪੀਆਂ ਤੇ ਘੋਰੇ ਦੇ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗਾ, “ਧੀਏ-ਧਿਆਣੀਏ ! ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਬਹੁਤ ਮੋਹ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਮੇਰੇ ਵੱਲ ਫੇਰਾ ਮਾਰਦੀ ਰਿਹਾ ਕਰੀਂ।”

ਹਲਦੀ ਨੇ ਉਹ ਘੋਰੇ ਤੇ ਸਿੱਪੀਆਂ ਵੀ ਚੁੰਨੀ ਦੇ ਲੜ ਨਾਲ ਬੰਨ੍ਹ ਲਏ। ਫਿਰ ਉਹ ਘਰ ਵੱਲ ਤੁਰ ਪਈ। ਹਲਦੀ ਖਾਣ-ਪਹਿਨਣ ਦਾ ਸਮਾਨ ਤੇ ਹੋਰ ਬਹੁਤ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੈ ਕੇ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ।

ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਖੁਸ਼ ਵੇਖ ਕੇ ਸੁੰਢ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਮਾਂ ! ਮਾਂ ! ਮੈਂ ਵੀ ਨਾਨਕੇ ਜਾਣੈ।” ਮਾਂ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਧੀਏ ! ਇੱਕ ਤਾਂ ਰਸਤਾ ਬਿਖੜਾ ਏ, ਦੂਜਾ ਤੇਰਾ ਤੇ ਸੁਭਾਅ ਵੀ ਰਤਾ ਰੁੱਖਾ ਏ। ਤੂੰ ਇਕੱਲੀ ਕਿਧਰੇ ਨਾ ਜਾ। ਜਦੋਂ ਤੇਰਾ ਮਾਮਾ ਆਇਆ ਤਾਂ ਤੂੰ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਵੀਂ।” ਪਰ ਸੁੰਢ ਨੇ ਮਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾ ਮੰਨੀ।

ਸੁੰਢ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਪਈ। ਨਾ ਮਾਂ ਤੋਂ ਅਸੀਸ ਲਈ ਤੇ ਨਾ ਪਿਓ ਦੀ ਆਗਿਆ ਲਈ। ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਜਦੋਂ ਹਲਦੀ ਨੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਕੁਝ ਸਮਝਾਉਣਾ ਚਾਹਿਆ ਤਾਂ ਸੁੰਢ ਸਗੋਂ ਉਹਦੇ ਨਾਲ ਝਗੜ ਪਈ ਤੇ ਰੁੱਖੀ ਹੋ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੀ, “ਤੂੰ ਕੌਣ ਹੁੰਦੀ ਏਂ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ।”

ਹਲਦੀ ਨੇ ਛੋਟੀ ਭੈਣ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦਿਆਂ ਕਿਹਾ, “ਸੁੰਢ ਭੈਣੇ ! ਮਾਂ ਠੀਕ ਕਹਿੰਦੀ ਏ। ਉਂਵ ਵੀ ਸਿਆਣੇ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ ਕਿ ਕੋਈ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲੱਗਿਆਂ ਜੇ ਕੋਲ ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਾ ਵੀ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਕੰਧਾਂ ਨਾਲ ਹੀ ਸਲਾਹ ਕਰ ਲਈਦੀ ਹੈ। ਮਾਮਾ ਜੀ ਆਉਣਗੇ ਤੇ ਤੂੰ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਵੀਂ।”

“ਮੈਨੂੰ ਤੇਰੇ ਤੋਂ ਵੱਧ ਸਮਝ ਏ, ਵੱਡੀ ਆਈ ਏ, ਮੈਨੂੰ ਸਮਝਾਉਣ ਵਾਲੀ ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਜਾਵਾਂਗੀ ਤੇ ਉਹ ਵੀ ਇਕੱਲੀ ਹੀ,” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਉਹ ਘਰੋਂ ਤੁਰ ਪਈ।

ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦਰਿਆ ਆਇਆ। ਉਹ ਪੁਲ ਤੋਂ ਟੱਪਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਧੀਏ ! ਚਾਰ ਪੱਥਰ ਪੁਲ ਲਈ ਰੱਖਦੀ ਜਾ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਪੁਲ ਹੋਰ ਚੌੜਾ ਤੇ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ ਤੇ ਲੰਘਣ ਵਾਲੇ ਹੋਰ ਮੁਸਾਫਰਾਂ ਨੂੰ ਵਧੇਰੇ ਸੌਖ ਰਹੇਗੀ।”

“ਮੈਂ ਕੋਈ ਤੇਰੀ ਨੌਕਰ ਆਂ?” ਸੁੰਢ ਨੇ ਦਰਿਆ ਨੂੰ ਖਿਝਦੇ ਹੋਏ ਕਿਹਾ।

ਦਰਿਆ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਸੁੰਢ ਕਾਹਲੇ-ਕਾਹਲੇ ਕਦਮ ਪੁੱਟਦੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਅੱਗੇ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਉਹੋ ਬੇਰੀ ਆਈ। ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੁੱਖ ਲੱਗੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਉਹ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਜ਼ੋਰ ਦੀ ਹਲੂਣਾ ਦੇਣ ਲੱਗੀ। ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਇਹ ਕਰਦਿਆਂ ਵੇਖ, ਬੇਰੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਧੀਏ! ਜੇ ਤੂੰ ਤਾਜ਼ੇ ਤੇ ਮਿੱਠੇ ਬੋਰ ਖਾਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਏਂ ਤਾਂ ਪਹਿਲੋਂ ਮੇਰੇ ਹੇਠ ਬੁਹਾਰੀ ਦੇ ਤੇ ਕੰਡੇ ਹੁੰਝਦੀ ਜਾ! ਹੁਣੇ ਪਿੰਡੋਂ ਬੱਚੇ ਮੇਰੇ ਬੋਰ ਖਾਣ ਆਉਣਗੇ ਤਾਂ ਇਹ ਕੰਡੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਚੁਭਣਗੇ।” ਪਰ ਸੁੰਢ ਨੇ ਬੇਰੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਉਹ ਬੇਰੀ ਦੇ ਟਾਹਣਿਆਂ ਨੂੰ ਹਲੂਣਦੀ ਰਹੀ ਪਰ ਮੰਦੇ ਭਾਗਾਂ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਬੋਰ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਡਿਗਿਆ।

ਤੁਰਦੀ-ਤੁਰਦੀ ਸੁੰਢ ਭੱਠੀ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ। ਭੱਠੀ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਦਾਣੇ ਪਏ ਵੇਖੇ ਤੇ ਬਿਨਾਂ ਪੁੱਛੇ ਇੱਕ ਲੱਪ ਦਾਣਿਆਂ ਦੀ ਭਰ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਦੀ ਇੱਕ ਨਾ ਸੁਣੀ। ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਤੂੰ ਮੁਫਤ ਦਾ ਖਾਣ ਹਿਲੀ ਹੋਈ ਏਂ, ਪਛਤਾਏਂਗੀ।”

“ਤੈਨੂੰ ਕੀ, ਤੂੰ ਸੜਦੀ ਰਹਿ, ਭੁੱਜਦੀ ਰਹਿ।” ਇਹ ਕਹਿ ਕੇ ਸੁੰਢ ਅੱਗੇ ਲੰਘ ਗਈ।

ਅਖੀਰ ਸੁੰਢ ਨਾਨਕੇ ਪਹੁੰਚੀ। ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਸਿੱਧੇ ਮੂੰਹ ਗੱਲ ਨਾ ਕੀਤੀ, ਨਾ ਸੁੱਖ-ਦੁੱਖ ਪੁੱਛਿਆ। ਉਹ ਓਪਰੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਕੇ ਆਕੜ ਵਿਖਾਉਂਦੀ ਤੇ ਸਭ ਤੋਂ ਪਰੇ-ਪਰੇ ਰਹਿੰਦੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਦੇ ਵੀ ਕਿਸੇ ਦੀ ਕੋਈ ਗੱਲ ਨਾ ਮੰਨੀ। ਚਰਖਾ ਕੱਤਣਾ ਤਾਂ ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਰਿਹਾ, ਉਸ ਨੇ ਲੱਤ ਮਾਰ ਕੇ ਚਰਖਾ ਹੀ ਤੋੜ ਦਿੱਤਾ।

ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਮਗਰੋਂ ਜਦੋਂ ਸੁੰਢ ਨੇ ਵਾਪਸ ਜਾਣ ਦੀ ਇੱਛਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕੀਤੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਸੇ ਨੇ ਰੁਕਣ ਲਈ ਜ਼ੋਰ ਨਾ ਪਾਇਆ ਸਗੋਂ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ 'ਤੇ ਅੰਦਰੋਂ-ਅੰਦਰ ਸਭ ਖੁਸ਼ ਸਨ ਤੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਇਸ ਭੈੜੀ ਤੋਂ ਸਾਡੀ ਜਿੰਦ ਛੁੱਟੇਗੀ।”

ਨਾਨਕਿਆਂ ਨੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਤੁਰਨ ਵੇਲੇ ਨਾ ਕੱਪੜੇ ਦਿੱਤੇ ਨਾ ਫਲ, ਨਾ ਮਿਠਿਆਈ। ਸੁੰਢ ਖਿਝ ਕੇ ਲੜ ਪਈ ਅਤੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਾਪਸ ਮੁੜ ਪਈ।

ਵਾਪਸ ਮੁੜਦਿਆਂ ਰਾਹ ਵਿੱਚ ਭੱਠੀ ਆਈ। ਜਦੋਂ ਸੁੰਢ ਉਹਦੇ ਕੋਲੋਂ ਦੀ ਲੰਘਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਭੱਠੀ ਵਾਲੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਬੁਲਾਇਆ ਤੱਕ ਨਾ।

ਖਿਝਦੀ-ਖੱਪਦੀ ਸੁੰਢ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਪਈ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਬੇਰੀ ਕੋਲ ਪੁੱਜੀ ਤਾਂ ਜਿਸ ਬੇਰੀ ਨੇ ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਸੂਹੇ-ਸੂਹੇ ਬੇਰ ਦਿੱਤੇ ਸਨ, ਉਸ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਕੁਝ ਵੀ ਨਾ ਦਿੱਤਾ ਸਗੋਂ ਸੁੰਢ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਵਿੱਚ ਕੰਡੇ ਚੁਭ ਗਏ।

ਫਿਰ ਸੁੰਢ ਦਰਿਆ ਦੇ ਕੋਲ ਪਹੁੰਚੀ। ਜਦੋਂ ਉਹ ਪੁਲ ਤੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਦਰਿਆ ਦਾ ਪਾਣੀ ਚੜ੍ਹ ਗਿਆ। ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਪੁਲ ਨੂੰ ਵੀ ਛੂਹ ਰਹੀਆਂ ਸਨ। ਸੁੰਢ ਮਸਾਂ-ਮਸਾਂ ਬਚੀ।

ਜਦੋਂ ਸੁੰਢ ਖਾਲੀ ਹੱਥ ਘਰ ਪਹੁੰਚੀ ਤਾਂ ਉਹ ਡੁਸਕਣ ਲੱਗੀ। ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਰਹੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਂ ਨੂੰ ਪੁੱਛਣ ਲੱਗੀ, “ਹਲਦੀ ਕੋਲ ਅਜਿਹਾ ਕੀ ਏ ਕਿ ਉਹਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਕੋਲੋਂ ਏਨਾ ਪਿਆਰ ਤੇ ਢੇਰ ਸਾਰੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਮਿਲੀਆਂ ਹਨ ?”

ਮਾਂ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਹਲਦੀ ਕੋਲ ਪਿਆਰ ਏ। ਉਹ ਹਰ ਕਿਸੇ ਦੇ ਕੰਮ ਆਉਂਦੀ ਏ, ਸਭ ਦਾ ਹੱਥ ਵਟਾਉਂਦੀ ਏ।”

ਇਹ ਸੁਣ ਕੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਗਲਤੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਕੀਤੇ ‘ਤੇ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਈ ਤੇ ਅੱਗੇ ਤੋਂ ਉਸ ਨੇ ਚੰਗੇ ਬਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰ ਲਿਆ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਚਾਅ	: ਖੁਸ਼ੀ	ਅੱਕੜਾਂ	: ਮੁਸੀਬਤਾਂ
ਪੈਂਡਾ	: ਰਾਹ	ਅੰਵਾਣਿਆਂ	: ਨਿਆਣਿਆਂ
ਠਾਠਾਂ ਮਾਰਦਾ	: ਪਾਣੀ ਦੀਆਂ ਛੱਲਾਂ ਦਾ ਉੱਚੀਆਂ ਉੱਠਣਾ		
ਮੁਸਾਫਰ	: ਯਾਤਰਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ	ਸੂਹੇ-ਸੂਹੇ	: ਲਾਲ ਰੰਗ ਦੇ
ਹੁੰਝ	: ਇਕੱਠਾ ਕਰਨਾ	ਪੁੜਨਾ	: ਚੁਭਣਾ
ਬੁਹਾਰੀ	: ਝਾੜੂ	ਤਕਾਲਾਂ	: ਸ਼ਾਮ ਦਾ ਸਮਾਂ
ਭਟੇਵੀਂ	: ਭਾਣਜੀ	ਦਿਲਾਸਾ	: ਹੌਸਲਾ
ਝੋਕਾ ਲਾਉਣਾ	: ਝੁਲਕਾ, ਚੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਬਾਲਣ ਪਾਉਣਾ	ਲੱਪ	: ਇੱਕ ਹੱਥ ਭਰ ਕੇ
ਹੱਥ ਵਟਾਉਣਾ	: ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨਾ	ਜੁਲਾਹਾ	: ਕੱਪੜਾ ਬੁਣਨ ਵਾਲਾ
ਲੜ	: ਚੁੰਨੀ ਦਾ ਕਿਨਾਰਾ	ਦੋਹਤੀ	: ਗਿਸ਼ਤੇ ਵਿੱਚ ਬੇਟੀ ਦੀ ਬੇਟੀ
ਮੋਹ	: ਪਿਆਰ	ਫੇਰਾ ਮਾਰਨਾ	: ਗੇੜਾ
ਬਿਖੜਾ	: ਅੱਖਾ	ਅਸੀਸ	: ਅਸ਼ੀਰਵਾਦ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਢ ਗਰਮ ਅਤੇ ਹਲਦੀ ਠੰਢੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਸਾਨੂੰ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਮੰਨਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।
- ਸਾਨੂੰ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।
- ਆਗਿਆਕਾਰੀ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸਤਿਕਾਰ ਮਿਲਦਾ ਹੈ।
- ਸਾਨੂੰ ਸਾਰਿਆਂ ਨੂੰ ਚੰਗੇ ਬਣਨ ਦਾ ਪ੍ਰਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੰਢ ਤੇ ਹਲਦੀ ਦੀ ਮਾਂ ਕੌਣ ਹੈ ?
- (2) 'ਇੱਕ, ਇੱਕ ਤੇ ਦੋ ਗਿਆਰਾਂ' ਦਾ ਕੀ ਮਤਲਬ ਹੈ ?
- (3) ਭਣੇਵੀਂ ਕੌਣ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (4) ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਪੀਆਂ ਤੇ ਘੋਰੇ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- (1) ਹਲਦੀ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?

.....

.....

.....

- (2) ਮਾਂ ਨੇ ਸੁੰਢ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਤੇ ਸੁੰਢ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?

.....

.....

.....

(3) ਦਰਿਆ ਉੱਤੇ ਪੁਲ ਕਿਵੇਂ ਬਣ ਗਿਆ?

.....

.....

.....

(4) ਹਲਦੀ ਨੂੰ ਸਾਰੇ ਪਿਆਰ ਕਿਉਂ ਕਰਦੇ ਸਨ?

.....

.....

.....

(5) ਹਲਦੀ ਅਤੇ ਸੁੰਢ ਦੇ ਸੁਭਾਅ ਵਿੱਚ ਕੀ ਫਰਕ ਸੀ?

.....

.....

.....

(6) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜਿਆਂ ਨੂੰ ਦੱਸੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਅਰਥਾਂ ਨਾਲ਼ ਮਿਲਾਓ:

ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ

ਬਾਹਰੋ-ਬਾਹਰ

ਕਦੇ-ਕਦੇ

ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ

ਕਾਹਲੋ-ਕਾਹਲੋ

ਹਮੇਸ਼ਾਂ-ਹਮੇਸ਼ਾਂ

ਪਰੇ-ਪਰੇ

ਵੱਡੀਆਂ-ਵੱਡੀਆਂ

ਅੰਦਰੋ-ਅੰਦਰ

ਨੇੜੇ-ਨੇੜੇ

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਪੜਨਾਵ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲਾ ਲਾਓ:

1. ਤੂੰ ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਚਲੀ ਜਾਵੀਂ।
2. ਇਹ ਕਹਿੰਦੀ ਹੋਈ ਉਹ ਚਾਅ ਨਾਲ ਗੁਣਗੁਣਾਉਣ ਲੱਗੀ।
3. ਮੈਂ ਹਾਂ ਤੇਰੀ ਧੀ-ਧਿਆਣੀ।

ਹ. ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਆਏ ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਦੀ ਸੂਚੀ ਬਣਾਓ:

(ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ):

ਦਾਦਕੇ	ਨਾਨਕੇ
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

ਕ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕਿੱਤਿਆਂ ਨਾਲ ਮਿਲਾਣ ਕਰੋ:

ਜੁਲਾਹਾ	ਕੱਪੜੇ ਧੋਣ ਵਾਲਾ
ਅਧਿਆਪਕ	ਲੋਹੇ ਦੇ ਸੰਦ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਡਾਕਟਰ (ਵੈਦ)	ਚਮੜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਮੋਚੀ	ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਘੁਮਿਆਰ	ਖੇਤੀ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਕਿਰਸਾਣ	ਕੱਪੜੇ ਬੁਣਨ ਵਾਲਾ
ਲੁਹਾਰ	ਲੱਕੜ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਤਰਖਾਣ	ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ ਇਲਾਜ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਧੋਬੀ	ਮਿੱਟੀ ਦੇ ਭਾਂਡੇ ਬਣਾਉਣ ਵਾਲਾ

ਖ. ਕੋਈ ਦਸ ਚੰਗੀਆਂ ਆਦਤਾਂ ਲਿਖੋ :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਉਦਾਹਰਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਵੇ।
- ਪੜਨਾਂਵ ਦੀ ਦੁਹਰਾਈ ਵੀ ਕਰਵਾਈ ਜਾਵੇ।

* * * * *

ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ

ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਣੀ।
ਏਹੋ ਜਿੰਦ - ਜਾਨ ਸਾਡੀ,
ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਸਾਡੀ,
ਹੱਥਾਂ ਨਹੀਂ ਗੁਆਉਣੀ,
ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।

ਤ੍ਰਿਵਣਾਂ, ਭੰਡਾਰਾਂ ਵਿੱਚ,
ਵੰਝਲੀ ਤੇ ਵਾਰਾਂ ਵਿੱਚ,
ਮਿੱਠੀ ਤੇ ਸੁਹਾਉਣੀ,
ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।
ਜੋਧ ਤੇ ਕਮਾਈਆਂ ਵਿੱਚ,
ਜੰਗਾਂ ਤੇ ਲੜਾਈਆਂ ਵਿੱਚ,
ਏਹੋ ਜਿੰਦ ਪਾਉਣੀ,
ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।
ਫੁੱਲਾਂ ਦੀ ਕਿਆਰੀ ਸਾਡੀ,
ਸੁੱਖਾਂ ਦੀ ਅਟਾਰੀ ਸਾਡੀ,
ਭੁੱਲ ਕੇ ਨਹੀਂ ਢਾਹੁਣੀ,
ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਤ੍ਰਿਵਣਾਂ	:	ਜਿੱਥੇ ਕੁੜੀਆਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਬੈਠ ਕੇ ਕਢਾਈ-ਬੁਣਾਈ ਕਰਦੀਆਂ ਅਤੇ ਚਰਖਾ ਕੱਤਦੀਆਂ ਹਨ,			
ਖਾਣ	:	ਖਜ਼ਾਨਾ	ਵੰਝਲੀ	:	ਬੰਸਰੀ
ਜੋਧ	:	ਕਮਾਉਣਾ/ਤਪੋਸਿਆ	ਵਾਰਾਂ	:	ਬੀਰ-ਰਸ ਵਾਲੀਆਂ ਕਵਿਤਾਵਾਂ
ਅਟਾਰੀ	:	ਉਚਾਈ 'ਤੇ ਬਣਿਆ ਹੋਇਆ ਚੁੱਬਾਰਾ			
ਜੰਗ	:	ਯੁੱਧ	ਜਿੰਦ	:	ਜਾਨ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ।
- ਸਾਡੇ ਪ੍ਰਦੇਸ਼/ਰਾਜ ਦਾ ਨਾਂ ਪੰਜਾਬ ਹੈ।
- ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਤਿੰਨ ਖੇਤਰ ਹਨ : ਮਾਝਾ, ਮਾਲਵਾ, ਦੁਆਬਾ।
- ਪੰਜਾਬ ਵਿੱਚ ਕੁੱਲ 22 ਜ਼ਿਲ੍ਹੇ ਹਨ।
- ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਰਾਜਧਾਨੀ ਚੰਡੀਗੜ੍ਹ ਹੈ।
- ਪੰਜਾਬ ਦੀ ਦਫ਼ਤਰੀ ਭਾਸ਼ਾ ਪੰਜਾਬੀ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਸਾਡੀ ਮਾਂ-ਬੋਲੀ ਕਿਹੜੀ ਹੈ?
- (2) ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਨੂੰ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਦੀ ਖਾਣ ਮੰਨਦਾ ਹੈ?
- (3) ਤ੍ਰਿਵਣ ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਗਾਓ।

ਅ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਣੀ। ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ।

(1) ਆਪਣੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਲਈ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

.....

(2) ਕਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੀ ਦੀ ਸਿਫਤ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਖਾਣ

ਵਾਰ

ਜੰਗ

ਜਿੰਦ

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਤ੍ਰਿੰਦਣ

ਵੰਝਲੀ

ਕਿਆਰੀ

ਭੰਡਾਰ

ਕ. ਸੁੰਦਰ ਲਿਖਾਈ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

ਬੋਲੀ ਹੈ ਪੰਜਾਬੀ ਸਾਡੀ, ਅਸੀਂ ਨਹੀਂ ਭੁਲਾਉਣੀ।

ਏਹੋ ਜਿੰਦ-ਜਾਨ ਸਾਡੀ, ਮੋਤੀਆਂ ਦੀ ਖਾਣ ਸਾਡੀ।

ਖ. ਆਪਣੇ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਵੱਡਿਆਂ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਨਾਲ ਪੰਜਾਬੀ ਵਿਆਹਾਂ ਵਿੱਚ ਗਾਏ ਜਾਂਦੇ ਕੁਝ ਲੋਕ-ਗੀਤਾਂ ਦੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ:

ਘੋੜੀਆਂ (ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ-ਗੀਤ):-

ਸੁਹਾਗ (ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਗਾਏ ਜਾਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ-ਗੀਤ):-

ਗ. ਪੰਜਾਬੀ ਪੜ੍ਹੋ,

ਪੰਜਾਬੀ ਬੋਲੋ,

ਪੰਜਾਬੀ ਲਿਖੋ (ਦਰਸਾਈ ਥਾਂ 'ਤੇ ਲਿਖੋ)

* * * * *

ਚਿੜੀ, ਰੁੱਖ, ਬਿੱਲੀ ਤੇ ਸੱਪ

ਇੱਕ ਵਾਰ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਇੱਕ ਕਿਰਸਾਣ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਘਰਵਾਲੀ ਜੀਤੋ ਆਪਣੇ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਘਰ ਬਣਾ ਕੇ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਸੀ। ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਬਿੱਲੀ ਅਤੇ ਇੱਕ ਚਿੜੀ ਵੀ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਮਿਲ ਕੇ ਇੱਕ ਟੱਬਰ ਵਾਂਗ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਕਿਰਸਾਣ ਦੀ ਪਤਨੀ ਜੀਤੋ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਬਿੱਲੀਏ! ਬਿੱਲੀਏ! ਭੱਜ ਜਾ, ਮੇਰੇ ਘਰੋਂ! ਤੂੰ ਸਾਡਾ ਦੁੱਧ ਪੀ ਜਾਨੀ ਏਂ। ਸਾਡੀਆਂ ਮੁਰਗੀਆਂ ਖਾ ਜਾਨੀ ਏਂ। ਤੂੰ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਜੋਗੀ ਹੈਂ ਵੀ?”

ਡੰਡਾ ਫੜ ਕੇ ਉਹ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਮਾਰਨ ਹੀ ਲੱਗੀ ਸੀ ਕਿ ਬਿੱਲੀ ਬੋਲੀ, “ਮਿਆਉਂ! ਮਿਆਉਂ!..... ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਮਾਰ। ਕਦੇ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੀ।”

“ਤੂੰ ਚੂਹੇ-ਖਾਣੀਏ ਮਾਣੋ ਬਿੱਲੀਏ! ਮੇਰੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰੇਂਗੀ?” ਜੀਤੋ ਨੇ ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਿਆ।

ਫਿਰ ਜੀਤੋ ਚਿੜੀ ਕੋਲ ਗਈ ਅਤੇ ਆਖਣ ਲੱਗੀ, “ਉੱਡ ਜਾ, ਚਿੜੀਏ! ਹਰ ਸਮੇਂ ‘ਚੀਂ-ਚੀਂ’ ਲਾਈ ਰੱਖਦੀ ਏਂ। ਮੇਰੇ ਚੌਲ ਖਾ ਜਾਨੀ ਏਂ, ਫਲ ਟੁੱਕ ਜਾਨੀ ਏਂ। ਨਾ ਕਿਸੇ ਕੰਮ ਦੀ, ਨਾ ਕਾਰ ਦੀ।”

“ਮੈਨੂੰ ਉਡਾ ਨਾ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗੀ”, ਚਿੜੀ ਬੋਲੀ।

“ਹੁੰਮ ! ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰੇਂਗੀ? ‘ਚਿੜ-ਚਿੜ’ ਕਿਤੋਂ ਦੀ!” ਜੀਤੋ ਨੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਤਿਉੜੀਆਂ ਪਾਈਆਂ।

ਉਸ ਪਿੱਛੋਂ ਜੀਤੋ ਰੁੱਖ ਵੱਲ ਹੋ ਗਈ, “ਰੁੱਖਾ! ਰੁੱਖਾ! ਤੂੰ ਤਾਂ ਐਵੇਂ ਮੈਨੂੰ ਵਖਤ ਪਾਇਆ ਹੋਇਆ ਏ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਹੇਠੋਂ ਸੁੱਕੇ ਪੱਤੇ ਹੁੰਝਦੀ ਰਹਿੰਦੀ ਹਾਂ। ਆਹ ‘ਚਿੜ-ਚਿੜ’ ਵੀ ਤੇਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਹੀ ਰਹਿੰਦੀ ਏ। ਮੈਨੂੰ ਤੇਰਾ ਕੀ ਸੁੱਖ ਏ? ਮੈਂ ਤੈਨੂੰ ਵੱਢ ਦੇਣਾ ਏ।” ਉਹਨੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜਾ ਵਿਖਾ ਕੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ। “ਤੂੰ ਮੈਨੂੰ ਵੱਢ ਨਾ। ਕਿਸੇ ਸਮੇਂ ਮੈਂ ਤੇਰੀ ਔਖੇ ਵੇਲੇ ਮਦਦ ਕਰਾਂਗਾ,” ਰੁੱਖ ਬੋਲਿਆ।

“ਨਾ ਤੂੰ ਤੁਰ ਸਕੇਂ, ਨਾ ਕੁਝ ਹੋਰ ਕਰ ਸਕੇਂ! ਨਾ, ਤੂੰ ਮੇਰੀ ਕੀ ਮਦਦ ਕਰਨੀ ਏ?” ਜੀਤੋ ਨੇ ਲਾਪਰਵਾਹੀ ਨਾਲ ਕਿਹਾ।

ਇੱਕ ਦਿਨ ਬਹੁਤ ਗਰਮੀ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਦਿਨ ਕਿਰਸਾਣ ਆਪਣੀਆਂ ਪੈਲੀਆਂ ਵਿੱਚ ਹਲ ਵਾਹੁੰਦਾ ਰਿਹਾ। ਰਾਤ ਨੂੰ ਘਰ ਆਇਆ ਤਾਂ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਰੋਟੀ-ਪਾਣੀ ਖਾ ਕੇ ਉਹ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਪੈ

ਗਿਆ। ਸਾਰੇ ਦਿਨ ਦੀ ਥੱਕੀ-ਟੁੱਟੀ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੀ ਰੁੱਖ ਹੇਠ ਆਪਣਾ ਮੰਜਾ ਡਾਹ ਕੇ ਪੈ ਗਈ। ਠੰਢੀ-ਠੰਢੀ ਹਵਾ ਵਗ ਰਹੀ ਸੀ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਗੂੜ੍ਹੀ ਨੀਂਦ ਆ ਗਈ।

ਚਿੜੀ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸੱਪ ਨੂੰ ਰੁੱਖ ਵੱਲ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਿਆ ਤਾਂ ਉਹ ‘ਚੀਂ-ਚੀਂ’ ਕਰ ਕੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਲੱਗ ਪਈ। ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਵੇਖਿਆ, ਸੱਪ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਉਸ ਦੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਇਕਦਮ ਆਪਣਾ ਪੰਜਾ ਸੱਪ ਦੀ ਪੂਛ ਉੱਤੇ ਜੜ ਦਿੱਤਾ। ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਸੱਪ ਪਿਛਾਂਹ ਨੂੰ ਪਰਤਿਆ ਤਾਂ ਬਿੱਲੀ ਰੁੱਖ ਦੇ ਓਹਲੇ ਹੋ ਗਈ। ਸੱਪ ਫੇਰ ਪਰਤਿਆ ਤੇ ਸੁੱਤੇ ਪਏ ਆਦਮੀ ਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਵੱਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਫਿਰ ਸੱਪ ਦੀ ਪੂਛ ਉੱਤੇ ਪੰਜਾ ਮਾਰਿਆ ਤੇ ਰੁੱਖ ਦੇ ਓਹਲੇ ਛੁਪ ਗਈ। ਸੱਪ ਫਿਰ ਪਰਤਿਆ ਅਤੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਇੱਕ ਜ਼ੋਰਦਾਰ ਫੁੱਕਾਰਾ ਛੱਡਿਆ। ਸੱਪ ਦਾ ਫੁੱਕਾਰਾ ਸੁਣ ਕੇ ਆਦਮੀ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਪਤਨੀ ਜੀਤੋਂ ਵੀ ਜਾਗ ਪਏ ਪਰ ਸੱਪ ਏਨੇ ਚਿਰ ਨੂੰ ਛੁਪਣ-ਛੋਤ ਹੋ ਗਿਆ।

ਇਹ ਵੇਖ ਕਿਰਸਾਣ ਦੀ ਪਤਨੀ ਨੇ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਬਿੱਲੀਏ! ਬਿੱਲੀਏ! ਮੇਰੀ ਸੋਹਣੀ ਮਾਣੋ ਬਿੱਲੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ।” ਜੀਤੋਂ ਉਸ ਦੀ ਪਿੱਠ ਪਲੱਸ ਕੇ ਭੱਜੀ-ਭੱਜੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਅੰਦਰ ਗਈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਦਾ ਕਟੋਰਾ ਲਿਆ ਕੇ ਉਹਦੇ ਅੱਗੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ।

ਹੁਣ ਜੀਤੋਂ ਰੁੱਖ ਦੀ ਟਾਹਣੀ ਉੱਤੇ ਬੈਠੀ ਚਿੜੀ ਵੱਲ ਗਈ।

“ਚਿੜੀਏ-ਚਿੜੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ!” ਜੀਤੋਂ ਨੇ ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਤੇ ਉਹ ਭੱਜੀ-ਭੱਜੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਈ ਅਤੇ ਚੌਲ੍ਹਾਂ ਦੀ ਮੁੱਠ ਭਰ ਲਿਆਈ।

ਫੇਰ ਉਸ ਨੇ ਰੁੱਖ ਅੱਗੇ ਤਰਲਾ ਕੀਤਾ, “ਰੁੱਖਾ! ਰੁੱਖਾ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ। ਇਹ ਜੋ ਚਿੜੀ ਤੇਰੇ ਪੱਤਿਆਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੀ ਏ, ਇਹਨੇ ਹੀ ਬਿੱਲੀ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਹ ਸੱਪ ਦੇ ਮਗਰ ਲੱਗ ਗਈ।” ਜੀਤੋ ਨੇ ਪਿਆਰ ਅਤੇ ਸ਼ੁਕਰਾਨੇ ਨਾਲ਼ ਰੁੱਖ ਵੱਲ ਦੇਖਿਆ ਅਤੇ ਪਾਣੀ ਦੀ ਬਾਲਟੀ ਭਰ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚ ਪਾ ਦਿੱਤੀ।

“ਜੀਤੋ ਭੈਣ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ! ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਹੋਈ। ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਕੱਟਣ ਨਹੀਂ ਸੀ ਜਾ ਰਿਹਾ। ਉੱਥੇ ਤਾਂ ਇੱਕ ਚੂਹਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਫੜਨ ਲਈ ਮੈਂ ਜਾ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤੈ, ਚੂਹਾ ਤਾਂ ਕਿਰਸਾਣ ਦਾ ਦੁਸ਼ਮਣ ਹੈ। ਉਹ ਰੋਜ਼ ਤੇਰੀ ਭੜੋਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਦਾਣੇ ਖਾਂਦਾ ਹੈ। ਨਾਲ਼ੇ ਯਾਦ ਰੱਖੋ, ਸਾਰੇ ਸੱਪ ਜ਼ਹਿਰੀਲੇ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ।” ਦੂਰ ਕਿਸੇ ਖੁੱਡ ਵਿੱਚੋਂ ਸੱਪ ਬੋਲ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਸੱਪ ਦੀ ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਉਸ ਨਾਲ਼ ਕੀਤੇ ਦੁਰਵਿਹਾਰ ਕਰਕੇ ਬਿੱਲੀ ਅਤੇ ਚਿੜੀ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਇਆ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਟੱਬਰ	:	ਪਰਿਵਾਰ	ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਿਆ	:	ਬੁਰਾ ਮਨਾਇਆ
ਵਖਤ ਪਾਉਣਾ	:	ਮੁਸੀਬਤ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨੀ	ਹੂੰਝਦੀ	:	ਇੱਕਠੇ ਕਰਦੀ
ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ	:	ਝਗੜਾ ਖ਼ਤਮ ਕੀਤਾ	ਲਾਪਰਵਾਹੀ	:	ਪਰਵਾਹ ਨਾ ਕਰਨਾ
ਪੈਲੀਆਂ	:	ਖੇਤ	ਪਰਤਿਆ	:	ਮੁੜਿਆ
ਛੁਪਣ-ਛੋਟ ਹੋਣਾ	:	ਗਾਇਬ ਹੋ ਜਾਣਾ	ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ	:	ਧੰਨਵਾਦ
ਭੱਜ-ਦੌੜ ਹੋਈ	:	ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ	ਦੁਰਵਿਹਾਰ	:	ਮਾੜਾ ਵਤੀਰਾ
ਭੜੋਲੀ	:	ਘਰ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਰੱਖਣ ਵਾਲ਼ਾ ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਭਾਂਡਾ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਹਰ ਜਾਨਵਰ ਅਤੇ ਪੰਛੀ ਦਾ ਵਾਤਾਵਰਨ ਨੂੰ ਸੰਤੁਲਿਤ ਰੱਖਣ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ-ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਮੋਬਾਈਲ ਫ਼ੋਨ ਅਤੇ ਇੰਟਰਨੈੱਟ ਕਰਕੇ ਪੰਛੀ (ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਕੇ ਚਿੜੀਆਂ) ਅਲੋਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ।
- ਦਿਨ ਵੇਲ਼ੇ ਦਰਖ਼ਤ ਸਾਨੂੰ ਆਕਸੀਜਨ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਰਾਤ ਸਮੇਂ ਕਾਰਬਨ-ਡਾਇਆਕਸਾਈਡ ਛੱਡਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਲਈ ਰਾਤ ਨੂੰ ਦਰਖ਼ਤਾਂ ਦੇ ਥੱਲੇ ਸੌਣ ਨਾਲ਼ ਸਾਹ ਵਿੱਚ ਘੁਟਣ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਸੱਪ ਕਿਰਸਾਣ ਦਾ ਮਿੱਤਰ ਕਿਵੇਂ ਹੈ ?
- (2) ਪਹਿਲਾਂ ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦਾਣੇ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਸਨ?
- (3) ਘਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੁੱਖ ਲਗਾਉਣ ਨਾਲ਼ ਸਾਨੂੰ ਕੀ ਮਿਲਦਾ ਹੈ?
- (4) ਜੀਤੋ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵਢਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ ?

ਅ. ਪਾਠ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਚਿੜੀ ਨੇ ਉੱਥੇ ਇੱਕ ਸੱਪ ਛੁਪਣ-ਛੋਤ ਹੋ ਗਿਆ।

- (1) ਚਿੜੀ ਨੇ ਸੱਪ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

.....

.....

.....

- (2) ਬਿੱਲੀ ਨੇ ਇਕਦਮ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

.....

.....

.....

- (3) ਸੱਪ ਨੇ ਗੁੱਸੇ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕੀਤਾ ?

.....

.....

.....

ੲ. ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਦੇ ਅਰਥ ਸਮਝੋ ਅਤੇ ਮੁਹਾਵਰਿਆਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

(1) ਨੱਕ ਚਾੜ੍ਹਨਾ (ਬੁਰਾ ਮਨਾਉਣਾ):

.....

.....

(2) ਵਖਤ ਪਾਉਣਾ (ਮੁਸੀਬਤ ਖੜ੍ਹੀ ਕਰਨੀ):

.....

.....

(3) ਗੱਲ ਮੁਕਾਉਣਾ (ਝਗੜਾ ਖਤਮ ਕਰਨਾ) :

.....

.....

(4) ਭੱਜ-ਦੌੜ ਕਰਨਾ (ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨਾ):

.....

.....

(5) ਛੁਪਣ-ਛੋਤ ਹੋਣਾ (ਅਲੋਪ ਹੋਣਾ):

.....

.....

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ ?

(1) “ਚਿੜੀਏ! ਚਿੜੀਏ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ।”

.....

.....

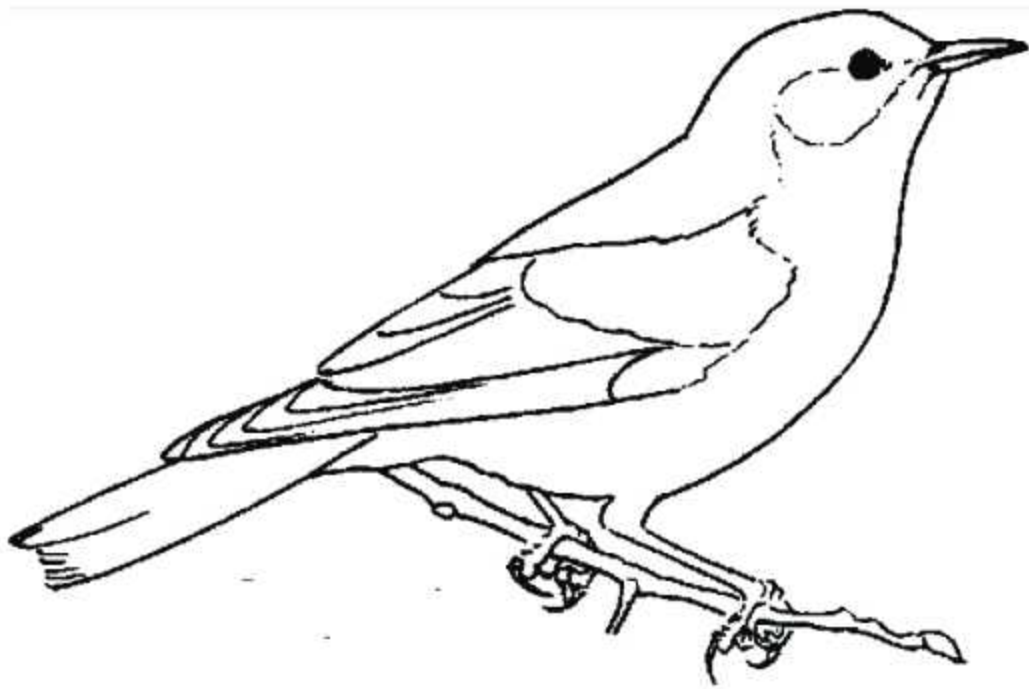
(2) “ਜੀਤੋ ਭੈਣ, ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦੇ! ਮੇਰੇ ਕਰਕੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਬਹੁਤ ਭੱਜ-ਦੌੜ ਹੋਈ।”

.....

.....

ਕ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਭਰੋ :

ਲੇਖ

ਦਿਵਾਲੀ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

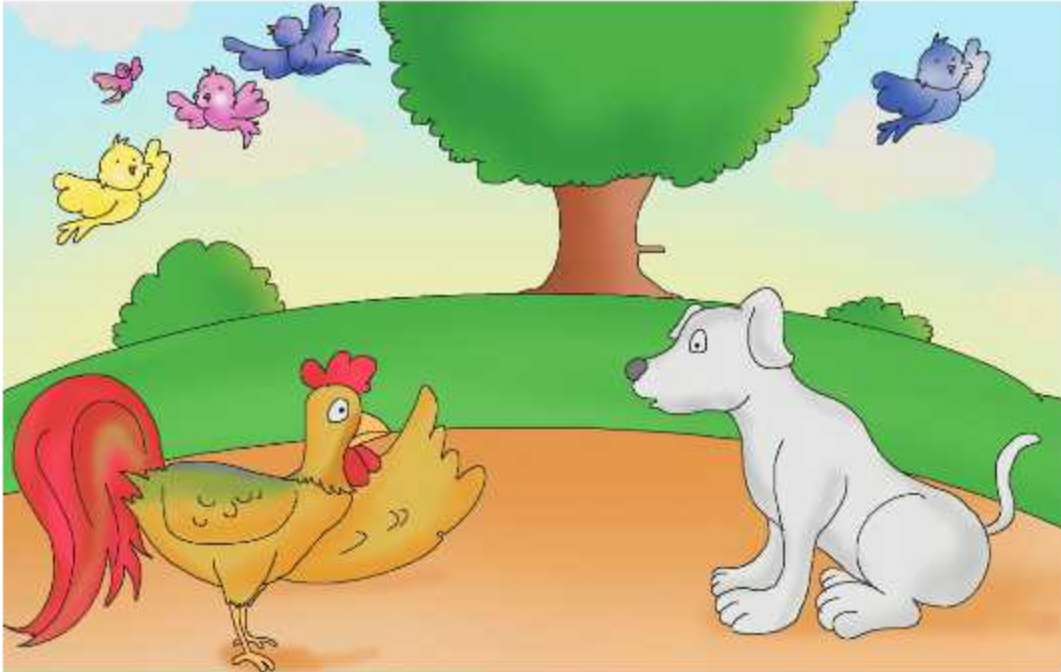
.....

.....

.....

* * * * *

ਸੱਚੀ ਮਿੱਤਰਤਾ

ਇੱਕ ਕੁੱਤੇ ਤੇ ਕੁੱਕੜ ਦੀ ਸੀ,
ਗੂੜ੍ਹੀ, ਪੱਕੀ ਯਾਰੀ।
ਦੇ ਸਕਦੇ ਸਨ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ,
ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਪਿਆਰੀ।

ਇੱਕ ਵਾਰੀ ਉਹ ਦੋਵੇਂ ਦੋਸਤ,
ਸੈਰ ਕਰਨ ਨੂੰ ਚੱਲੇ।
ਜੰਗਲ ਦੇ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਪੈ ਗਈ,
ਰਹਿ ਗਏ 'ਕੱਲਮ-ਕੱਲੇ'।

ਰਾਤ ਪਈ 'ਤੇ ਘਰ ਨੂੰ ਮੁੜਨਾ,
ਹੈ ਸੀ ਬਹੁਤ ਮੁਹਾਲ।
ਦੋਹਾਂ ਰਲ ਕੇ ਸੋਚ ਦੁੜਾਈ,
ਦਿੱਤਾ ਛੱਡ ਖਿਆਲ।

ਕੁੱਕੜ ਰੁੱਖ ਦੇ ਉੱਤੇ ਚੜ੍ਹ ਕੇ,
ਬੇਫਿਕਰੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਤਾ।
ਰੁੱਖ-ਤਣੇ ਦੇ ਖੋੜ 'ਚ ਵੜ ਕੇ,
ਲੇਟ ਗਿਆ ਉਹ ਕੁੱਤਾ।

ਸੁਬਾ-ਸਵੇਰੇ ਜਾਗਿਆ ਕੁੱਕੜ,
ਉੱਠ ਕੇ ਦਿੱਤੀ ਬਾਂਗ।
ਇੱਕ ਲੁੰਬੜੀ, ਜੰਗਲ ਵਿੱਚੋਂ,
ਆਈ ਮਾਰ ਛਲਾਂਗ।

ਮੋਟਾ ਕੁੱਕੜ ਵੇਖ ਸਾਮ੍ਹਣੇ,
ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਭਰਿਆ ਪਾਣੀ।
ਮੋਮੋਠਗਣੀ ਬਣ ਕੇ ਬੋਲੀ,
ਫੇਰ ਲੁੰਬੜੀ ਰਾਣੀ।

“ਅਵਾਜ਼ ਤੇਰੀ ਮਿੱਠੀ ਮਨਮੋਹਣੀ,
ਤੂੰ ਜੰਗਲ ਦਾ ਰਾਜਾ।
ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਦਰਸ਼ਨ ਲਈ ਆਈ,
ਹੇਠਾਂ ਆ ਜਾ! ਆ ਜਾ!

ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਕੇ ਦਰਸ਼ਨ ਕਰ ਲਾਂ,
ਜਨਮ ਸਫਲ ਹੋ ਜਾਵੇ।
ਐਸੀ ਘੜੀ ਸੁਲੱਖਣੀ, ਸ਼ਾਲਾ!
ਮੇਰੇ ਭਾਗੀਂ ਆਵੇ।”

ਕੁੱਕੜ ਬਹੁਤ ਸਿਆਣਾ ਹੈ ਸੀ,
ਗਿਆ ਉਹ ਤਾੜ ਚਲਾਕੀ।
ਉਸ ਨੇ ਦਿੱਤਾ ਢੁਕਵਾਂ ਉੱਤਰ,
ਖੋਲ੍ਹ ਅਕਲ ਦੀ ਤਾਕੀ।

“ਠੀਕ ਕਿਹਾ ਤੂੰ ਲੁੰਬੜੀ ਰਾਣੀ,
 ਮੈਂ ਜੰਗਲ ਦਾ ਰਾਜਾ।
 ਦਰਬਾਨ ਮੇਰਾ ਪਰ ਥੱਲੇ ਸੁੱਤਾ,
 ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਰਾ ਜਗਾ ਜਾ।
 ਉਹ ਜਾਗੂ ਮੈਂ ਥੱਲੇ ਆਉਂ,
 ਕਰ ਲਈਂ ਦਰਸ਼ਨ ਰੱਜ ਕੇ।
 ਮੇਰੀ ਗੱਲ ਤੂੰ ਮੰਨ ਲੈ ਭੈਣੇ,
 ਜਾਈਂ ਨਾ ਹੁਣ ਭੱਜ ਕੇ।”

ਰੁੱਖ ਦੇ ਵੱਲ ਨੂੰ ਵਧੀ ਲੁੰਬੜੀ,
 ਲਾਲਚ ਸੁਰਤ ਗੁਆਈ।
 ਏਨੇ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਵੀ ਉੱਠਿਆ,
 ਲੈ ਕੇ ਇੱਕ ਅੰਗੜਾਈ।

ਦੇਖ ਲੁੰਬੜੀ ਝਪਟਿਆ ਕੁੱਤਾ,
 ਗੁੱਸੇ ਦੇ ਵਿੱਚ ਆਇਆ।
 ਖੂਬ ਪੁਗਾਈ ਆੜੀ ਉਹਨੇ,
 ਮਿੱਤਰ ਤਾਈਂ ਬਚਾਇਆ।

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਮੁਹਾਲ	: ਔਖਾ	ਬੇਫਿਕਰੀ	: ਫਿਕਰ ਨਾ ਕਰਨਾ
ਖੇੜ	: ਦਰਖਤ ਦੇ ਤਣੇ ਵਿਚਲੀ ਖਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ		
ਮੋਮੋਠਗਣੀ	: ਮਿੱਠੀਆਂ-ਮਿੱਠੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨਾਲ ਭਰਮਾਉਣ ਵਾਲੀ		
ਨੇੜੇ ਢੁੱਕ ਕੇ	: ਨੇੜੇ ਹੋ ਕੇ	ਮਨਮੋਹਣੀ	: ਮਨ ਨੂੰ ਚੰਗੀ ਲੱਗਣ ਵਾਲੀ
ਸੁਲੱਖਣੀ	: ਭਾਗਾਂ ਵਾਲੀ	ਭਾਗੀ	: ਕਿਸਮਤ ਵਿੱਚ
ਤਾੜ	: ਸਥਿਤੀ ਨੂੰ ਸਮਝ ਜਾਣਾ	ਦਰਬਾਨ	: ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ
ਸੁਰਤ	: ਹੋਸ਼	ਆੜੀ	: ਦੋਸਤੀ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸ਼ੇਰ ਨੂੰ ਜੰਗਲ ਦਾ ਰਾਜਾ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੱਕੜ ਸਵਖਤੇ ਉੱਠਣ ਲਈ ਬਾਂਗ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।
- ਕੁੱਤਾ ਇੱਕ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਜਾਨਵਰ ਹੈ।
- ਲੂੰਬੜੀ ਇੱਕ ਚਲਾਕ ਜਾਨਵਰ ਹੈ।
- ਸੱਚਾ ਮਿੱਤਰ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਔਖੇ ਸਮੇਂ ਕੰਮ ਆਵੇ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਕੁੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਲਈ ਕੀ ਕਰ ਸਕਦੇ ਸਨ?
- (2) ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੱਤਾ ਕਿੱਥੇ ਲੇਟ ਗਿਆ?
- (3) ਕੁੱਕੜ ਨੇ ਲੂੰਬੜੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- (4) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਅ ਵਿੱਚ ਗਾਓ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਲਿਖੋ:

- (1) ਕੁੱਤੇ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਦਾ ਆਪਸ ਵਿੱਚ ਕੀ ਰਿਸ਼ਤਾ ਸੀ ?

(2) ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਰਾਤ ਨੂੰ ਕੁੱਕੜ ਕਿੱਥੇ ਸੁੱਤਾ ਸੀ ?

(3) ਕੁੱਤੇ ਨੇ ਕੁੱਕੜ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਕਿਵੇਂ ਪੁਰਾਈ ?

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ:

ਮੁਹਾਲ		ਬੇਫਿਕਰੀ	
ਖੋੜ		ਮੋਮੋਠਗਣੀ	
ਮਨਮੋਹਣੀ		ਸੁਲੱਖਣੀ	
ਭਾਰੀ		ਤਾੜ	
ਦਰਬਾਨ		ਸੁਰਤ	
ਆੜੀ			

ੳ. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਰਾਤ	ਦਿਨ	ਉੱਤੇ	
ਮੋਟਾ		ਮਿੱਠੀ	
ਨੇੜੇ		ਗੂੜੀ	
ਪੱਕੀ		ਦੋਸਤ	

ਚੜ੍ਹਨਾ		ਉੱਤਰ	
ਠੀਕ		ਸੁੱਤਾ	

ਕ. ਸਹੀ ਵਾਕ ਅੱਗੇ ✓ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:

1. ਕੁੱਤਾ ਅਤੇ ਕੁੱਕੜ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਕੀ ਕਰਨ ਗਏ ਸਨ?

ਭੋਜਨ ਦੀ ਭਾਲ ਲਈ

☐

ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ

☐

ਜਾਨਵਰਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਨ ਲਈ

☐

2. 'ਅਵਾਜ਼ ਤੇਰੀ ਮਿੱਠੀ, ਮਨਮੋਹਣੀ, ਤੂੰ ਜੰਗਲ ਦਾ ਰਾਜਾ।' ਇਹ ਸ਼ਬਦ ਕਿਸ ਨੇ ਕਹੇ?

ਕੁੱਕੜ ਨੇ

☐

ਕੁੱਤੇ ਨੇ

☐

ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ

☐

ਖ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵਾਕਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਬਦਲੋ:

1. ਕੁੱਕੜ ਜੰਗਲ ਵਿੱਚ ਸੈਰ ਕਰਨ ਲਈ ਗਿਆ।

.....

2. ਲੁੰਬੜੀ ਨੇ ਛਲਾਂਗ ਲਾਈ।

.....

3. ਕੁੱਤਾ ਤਣੇ ਦੀ ਖੋੜ ਵਿੱਚ ਵੜ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

.....

ਗ. ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਕੁੱਕੜ ਅਤੇ ਕੁੱਤੇ ਦੀ ਮਿੱਤਰਤਾ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਲਿਖੋ:

.....

.....

.....

.....

ਫੁਲਕਾਰੀ-ਕਲਾ

“ਮਾਂ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਇੱਕ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੇ ਦਿਓ, ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚ ਕਈ ਕੁੜੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀਆਂ ਕਮੀਜ਼ਾਂ ਪਾਈ ਫਿਰਦੀਆਂ ਨੇ। ਸਾਡੀ ਅਧਿਆਪਕਾ ਦੇ ਘਰ ਤਾਂ ਪਰਦੇ ਵੀ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦੇ ਲੱਗੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣੇ ਲੱਗਦੇ ਨੇ,” ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

“ਲੈ, ਰਹਿਣ ਦੇ ! ਹੁਣ ਕਿੱਥੇ ਮੁੜ ਕੇ ਪੁਰਾਣਾ ਰਿਵਾਜ ਆ ਗਿਆ? ਹੁਣ ਤਾਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਉੱਈਂ ਮਨੋਂ ਵਿਸਾਰ ਦਿੱਤੀਆਂ ਨੇ, ਲੋਕਾਂ ਨੇ”, ਮਾਂ ਜੀ ਬੋਲੇ।

“ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਮਾਂ ਜੀ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਦਰ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਬਾਹਰਲੇ ਦੇਸਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਬੜੀ ਮੰਗ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਲਿਆਓ, ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜੇ ਕੋਈ ਵੇਚਣੀ ਹੈ।”

“ਨਾ, ਭਾਈ! ਮੈਂ ਨਹੀਂ ਵੇਚਣੀ। ਫੁਲਕਾਰੀ ਵੀ ਕਦੀ ਵੇਚੀਦੀ ਐ? ਇਹ ਤਾਂ ਮੈਂ ਤੇਰੇ ਵਿਆਹ ਵਿੱਚ ਦੇਵਾਂਗੀ। ਮੇਰੇ ਕੋਲ ਸੁੱਖੀਂ-ਸਾਂਦੀਂ ਬਥੇਰੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਨੇ। ਨਾਲੇ ਫੁਲਕਾਰੀ ਤਾਂ ਸਗਨ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਫੇਰ ਸਗਨਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਨਹੀਂ ਵੇਚੀਦੀ ਹੁੰਦੀ। ਉੱਵ, ਜੇ ਤੇਰਾ ਜੀਅ ਕਰਦੈ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾਵੀਂ ਇੱਕ ਟੂਲ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ, ਕਮੀਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ,” ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ।

“ਮੈਨੂੰ ਦਿਖਾ ਦਿਓ, ਸਾਰੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ। ਮੈਨੂੰ ਜਿਹੜੀ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗੀ, ਲੈ ਲਵਾਂਗੀ,” ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਮਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ।

ਮਾਂ ਜੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਕੱਢਣ ਅੰਦਰ ਸਬਾਤ ਵੱਲ ਚਲੇ ਗਏ। ਹਰਮੀਤ ਵੀ ਨਾਲ ਹੀ ਤੁਰ ਪਈ। ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਦੂਕ ਖੋਲ੍ਹਿਆ। ਉਸ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਬਾਗ਼ ਅਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਪਏ ਸਨ। ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਜਿਹੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਮਾਂ ਜੀ, ਇਹ ਸਾਰੀਆਂ ਤੁਸੀਂ ਹੀ ਕੱਢੀਆਂ ਨੇ?”

“ਹਾਂ ਧੀਏ! ਮੈਂ ਹੀ ਕੱਢੀਆਂ ਨੇ। ਕੁਝ ਤੇਰੀ ਨਾਨੀ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਦੀਆਂ ਨੇ। ਉਹ ਮੈਂ ਅਜੇ ਤੱਕ ਸਾਂਭ ਕੇ ਰੱਖੀਆਂ ਨੇ”, ਕਹਿੰਦੇ - ਕਹਿੰਦੇ ਮਾਂ ਜੀ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਕੱਢਣ ਲੱਗੇ। ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਕੱਢ ਕੇ ਉਹ ਬੈਠਕ ਵਿੱਚ ਲੈ ਗਏ। ਫਿਰ ਉਹ ਇਕੱਲੀ-ਇਕੱਲੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਬਾਰੇ ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਦੱਸਣ ਲੱਗੇ। ਹਰਮੀਤ ਨੂੰ ਇਹ ਸਾਰਾ ਕੁਝ ਦੇਖ ਕੇ ਬੜਾ ਹੀ ਅਚੰਭਾ ਲੱਗਿਆ। ਉਹ ਬੜੇ ਧਿਆਨ ਨਾਲ ਆਪਣੀ ਮਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਵੀ ਰਹੀ ਸੀ ਤੇ ਵਿੱਚ-ਵਿੱਚ ਮਾਂ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਵਾਲ ਵੀ ਪੁੱਛੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ।

ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕੀਤਾ, “ਦੇਖ, ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਤੈਨੂੰ ਮੈਂ ਬਾਗ਼ ਦਿਖਾਉਂਦੀ ਹਾਂ। ਇਸ ਦੀ ਕਢਾਈ ਏਨੀ ਸੰਘਣੀ ਏ ਕਿ ਕੱਪੜਾ ਤਾਂ ਕਿਧਰੇ ਦਿਸਦਾ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਆਮ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਵਿੱਚ ਏਨੀ ਸੰਘਣੀ ਕਢਾਈ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ।”

“ਇਹ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੋਹਣਾ ਹੈ, ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਹੀ ਬਾਗ਼ ਵਾਂਗ। ਏਨੀ ਸੰਘਣੀ ਕਢਾਈ ਤਾਂ ਮੈਂ ਕਦੇ ਵੇਖੀ ਹੀ ਨਹੀਂ।” ਫਿਰ ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੁਲਕਾਰੀ ਚੁੱਕ ਕੇ ਮਾਂ ਜੀ ਤੋਂ ਪੁੱਛਿਆ, “ਅਹਿ ਦੇਖੋ, ਮਾਂ ਜੀ! ਇਸ ਫੁਲਕਾਰੀ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਨੇ? ਆਹ, ਜਿਹਦੇ ਉੱਪਰ ਤਿਕੋਣੀ ਸ਼ਕਲ ਵਿੱਚ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਏ ਤੇ ਬਾਕੀ ਸਾਰੀ ਖਾਲੀ ਛੱਡੀ ਹੋਈ ਹੈ?”

ਚਿੱਤਰ : ਬਾਗ਼

“ਇਹ ਘੁੰਗਟ-ਬਾਗ ਹੈ! ਇਸ ਦੇ ਸਿਰ ਅਤੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਹਿੱਸੇ ਵਿੱਚ ਹੀ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਅਹਿ ਚੋਪ ਹੈ। ਇਹ ਵਿਆਹ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਹੈ। ਪਹਿਲਾਂ ਚੂੜਾ ਚੜ੍ਹਾਉਣ ਵੇਲੇ ਇਹ ਕੁੜੀ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਇਹ ਦੂਜੀਆਂ ਸਧਾਰਨ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲੋਂ ਵੱਡੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਕਢਾਈ ਖਾਸ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਤੋਪੇ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਕਢਾਈ ਦਾ ਤੋਪਾ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਦਾਜ ਦੀ ਖਾਸ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਇਸ ਵਾਂਗ ‘ਸੁੱਭਰ’ ਵੀ ਸਗਨਾਂ ਦਾ ਕੱਪੜਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਇਹਨੂੰ ਲਾਂਵਾਂ-ਫੇਰਿਆਂ ਦੇ ਮੌਕੇ ਉੱਤੇ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਵੇਖ, ਇਹਦੇ ਵਿੱਚ ਕੰਨੀਆਂ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਸਿਰਫ ਪੰਜ ਫੁੱਲ ਹੀ ਕੱਢੇ ਹੋਏ ਹਨ। ਬਾਕੀ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਸਾਫ਼ ਹੈ,” ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਜਾਣਕਾਰੀ ਦਿੰਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਮਾਂ ਜੀ, ਉਹ ਵੀ ਚੋਪ ਸੀ ਜਿਹੜਾ ਉਦੋਂ ਭੈਣ ਜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ‘ਤੇ ਡੋਲੀ ਤੋਰਨ ਸਮੇਂ ਉਹਨਾਂ ਉੱਪਰ ਤਾਣਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?” ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਉਤਸੁਕਤਾ ਨਾਲ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਨਾ-ਨਾ, ਉਹ ਤਾਂ ਤਿਲ-ਪੱਤਰਾ ਸੀ। ਉਹਦੀ ਤਾਂ ਸਿੱਧੀ ਜਿਹੀ ਕਢਾਈ ਸੀ ਤੇ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਵੀ ਸਿਰਫ ਕੰਨੀਆਂ ‘ਤੇ ਹੀ ਸੀ। ਵਿਚਾਲੇ ਤਾਂ ਵਿਰਲੀ-ਵਿਰਲੀ ਕਢਾਈ ਹੀ ਕੀਤੀ ਹੋਈ ਸੀ।”

ਫਿਰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦਿਖਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਮਾਂ ਜੀ ਬੋਲੇ, “ਅਹਿ ਦੇਖ, ਇਹ ਨੀਲਕ ਹੈ। ਇਹਦੀ ਕਢਾਈ ਤਾਂ ਸਾਦੀ ਹੈ ਪਰ ਇਸ ਦਾ ਰੰਗ ਨੀਲਾ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਹੀ ਇਸ ਨੂੰ ਨੀਲਕ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।”

“ਮਾਂ ਜੀ, ਤੁਹਾਡੇ ਕੋਲ ਤਾਂ ਬਹੁਤ ਕਿਸਮ ਦੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਨੇ। ਭਲਾ, ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕਿਸਮ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ?”

“ਇੱਕ ਹੋਰ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ਜਿਹਦੇ ਉੱਪਰ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ ਦੇ ਟੁਕੜੇ ਜੜੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਉਹਨੂੰ ‘ਛੱਮਾਸ’ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੋਹਣੀ ਲੱਗਦੀ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਮਾਸੀ ਕੋਲ ਹੈ, ਇੱਕ ਛੱਮਾਸ। ਜਦੋਂ ਕਦੇ ਉੱਥੇ ਗਈ ਤਾਂ ਵੇਖ ਆਵੀਂ।”

“ਮਾਂ ਜੀ! ਏਨੀ ਕਢਾਈ ਹੱਥਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਹੈ ਜਾਂ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਨਾਲ?”

“ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਉਦੋਂ ਡੁੱਬਣੀਆਂ ਕਿੱਥੇ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ? ਇਹ ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਦਾ ਤਾਂ ਹੁਣੇ ਚੱਲਿਆ, ਰਿਵਾਜ। ਤਾਂ ਹੀ ਤਾਂ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਨੂੰ ਕਸੀਦਾ ਕੱਢਣਾ ਭੁੱਲ ਗਿਐ। ਕੱਢਿਆ-ਕਢਾਇਆ ਜੋ ਮਿਲ ਜਾਂਦੈ, ਸਭ ਕੁਝ।” ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਕਸੀਦੇ ਦੇ ਘਟ ਰਹੇ ਸ਼ੌਕ ‘ਤੇ ਔਖਿਆਂ ਹੁੰਦੇ ਕਿਹਾ।

ਫਿਰ ਥੋੜ੍ਹਾ ਜਿਹਾ ਰੁਕ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦੀ ਕਢਾਈ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਵੇਲੇ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਅਸੀਂ ਸ਼ਹਿਰੋਂ ਕਈ ਰੰਗਾਂ ਦੇ ਪੱਟ ਮੰਗਵਾ ਲੈਂਦੀਆਂ। ਫੇਰ ਘਰ ਦੇ ਬੁਣੇ ਖੱਦਰ ਨੂੰ ਸੂਹਾ ਰੰਗ ਕੇ ਕਢਾਈ ਕਰਦੀਆਂ। ਕਢਾਈ ਦਾ ਚਾਅ ਏਨਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਤੜਕੇ ਨੇੜੇ ਹੀ ਉੱਠ ਕੇ ਰੋਟੀ-ਟੁੱਕ ਤੇ ਗੋਹੇ-ਕੂੜੇ ਦਾ ਕੰਮ ਮੁਕਾ

ਛੱਡਣਾ। ਫਿਰ ਕੁੜੀਆਂ ਨੇ ਇੱਕਠੀਆਂ ਹੋ ਕੇ ਬਹਿ ਜਾਣਾ, ਕਢਾਈ ਕਰਨ। ਤੇਰੀ ਨਾਨੀ ਦਾ ਹੱਥ ਤਾਂ ਏਨਾ ਸਾਫ਼ ਸੀ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਕੱਚੇ ਬਾਗਾਂ ਤੇ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਘਰ-ਘਰ ਗੱਲਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਹ ਆਪ ਹੀ ਨਵੇਂ-ਨਵੇਂ ਨਮੂਨੇ ਕੱਢ ਲੈਂਦੀ ਸੀ।”

ਅਜੇ ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਗੱਲ ਮੁਕਾਈ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਹਰਮੀਤ ਵਿੱਚੋਂ ਹੀ ਬੋਲ ਪਈ, “ਮਾਂ ਜੀ! ਪਰ ਇੱਕ ਗੱਲ ਤਾਂ ਦੱਸੋ ਕਿ ਖੱਦਰ ਉੱਤੇ ਏਨੀ ਸੋਹਣੀ ਕਢਾਈ ਕਿਵੇਂ ਕਰ ਲੈਂਦੇ ਹੋ, ਤੁਸੀਂ? ਮੈਥੋਂ ਤਾਂ ਦਸੂਤੀ ਉੱਤੇ ਵੀ ਕਈ ਵਾਰ ਠੀਕ ਫੁੱਲ ਨਹੀਂ ਪੈਂਦੇ।”

“ਬੱਸ, ਤੱਕ ਨਾਲ ਹੀ। ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਹੱਥ 'ਚ ਸਫਾਈ ਆ ਜਾਂਦੀ ਐ। ਫੇਰ ਤਾਂ ਅਸੀਂ ਗੱਲਾਂ ਵੀ ਕਰੀ ਜਾਂਦੀਆਂ। ਮਜ਼ਾਲ ਏ, ਕਿਤੇ ਤੋਪਾ ਵੀ ਏਧਰ-ਓਧਰ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਾ! ਤੈਨੂੰ ਇੱਕ ਹੋਰ ਗੱਲ ਦੱਸਾਂ - ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀ ਕਢਾਈ ਵੀ ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਐ”, ਮਾਂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ।

“ਪੁੱਠੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ? ਉਹ ਕਿਵੇਂ, ਮਾਂ ਜੀ?” ਹਰਮੀਤ ਨੇ ਹੈਰਾਨ ਹੁੰਦਿਆਂ ਪੁੱਛਿਆ।

“ਇਹ ਕਦੇ ਫਿਰ ਦੱਸਾਂਗੀ। ਆਪੇ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਸਿੱਖ ਜਾਏਂਗੀ, ਜੇ ਏਨਾ ਹੀ ਸ਼ੌਕ ਹੈ, ਤਾਂ।”

“ਹਾਂ, ਮਾਂ ਜੀ, ਮੈਂ ਜ਼ਰੂਰ ਸਿੱਖਾਂਗੀ”, ਹਰਮੀਤ ਚਾਅ ਨਾਲ ਬੋਲੀ ਤੇ ਫਿਰ ਮਾਂ ਜੀ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਦੀਆਂ ਤਹਿਆਂ ਮਾਰਨ ਲੱਗ ਪਏ। ਇੱਕ ਟੂਲ ਦੀ ਫੁਲਕਾਰੀ ਉਹਨਾਂ ਪਾਸੇ ਕੱਢ ਕੇ ਰੱਖ ਦਿੱਤੀ। “ਲੈ, ਇਹ ਲੈ ਜਾਈਂ ਤੂੰ, ਆਪਣੀ ਕਮੀਜ਼ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ”, ਕਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਉਹ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਅੰਦਰ ਸੰਦੂਕ ਵਿੱਚ ਰੱਖਣ ਚਲੇ ਗਏ।

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਵਿਸਾਰ	: ਭੁੱਲ	ਅਚੰਭਾ	: ਹੈਰਾਨ ਕਰਨ ਵਾਲਾ
ਸਥਾਤ	: ਛੱਤਦਾਰ ਰਸਤਾ ਜੋ ਦੋ ਕਮਰਿਆਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਏ		
ਬੈਠਕ	: ਉਹ ਕਮਰਾ ਜਿੱਥੇ ਮਹਿਮਾਨਾਂ ਨੂੰ ਬਿਠਾਇਆ ਜਾਵੇ		
ਗੁੰਝਲਦਾਰ	: ਔਖਾ	ਤੋਪਾ	: ਟਾਂਕਾ
ਕਸੀਦਾ	: ਕੱਪੜੇ 'ਤੇ ਸੂਈ ਨਾਲ ਕੱਚੇ ਵੇਲ-ਬੂਟੇ		
ਪੱਟ	: ਰੇਸ਼ਮ	ਖੱਦਰ	: ਮੋਟਾ ਸੂਤੀ ਕੱਪੜਾ
ਸੂਹਾ	: ਲਾਲ	ਤੜਕੇ	: ਸਵੇਰੇ ਜਲਦੀ
ਨਮੂਨੇ	: ਕਿਸੇ ਬਣੀ ਹੋਈ ਚੀਜ਼ ਵਰਗੀ ਨਵੀਂ ਚੀਜ਼ ਬਣਾਉਣਾ		
ਦਸੂਤੀ	: ਉਹ ਕੱਪੜਾ ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਦੋ ਧਾਗੇ ਇਕੱਠੇ ਪਾ ਕੇ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ		
ਸੰਦੂਕ	: ਲੱਕੜ ਦੀ ਬਣੀ ਹੋਈ ਪੇਟੀ		

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਹਰ ਖੇਤਰ ਦੇ ਪਹਿਰਾਵੇ ਵੱਖ-ਵੱਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।
- ਫੁਲਕਾਰੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੱਭਿਆਚਾਰ ਵਿੱਚ ਸਗਨਾਂ ਦੀ ਚੀਜ਼ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।
- ਮੁੰਡੇ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਘੋੜੀਆਂ ਗਾਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਕੁੜੀ ਦੇ ਵਿਆਹ ਸਮੇਂ ਸੁਹਾਗ।
- ਭੰਗੜਾ ਅਤੇ ਗਿੱਧਾ ਪੰਜਾਬੀਆਂ ਦੇ ਲੋਕ-ਨਾਚ ਹਨ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਪੁਰਾਣੇ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਫੁਲਕਾਰੀ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੇਚੀ ਜਾਂਦੀ ਸੀ?
- (2) ਜਿਸ ਫੁਲਕਾਰੀ ਵਿੱਚ ਕੱਪੜਾ ਨਾ ਦਿਸਦਾ ਹੋਵੇ, ਉਸ ਨੂੰ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?
- (3) 'ਛੱਮਾਸ' ਵਿੱਚ ਕੀ ਲੱਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ?
- (4) ਇਸ ਲੇਖ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਕਿਸਮਾਂ ਦੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀਆਂ ਆਈਆਂ ਹਨ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

1. 'ਘੁੰਗਟ-ਬਾਗ਼' ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਕਢਾਈ ਕੀਤੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

.....

.....

.....

2. 'ਤਿਲ-ਪੱਤਰ' ਵਿੱਚ ਕੀਤੀ ਜਾਂਦੀ ਕਢਾਈ ਬਾਰੇ ਲਿਖੋ।

.....

.....

.....

3. ਕੁੜੀਆਂ ਫੁਲਕਾਰੀ ਦੀ ਕਢਾਈ ਕਿਵੇਂ ਕਰਦੀਆਂ ਸਨ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ✓ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:

ਕਡਾਈ	☐	ਘਡਾਈ	☐	ਕਢਾਈ	☐
ਗੁੰਝਲਦਾਰ	☐	ਗੁੰਜਲਦਾਰ	☐	ਗੁੰਝਲਦਾਰ	☐
ਸਧਾਰਨ	☐	ਸਧਾਰਣ	☐	ਸਾਧਾਰਣ	☐
ਸੀਸਿਆਂ	☐	ਸ਼ੀਸ਼ਿਆਂ	☐	ਸੀਸ਼ਿਆਂ	☐
ਫੁਲਕਾਰੀ	☐	ਫੂਲਕਾਰੀ	☐	ਫਲਕਾਰੀ	☐

ਸ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

1. ਸਗਨ
2. ਸੁੱਭਰ
3. ਰਿਵਾਜ
4. ਨਮੂਨੇ
5. ਸਫ਼ਾਈ

ਕ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਘੱਟੋ-ਘੱਟ 5 ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ (ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ)।

.....

.....

.....

.....

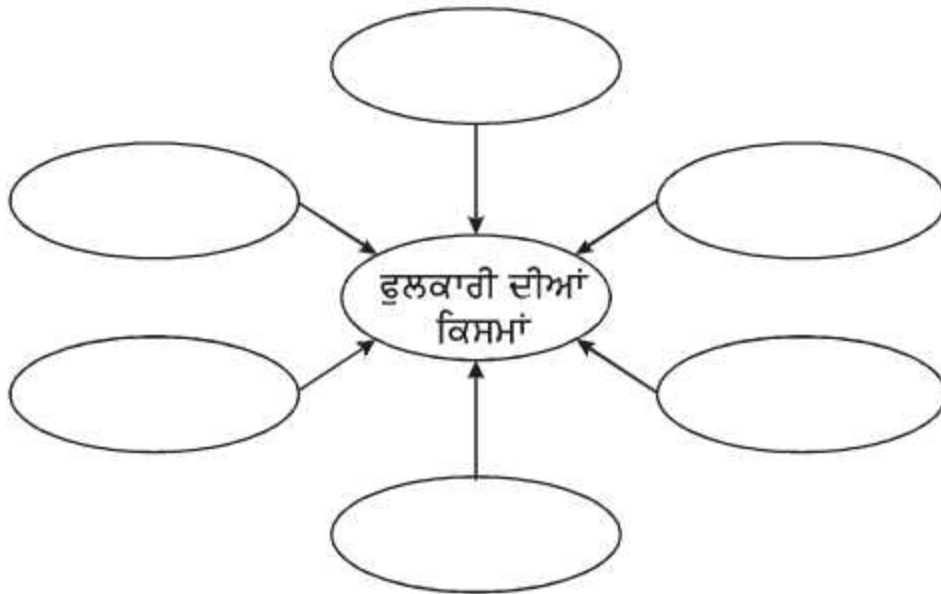
.....

.....

.....

.....

ਖ. ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ:

ਲੇਖ

ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਵੇਰਵੇ ਦੀ ਮਦਦ ਨਾਲ 'ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ' ਬਾਰੇ ਲੇਖ ਲਿਖੋ।

ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਮੋਢੀ, ਜਨਮ 1469 ਈ. ਰਾਇ-ਭੋਇ ਦੀ ਤਲਵੰਡੀ, ਪਿਤਾ ਸ੍ਰੀ ਮਹਿਤਾ ਕਾਲੂ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸ੍ਰੀਮਤੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾ ਦੇਵੀ, ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ, ਪੰਜ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪਾਂਧੇ ਕੋਲ ਪੜ੍ਹਨ ਗਏ, ਪਾਂਧੇ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਕੀਤਾ, ਪਿਤਾ ਜੀ ਨੇ ਸੱਚਾ ਸੌਦਾ ਕਰਨ ਭੇਜਿਆ, ਵਿਆਹ ਬੀਬੀ ਸੁਲੱਖਣੀ ਜੀ ਨਾਲ, ਦੋ ਪੁੱਤਰ ਬਾਬਾ ਸ੍ਰੀ ਚੰਦ ਅਤੇ ਬਾਬਾ ਲੱਖਮੀ ਦਾਸ, ਭੈਣ ਬੇਬੇ ਨਾਨਕੀ ਪਾਸ ਜਾਣਾ, ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਲੋਧੀ ਦੇ ਨਵਾਬ ਦੇ ਮੋਦੀਖਾਨੇ ਵਿੱਚ ਨੌਕਰੀ, ਗਰੀਬਾਂ, ਸਾਧੂਆਂ-ਸੰਤਾਂ ਅਤੇ ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਮਦਦ, ਨੌਕਰੀ ਛੱਡ ਕੇ ਚਾਰ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਦੀ ਯਾਤਰਾ, ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਸਾਦਾ ਜੀਵਨ ਜਿਉਣ, ਦਸਾਂ-ਨਹੁੰਆਂ ਦੀ ਕਿਰਤ ਕਰਨ, ਪਰਾਇਆ ਹੱਕ ਨਾ ਮਾਰਨ ਦੇ ਉਪਦੇਸ਼, ਇਸਤਰੀ ਜਾਤੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਕਰਨ ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼, 70 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ 1539 ਈ. ਵਿੱਚ ਜੋਤੀ-ਜੋਤ ਸਮਾਏ।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

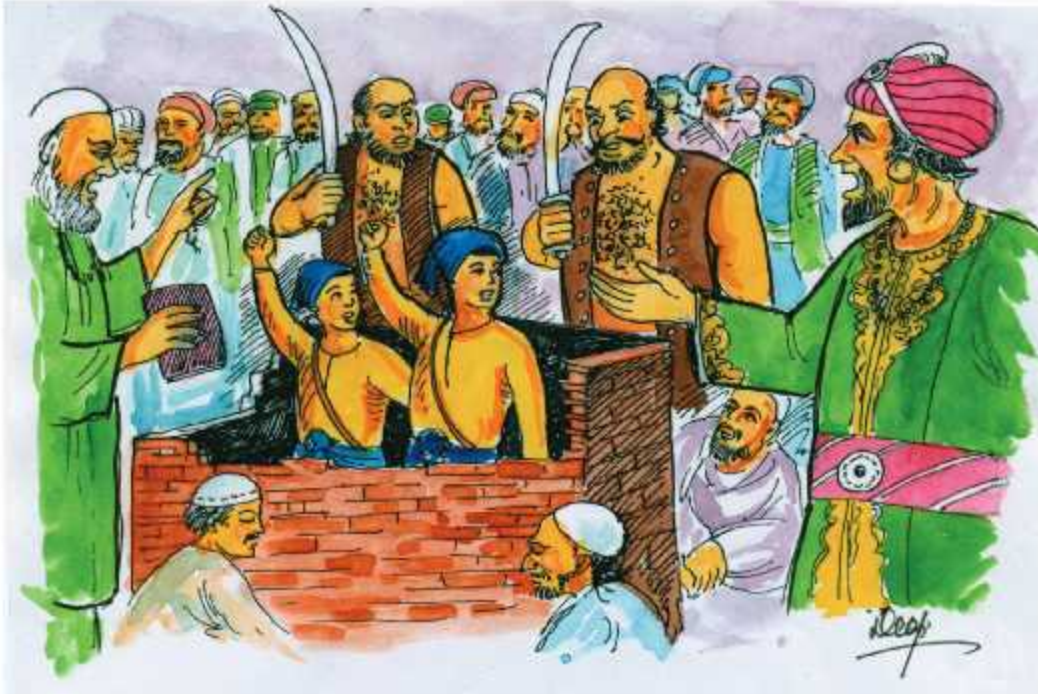
.....

.....

.....

* * * * *

ਦਾਦੀ ਦੀ ਪੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਨਸੀਹਤ

ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਸ਼ੇਰ ਬਹਾਦਰ ਦੂਲੇ, ਬਿਲਕੁਲ ਨਾ ਘਬਰਾਇਓ,
ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਜਾ ਕੇ, ਗੱਜ ਕੇ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਇਓ।

ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜਾਏ, ਦਾਦਾ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ,
ਦਿੱਲੀ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸੀਸ ਵਾਰਿਆ, ਬਣ ਕੇ ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ।
ਓਸੇ ਦੀ ਹੀ ਕੁਰਬਾਨੀ ਨੂੰ, ਅੱਗੇ ਹੋਰ ਵਧਾਇਓ,
ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਜਾ ਕੇ —————,

ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਓਸ ਕੌਮ ਦੇ ਵਾਰਸ, ਜੋ ਕੰਬੇ ਨਾ ਡੋਲੇ,
ਦੇਗਾਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਉੱਥਲਦੇ ਵੀ, 'ਸਤਿਨਾਮ' ਹੀ ਬੋਲੇ।
ਏਸ ਕੌਮ ਨੂੰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ, ਜਜ਼ਬਾ ਨਵਾਂ ਸਿਖਾਇਓ,
ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ —————।

ਤੁਸੀਂ ਹੋ ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ, ਸਾਕਾ ਵੱਡਾ ਕਰਨਾ,
 ਰਹਿੰਦੀ ਦੁਨੀਆਂ ਤੀਕਰ ਜਿਸ ਨੂੰ, ਜੱਗ ਨੇ ਯਾਦ ਹੈ ਕਰਨਾ।
 ਨਵਾਂ ਕੋਈ ਇਤਿਹਾਸ ਸਿਰਜ ਕੇ, ਇਸ ਦੁਨੀਆ 'ਚੋਂ ਜਾਇਓ,
 ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ —————।

ਪੁਰਜ਼ਾ-ਪੁਰਜ਼ਾ ਕਟ ਜਾਏ ਭਾਵੇਂ, ਅੱਖ 'ਚੋਂ ਨੀਰ ਨਾ ਚੋਵੇ,
 ਸਿਰ ਜਾਂਦਾ ਤਾਂ ਬੇਸ਼ੱਕ ਜਾਵੇ, ਸਿਰ ਨੀਵਾਂ ਨਾ ਹੋਵੇ।
 ਪਿਓ-ਦਾਦੇ ਦੀ ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ, ਕਿਧਰੇ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾਇਓ,
 ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ —————।

ਲੱਖਾਂ ਲਾਲਚ ਦੇਵੇ ਸੂਬਾ, ਕਿਧਰੇ ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਣਾ,
 ਜਾਨੋਂ ਵੱਧ ਪਿਆਰੀ ਸਿੱਖੀ, ਇਸ ਨੂੰ ਦਾਗ ਨਾ ਲਾਉਣਾ।
 ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਇਸ ਸਿੱਖੀ ਨੂੰ, ਸਾਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਇਓ,
 ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ —————।

ਲੱਖਾਂ ਲਾਡ ਲਡਾ ਕੇ ਦਾਦੀ, ਖੂਬ ਸਜਾਈ ਜੋੜੀ,
ਲਾੜੀ ਮੌਤ ਵਿਆਹੁਣ ਦੀ ਖਾਤਰ, ਅੱਜ ਚੜ੍ਹਨਾ ਹੈ ਘੋੜੀ।
ਬੌਚਿਓ ! ਅੱਜ ਤੁਸੀਂ ਮੌਤ ਰਾਣੀ ਨੂੰ, ਹੱਸ-ਹੱਸ ਕੇ ਪ੍ਰਣਾਇਓ,
ਸੂਬੇ ਦੇ ਦਰਬਾਰ 'ਚ ਜਾ ਕੇ, ਗੱਜ ਕੇ ਫਤਿਹ ਬੁਲਾਇਓ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਦੂਲੇ	:	ਬਹਾਦਰ,	ਗੱਜ ਕੇ	:	ਉੱਚੀ ਅਵਾਜ਼ ਵਿੱਚ,	ਜਜ਼ਬਾ	:	ਇੱਛਾ
ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ	:	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਹਿੰਦੂ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਖਾਤਰ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਿੱਤੀ ਸੀ।						
ਨਿੱਕੀਆਂ-ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ	:	ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਬੱਚੇ	ਪ੍ਰਣਾਇਓ	:	ਅਪਣਾਇਓ			
ਇਤਿਹਾਸ	:	ਬੀਤੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ	ਪੁਰਜ਼ਾ-ਪੁਰਜ਼ਾ	:	ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹਿੱਸੇ			
ਨੀਰ	:	ਪਾਣੀ	ਆਨ-ਸ਼ਾਨ	:	ਮਾਣ-ਮਰਿਆਦਾ			
ਡੋਲ ਨਾ ਜਾਣਾ	:	ਘਬਰਾਉਣਾ ਨਾ	ਸਾਹਾਂ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣਾ	:	ਮਰਦੇ ਦਮ ਤੱਕ ਨਿਭਾਉਣਾ			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਹਨ।
- ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਅਤੇ ਦਸਵੇਂ ਗੁਰੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਹਨ।
- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਵੱਡੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦੇ (ਸ.ਅਜੀਤ ਸਿੰਘ, ਸ.ਜੁਝਾਰ ਸਿੰਘ) ਚਮਕੌਰ ਦੀ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ।
- ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਛੋਟੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ (ਸ.ਜ਼ੋਰਾਵਰ ਸਿੰਘ, ਸ.ਫਤਿਹ ਸਿੰਘ) ਨੂੰ ਸਰਹਿੰਦ ਦੇ ਨਵਾਬ ਵਜ਼ੀਰ ਖ਼ਾਨ ਦੁਆਰਾ ਜਿਊਂਦੇ ਹੀ ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣਵਾ ਕੇ ਸ਼ਹੀਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ ਦਾਦੀ ਦਾ ਕੀ ਨਾਂ ਹੈ?
- (2) ਨੀਹਾਂ ਵਿੱਚ ਚਿਣੇ ਗਏ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਕੀ ਨਾਂ ਹਨ?

- (3) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਵਿੱਚ 'ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ' ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ?
- (4) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਓ।

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਦਾਦੀ ਨੇ ਪੋਤਿਆਂ ਨੂੰ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਦਾਦੇ ਬਾਰੇ ਕੀ ਦੱਸਿਆ?

.....

.....

.....

- (2) ਬੱਚੇ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਕੌਮ ਦੇ ਵਾਰਸ ਸਨ?

.....

.....

.....

- (3) “ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ, ਵੱਡਾ ਸਾਕਾ” ਕਿਸ ਇਤਿਹਾਸਿਕ ਘਟਨਾ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ?

.....

.....

.....

- (4) ਪਿਓ-ਦਾਦੇ ਦੀ ਆਨ-ਸ਼ਾਨ ਨੂੰ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣ ਲਈ ਦਾਦੀ ਨੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਕੇ ਤੋਰਿਆ?

.....

.....

.....

ਸ. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਨਿੱਕੀਆਂ ਜਿੰਦਾਂ

ਇਤਿਹਾਸ

ਹਿੰਦ ਦੀ ਚਾਦਰ

ਕੁਰਬਾਨੀ

ਸਾਕਾ

ਨੀਰ

ਦਾਗ

ਆਨ-ਸ਼ਾਨ

ਹ. ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਬਹਾਦਰ		ਵਧਾਇਓ	
ਨਵਾਂ		ਨਿੱਕੀਆਂ	
ਵੱਡਾ		ਜਾਇਓ	
ਜਾਂਦਾ		ਮੌਤ	
ਚੜ੍ਹਨਾ		ਹੱਸਣਾ	

ਕ. ਲੈਆਤਮਿਕ ਸਤਰਾਂ ਬਣਾਓ:

..... ਘਬਰਾਇਓ,

..... ਬੁਲਾਇਓ।

..... ਡੋਲੇ,

..... ਬੋਲੇ।

ਖ. ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਚਾਰ ਸਾਹਿਬਜ਼ਾਦਿਆਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ (ਸਮਝ-ਆਧਾਰਿਤ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ):

1.
2.
3.
4.

ਗ. ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦੇ ਦਸ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ:

.....	
.....	
.....	
.....	
.....	

* * * * *

ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ

ਜਿਹੜੇ ਰੇਸ਼ਮੀ, ਚਮਕਦਾਰ ਕੱਪੜੇ ਅਸੀਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ, ਰੇਸ਼ਮੀ ਰੁਮਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ; ਕੀ ਤੁਹਾਨੂੰ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਬਣਦੇ ਹਨ ? ਤੁਸੀਂ ਸ਼ਾਇਦ ਸੋਚੋਗੇ ਕਿ ਇਹ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ ਰੂਂ ਤੋਂ ਜਾਂ ਫਿਰ ਉੱਨ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੋਵੇਗਾ ਪਰ ਨਹੀਂ, ਇਹ ਕੱਪੜਾ ਜਿਸ ਧਾਗੇ ਤੋਂ ਬਣਦਾ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਇੱਕ ਜਿਊਂਦਾ ਕੀੜਾ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ; ਇਸ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।

ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਚੌਲ੍ਹ ਦੇ ਦਾਣੇ ਜਿੰਨਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਬੜੀ ਅਜੀਬ ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਸੋਲਾਂ-ਸੋਲਾਂ ਤਾਂ ਇਸ ਦੇ ਪੈਰ ਹੁੰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਚੌਦਾਂ-ਚੌਦਾਂ ਅੱਖਾਂ। ਇਸ ਦੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਦੇ ਦੋਵੇਂ ਪਾਸੇ ਦੋ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸੁਰਾਖ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਚੀਨ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦਾ ਪਤਾ ਲੱਗਾ। ਇਸ ਲਈ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਤੋਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜਾ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲ ਚੀਨ ਨੇ ਹੀ ਕੀਤੀ। ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੇਸ਼ਮੀ ਕੱਪੜੇ ਦਾ ਭੇਦ ਜਾਣਨ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕੋਸ਼ਿਸ਼ ਕੀਤੀ ਪਰ ਚੀਨੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਇਹ ਭੇਦ ਨਾ ਖੁੱਲ੍ਹਣ ਦਿੱਤਾ। ਸੈਂਕੜੇ ਸਾਲਾਂ ਤੱਕ ਰੇਸ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਗੁਣ ਕੇਵਲ ਚੀਨੀਆਂ ਕੋਲ ਹੀ ਰਿਹਾ।

ਇੱਕ ਵਾਰ ਚੀਨ ਦੇ ਇੱਕ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਵਿਆਹ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਦੇਸ਼ ਦੇ ਰਾਜਕੁਮਾਰ ਨਾਲ ਹੋ ਗਿਆ। ਜਦੋਂ ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ ਆਪਣੇ ਸਹੁਰੇ-ਘਰ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਾਂ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਖੋਖਲੇ ਬਾਂਸ ਵਿੱਚ ਕੁਝ ਕੀੜੇ ਪਾਏ ਅਤੇ ਲੁਕੋ ਕੇ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਢੰਗ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਪਤਾ ਲੱਗ ਗਿਆ।

ਇਹ ਕੀੜਾ ਜਦੋਂ ਆਂਡੇ ਵਿੱਚੋਂ ਨਿਕਲਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਬਿਲਕੁਲ ਛੋਟਾ ਜਿਹਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪੈਦਾ ਹੁੰਦਿਆਂਸਾਰ ਹੀ ਇਹ ਵਧਣ ਲੱਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪੇਟੂ ਤਾਂ ਏਨਾ ਹੈ ਕਿ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੇ ਹੀ ਖਾਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨਰਮ-ਨਰਮ ਪੱਤੀਆਂ ਉਸ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਸੁਆਦ ਲੱਗਦੀਆਂ ਹਨ। ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਇਸ ਕੀੜੇ ਦੀ ਮਨ-ਭਾਉਂਦੀ ਖੁਰਾਕ ਹੈ। ਮਹੀਨੇ ਡੇਢ ਮਹੀਨੇ ਦੀ ਆਪਣੀ ਪੂਰੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਇਹ ਕੀੜਾ ਲਗ-ਪਗ ਇੱਕ ਮਣ ਖੁਰਾਕ ਹਜ਼ਮ ਕਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਵਧਦਾ ਹੈ।

ਜਦੋਂ ਇਹ ਕੀੜਾ ਸੱਤਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਏਨਾ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਜਿਸਮ ਦੀ ਖੱਲ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਆਪਣੀ ਖੱਲ ਪਾੜ ਕੇ ਉਸ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਇਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਖੱਲ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਹ ਸੁੱਟਦਾ ਹੈ। ਪੰਦਰਵੇਂ ਦਿਨ ਇਹ ਕੀੜਾ ਤੀਜੀ ਖੱਲ ਵੀ ਉਤਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਤੀਹਵੇਂ ਦਿਨ ਇਹ ਵਧ ਕੇ ਕੋਈ ਤਿੰਨ ਕੁ ਇੰਚ ਲੰਮਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੀ ਇਹ ਖੱਲ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਇਸ ਨੂੰ ਵੀ ਲਾਹ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ

ਇਹ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਬੱਸ, ਖਾਂਦਾ ਹੀ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਕੰਮ ਦਾ ਵਕਤ ਉਹ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਤੀਹਵੇਂ ਦਿਨ ਇਹ ਖੂਬ ਪੇਟ ਭਰ ਕੇ ਖਾ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਮਸਤ ਹੋ ਕੇ ਕਿਸੇ ਪੱਤੇ 'ਤੇ ਬੈਠ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਆਪਣਾ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਜਬਾੜਿਆਂ ਦੇ ਬਹੁਤ ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਸੁਰਾਖਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਇੱਕ ਤਾਰ ਕੱਢਣਾ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤਾਰ ਨੂੰ ਇਹ ਆਪਣੇ ਜਿਸਮ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਲਪੇਟਦਾ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ। ਆਖਰ ਇਹਨਾਂ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਕੋਠੜੀ ਜਿਹੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਆਪੇ ਬਣਾਈ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਇਸ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਬਿਲਕੁਲ ਬੰਦ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਾਰੀਆਂ ਤਾਰਾਂ ਕੱਢ ਲੈਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਬੇਹੋਸ਼ੀ ਦੀ ਹਾਲਤ ਵਿੱਚ ਇਸ ਦੀ ਆਖਰੀ ਖੱਲ ਵੀ ਉੱਤਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਫਿਰ ਇਹ ਕੀੜਾ ਇੱਕ ਖੂਬਸੂਰਤ ਤਿਤਲੀ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਨੂੰ ਹੋਸ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ ਤਾਂ ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਵਿੱਚੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਆਪਣੇ ਮੂੰਹ ਦੇ ਰਸ ਨਾਲ ਇਹਨਾਂ ਤਾਰਾਂ ਨੂੰ ਗਿੱਲਾ ਕਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਤਾਰਾਂ ਨਰਮ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਟੁੱਟ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਉਂ ਰਸਤਾ ਬਣਾ ਕੇ ਇਹ ਤਿਤਲੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਫੇਰ ਇਹ ਬੜੇ ਮਜ਼ੇ ਨਾਲ ਬਾਹਰ ਉੱਡਦਾ ਫਿਰਦਾ ਹੈ। ਤਿਤਲੀ ਬਣ ਜਾਣ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਆਪਣਾ ਪਿਛਲਾ ਜੀਵਨ ਬਿਲਕੁਲ ਭੁੱਲ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਹ ਆਂਡੇ ਦੇਣ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਕੋਈ ਹੋਰ ਕੰਮ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ। ਕੁਝ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਸੈਰ-ਸਪਾਟੇ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਇਹ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਰ ਆਦਮੀ ਕੀੜੇ ਨੂੰ ਤਿਤਲੀ ਬਣਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਾਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਤਾਂਕਿ ਉਸ ਵੱਲੋਂ ਕੱਤੀ ਗਈ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਪੋਟਲੀ ਕਿਧਰੇ ਖਰਾਬ ਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਜਦੋਂ ਕੀੜਾ ਸਾਰੇ ਤਾਰ ਕੱਢ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕੋਠੜੀ ਵਿੱਚ ਬੰਦ ਹੋ ਕੇ ਬੇਹੋਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਆਦਮੀ ਉਸ ਮੁੱਢੇ ਨੂੰ ਉਸੇ ਵਕਤ ਉਤਾਰ ਲੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗਰਮ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਸੁੱਟ

ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਵਿਚਾਰਾ ਕੀੜਾ ਹੋਸ਼ ਵਿੱਚ ਆਉਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਮਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗਰਮੀ ਮਿਲ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਇਹ ਤਾਰ ਵੀ ਅਲੱਗ-ਅਲੱਗ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਕਈ-ਕਈ ਤਾਰਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਕਰਕੇ ਕੱਤ ਲਈਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਬਹੁਤ ਬਰੀਕ ਧਾਗਾ ਤਿਆਰ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਧਾਗੇ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਕੱਚੇ ਰੇਸ਼ਮ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਕਰਕੇ ਕੱਪੜਾ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਯੋਗ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਰੇਸ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਦੋ ਤਰੀਕੇ ਹਨ। ਇੱਕ ਤਾਂ ਇਹ ਕੱਪੜਾ ਖੱਡੀਆਂ ਨਾਲ਼ ਬਣਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਦੂਜਾ, ਮਸ਼ੀਨਾਂ ਰਾਹੀਂ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਰੇਸ਼ਮ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਉਦਯੋਗ ਬਣ ਗਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਸੂਤ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਅਸੀਂ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਪਾਹ ਬੀਜਦੇ ਹਾਂ, ਉਨੀ ਕੱਪੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲਈ ਭੇਡਾਂ ਪਾਲਦੇ ਹਾਂ; ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਰੇਸ਼ਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਲਈ ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਦੇ ਬਾਗ ਲਾਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਮੀ ਤੇ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਦੀ ਬਰਦਾਸ਼ਤ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦਾ। ਸ਼ਹਿਤੂਤ ਦਾ ਦਰਖ਼ਤ ਵੀ ਅਜਿਹੀਆਂ ਥਾਂਵਾਂ ਉੱਤੇ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਗਰਮੀ ਤੇ ਨਾ ਜ਼ਿਆਦਾ ਸਰਦੀ ਹੋਵੇ।

ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਪਾਲਣ ਦਾ ਕੰਮ ਸਾਡੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ ਵੀ ਬਹੁਤ ਹੋ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸੁਰਾਖ	: ਛੇਕ	ਭੇਦ	: ਲੁਕੀ ਹੋਈ ਗੱਲ
ਸ਼ਹਿਜ਼ਾਦੀ	: ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਦੀ ਲੜਕੀ	ਖੋਖਲੇ	: ਅੰਦਰੋਂ ਖ਼ਾਲੀ
ਵੰਗ	: ਤਰੀਕਾ	ਪੇਟੂ	: ਬਹੁਤਾ ਖਾਣ ਵਾਲ਼ਾ
ਮਣ	: ਚਾਲੀ ਸੌਰ	ਖੱਲ	: ਚਮੜੀ
ਜਿਸਮ	: ਸਰੀਰ	ਕੱਤੀ	: ਬਣਾਈ ਗਈ
ਕੋਠੜੀ	: ਰਹਿਣ ਲਈ ਬਣੀ ਹੋਈ ਬੰਦ ਜਿਹੀ ਜਗ੍ਹਾ		
ਮੁੱਢਾ	: ਦਰਖ਼ਤ ਦਾ ਇੱਕ ਹਿੱਸਾ	ਉਦਯੋਗ	: ਕਾਰਖ਼ਾਨਾ
ਸ਼ਹਿਤੂਤ	: ਦਰਖ਼ਤ ਦੀ ਇੱਕ ਕਿਸਮ		

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦੁਆਰਾ ਬਣਾਈ ਕੋਠੜੀ ਨੂੰ ਕੋਕੂਨ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ।
- 15 ਕੋਕੂਨ ਉਬਾਲ ਕੇ ਕੇਵਲ 1 ਗ੍ਰਾਮ ਰੇਸ਼ਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਉਤਪਾਦਨ ਚੀਨ ਅਤੇ ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਰੇਸ਼ਮ ਕਰਨਾਟਕ, ਆਂਧਰਾ ਪ੍ਰਦੇਸ਼ ਅਤੇ ਤਾਮਿਲਨਾਡੂ ਵਿੱਚ ਵਧੇਰੇ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਕਿਸ ਵਰਗਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ ?
- (2) ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦੀ ਉਮਰ ਕਿੰਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (3) ਤਿਤਲੀ ਬਣ ਕੇ ਇਹ ਕੀੜਾ ਕੀ ਕਰਦਾ ਹੈ ?
- (4) ਰੇਸ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦੇ ਕਿੰਨੇ ਤਰੀਕੇ ਹਨ ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਰੇਸ਼ਮ ਦੇ ਕੀੜੇ ਦੀ ਸ਼ਕਲ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?

.....

.....

.....

- (2) ਰੇਸ਼ਮ ਬਣਾਉਣ ਦਾ ਭੇਦ ਦੂਜੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਪਤਾ ਲੱਗਾ ?

.....

.....

.....

- (3) ਰੇਸ਼ਮ ਦਾ ਕੀੜਾ ਤਾਰਾਂ ਦੀ ਕੋਠੜੀ ਕਿਵੇਂ ਬਣਾਉਂਦਾ ਹੈ ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦਾਂ 'ਤੇ ਗੋਲਾ ਲਾਓ:

- ਅਸੀਂ ਰੇਸ਼ਮੀ ਰੁਮਾਲਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਰੱਖਦੇ ਹਾਂ।
- ਇਹ ਕੀੜਾ ਦਰਖਤਾਂ ਦੀਆਂ ਨਰਮ ਪੱਤੀਆਂ ਖਾਂਦਾ ਹੈ।

- ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਇਸ ਦੀ ਦੂਸਰੀ ਖੱਲ ਵੀ ਛੋਟੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।
- ਇਸ ਧਾਗੇ ਦਾ ਰੰਗ ਸੁਨਹਿਰੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਸ. ਸਮਾਨਾਰਥਕ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਮਿਲਾਓ:

ਅਜੀਬ	ਕੋਮਲ
ਖੂਬਸੂਰਤ	ਵੱਧ
ਵਕਤ	ਅਨੋਖਾ
ਜ਼ਿਆਦਾ	ਸੁੰਦਰ
ਨਰਮ	ਸਮਾਂ

ਹ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਸ਼ੁੱਧ ਸ਼ਬਦਾਂ ਸਾਮ੍ਹਣੇ (✓) ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲਾਓ:

ਊਨ	☐	ਉਂਨ	☐	ਓਨ	☐
ਚੋਲ	☐	ਚੌਲ	☐	ਚੌਲ	☐
ਦਰਖਤ	☐	ਦਰਖਤ	☐	ਦਰੱਖਤ	☐
ਜਬਾੜਿਆਂ	☐	ਜਬਾੜਿਆਂ	☐	ਜਬਾੜਿਆਂ	☐
ਥਾਂਵਾਂ	☐	ਥਾਂਵਾ	☐	ਥਾਵਾਂ	☐

ਕ. ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੀ ਬੋਲ-ਲਿਖਤ:

.....

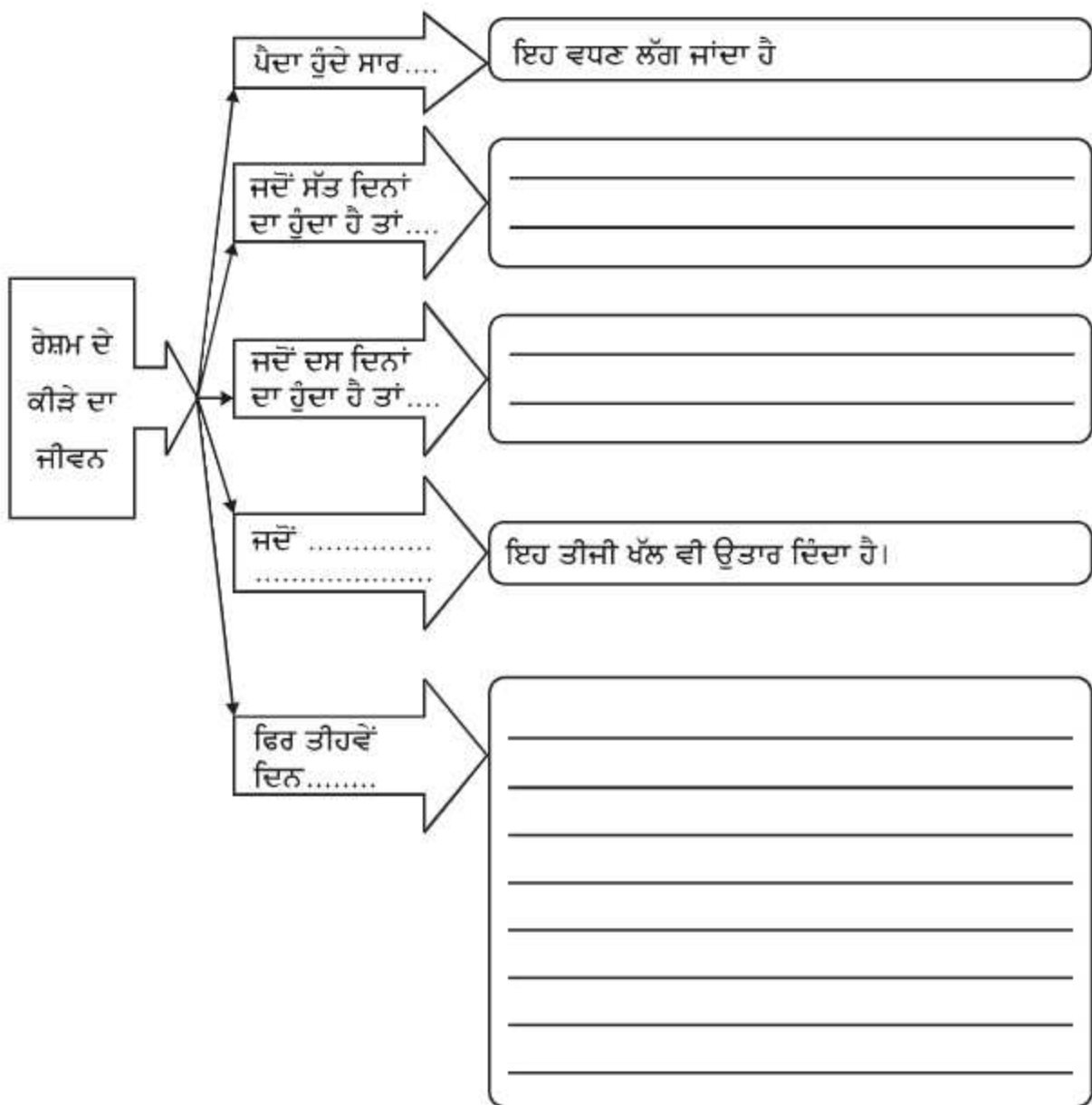
.....

.....

.....

.....

ਖ. ਲੜੀਦਾਰ-ਕੜੀਦਾਰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ:

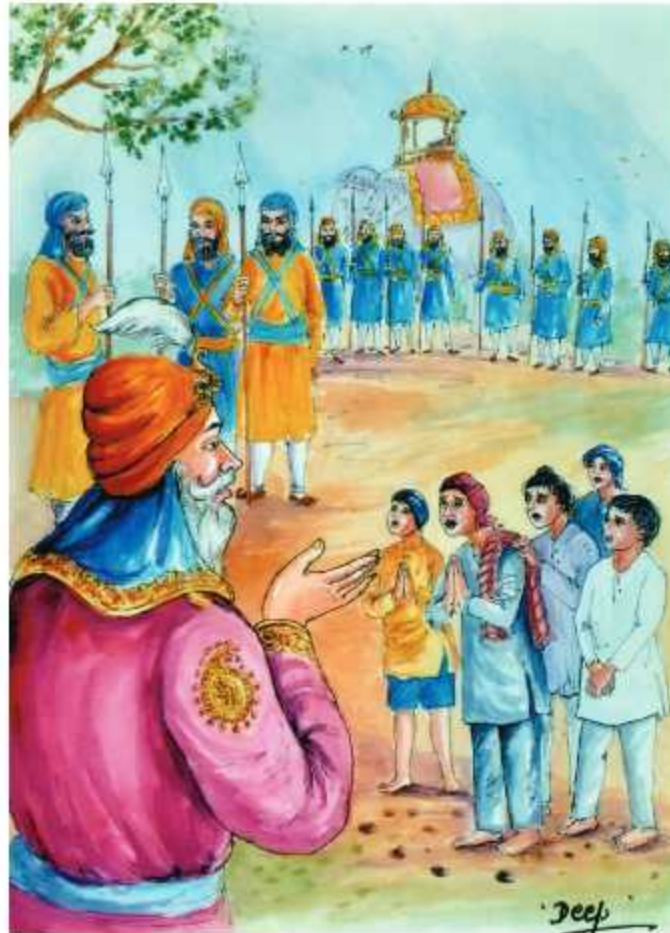
* * * * *

ਸਾਡਾ ਪਾਰਸ—ਸਾਡਾ ਪਾਤਸ਼ਾਹ

(ਲਾਹੌਰ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਵਿੱਚੋਂ ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਲੰਘ ਰਹੀ ਹੈ। ਪਿੱਠ-ਭੂਮੀ ਤੋਂ ਸੰਗੀਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੱਚਿਆਂ ਦੇ ਰੌਲਾ ਪਾਉਣ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਆਉਂਦੀ ਹੈ।)

- ਬੱਚਾ (ਪਹਿਲਾ) : ਓਏ ਰੁਲਦੂ, ਲਿਆ ਢੀਮਾਂ। ਰੋੜੇ ਮਾਰ ਕੇ ਬੇਰੀ ਤੋਂ ਬੇਰ ਝਾੜੀਏ।
- ਬੱਚਾ (ਦੂਜਾ) : (ਝੋਲੀ 'ਚੋਂ ਢੀਮਾਂ ਫੜਾਉਂਦਾ ਹੈ) ਆਹ ਲੈ, ਢੀਮ ਤੇ ਅਹੁ ਉਤਲੀ ਟਾਹਣੀ 'ਤੇ ਮਾਰ। ਵੇਖ, ਕਿੱਡੇ ਸੋਹਣੇ ਬੇਰ ਆ। (ਮੁੰਡੇ ਢੀਮਾਂ ਮਾਰਦੇ ਨੇ 'ਤੇ ਇੱਕ ਢੀਮ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵੱਜਦੀ ਹੈ। ਸਿਪਾਹੀ ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਨੇ।)
- ਸਿਪਾਹੀ : ਓਏ! ਤੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਢੀਮ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਏ ?
- ਮੁੰਡਾ : ਮੈਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਥੋੜੀ ਢੀਮ ਮਾਰੀ ਏ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਬੇਰੀ ਦੇ ਮਾਰੀ ਸੀ।
- ਸਿਪਾਹੀ : ਕਿਉਂ ?
- ਮੁੰਡਾ : ਬੇਰੀ ਤੋਂ ਬੇਰ ਝਾੜਨ ਲਈ, ਹੋਰ ਕਿਉਂ ?
- ਸਿਪਾਹੀ : ਪਰ ਤੈਨੂੰ ਪਤਾ? ਢੀਮ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵੱਜੀ ਏ।
- ਮੁੰਡਾ : ਮੈਂ ਕੋਈ ਜਾਣ-ਬੁੱਝ ਕੇ ਥੋੜੀ ਮਾਰੀ ਏ।
- ਸਿਪਾਹੀ : ਚੱਲ ਤੁਰ ਫਿਰ, ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ।
(ਸਿਪਾਹੀ ਉਸ ਨੂੰ ਜ਼ਬਰਦਸਤੀ ਘਸੀਟਦਾ ਹੈ, ਮੁੰਡਾ ਰੋਂਦਾ ਹੈ।)
- ਮਹਾਰਾਜ : ਕਿਉਂ ਬਈ! ਏਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਰੁਆਉਣ ਲੱਗੇ ਓ ?
- ਸਿਪਾਹੀ : ਮਹਾਰਾਜ! ਏਸ ਬੱਚੇ ਨੇ ਤੁਹਾਨੂੰ ਢੀਮ ਮਾਰੀ ਸੀ।
(ਬੱਚਾ ਰੋਈ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।)
- ਮਹਾਰਾਜ : (ਮੁੰਡੇ ਨੂੰ) ਬਈ, ਰੋ ਨਾ! ਇਹ ਦੱਸ, ਤੂੰ ਸਾਡੇ ਢੀਮ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ?
- ਮੁੰਡਾ : ਅਸੀਂ ਤਾਂ ਜੀ, ਬੇਰੀ 'ਤੇ ਮਾਰੀ ਸੀ, ਬੇਰ ਝਾੜਨ ਲਈ।
- ਮਹਾਰਾਜ : (ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਏਸ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਪੰਜ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਜਾਣ।
- ਸਿਪਾਹੀ : ਜੀ, ਮੋਹਰਾਂ ?
- ਮਹਾਰਾਜ : ਹਾਂ ਬਈ, ਜੇ ਏਸ ਦੀ ਢੀਮ ਬੇਰੀ ਉੱਤੇ ਵੱਜਦੀ ਤਾਂ ਏਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਬੇਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ

ਜਾਣੀ ਸੀ। ਹੁਣ ਢੀਮ ਸਾਡੇ ਵੱਜੀ ਏ। ਅਸੀਂ ਏਸ ਦੀ ਝੋਲੀ ਮੋਹਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਹਾਂ। (ਸਿਪਾਹੀ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮੋਹਰਾਂ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਛਾਲਾਂ ਮਾਰਦਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਅੱਗੇ ਤੁਰ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)

(ਇੱਕ ਦਿਨ ਮਹਾਰਾਜ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਆ ਰਹੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਇੱਕ ਬੁੱਢੀ ਹੱਥ 'ਚ ਕਾਲਾ ਪਤੀਲਾ ਫੜੀ ਦੌੜੀ ਆਉਂਦੀ ਹੈ)

ਬੁੱਢੀ : ਮੈਨੂੰ ਮੇਰੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨਾਲ ਮਿਲਾ ਦਿਓ। ਕਿੱਧਰ ਗਏ, ਮੇਰੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ? ਮੈਂ ਤਾਂ ਘਰੋਂ ਕਾਹਲੀ-ਕਾਹਲੀ ਭੱਜੀ ਆਈ ਆਂ, ਕਿਤੇ ਮੇਰੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਲੰਘ ਨਾ ਜਾਣ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਓ ਮਾਈ! ਆਹ ਪਤੀਲਾ ਚੁੱਕੀ ਕਿੱਧਰ ਭੱਜੀ ਜਾਨੀ ਏਂ?

ਬੁੱਢੀ : ਮੈਂ ਆਪਣੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਮਿਲਨਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਤੂੰ ਆਹ ਕਾਲਾ ਜਿਹਾ ਪਤੀਲਾ ਲੈ ਕੇ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ।

ਬੁੱਢੀ : ਕਿਉਂ, ਮੈਂ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ? ਉਹ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਤੇਰਾ ਨਹੀਂ; ਸਾਡਾ ਏ, ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਜੇ ਤੂੰ ਮਿਲਨਾ ਏਂ ਤਾਂ ਆਹ ਪਤੀਲਾ ਏਥੇ ਰੱਖ ਜਾ! ਇਸ ਨਾਲ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਕੱਪੜੇ ਖਰਾਬ ਹੋਣਗੇ।

ਬੁੱਢੀ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਇਹ ਪਤੀਲਾ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਰੀਰ ਨੂੰ ਛੁਹਾਉਣਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਹੈਂ ! ਤੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਫਿਰ ਗਿਆ?

ਬੁੱਢੀ : ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਮੇਰਾ ਦਿਮਾਗ ਨਹੀਂ ਫਿਰਿਆ। ਜਦੋਂ ਮੈਂ ਇਹ ਪਤੀਲਾ ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਛੁਹਾਵਾਂਗੀ ਤਾਂ ਇਹ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ। (ਬੁੱਢੀ ਔਰਤ ਦੌੜ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜ ਵੱਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ) ਮਹਾਰਾਜ! ਮੇਰੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਇਹ ਪਤੀਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਛੁਹਾਉਣਾ ਏ।

ਸਿਪਾਹੀ : (ਦੌੜ ਕੇ ਬੁੱਢੀ ਨੂੰ ਫੜਦੇ ਨੇ) ਚੱਲ, ਪਰੇ ਹਟ!

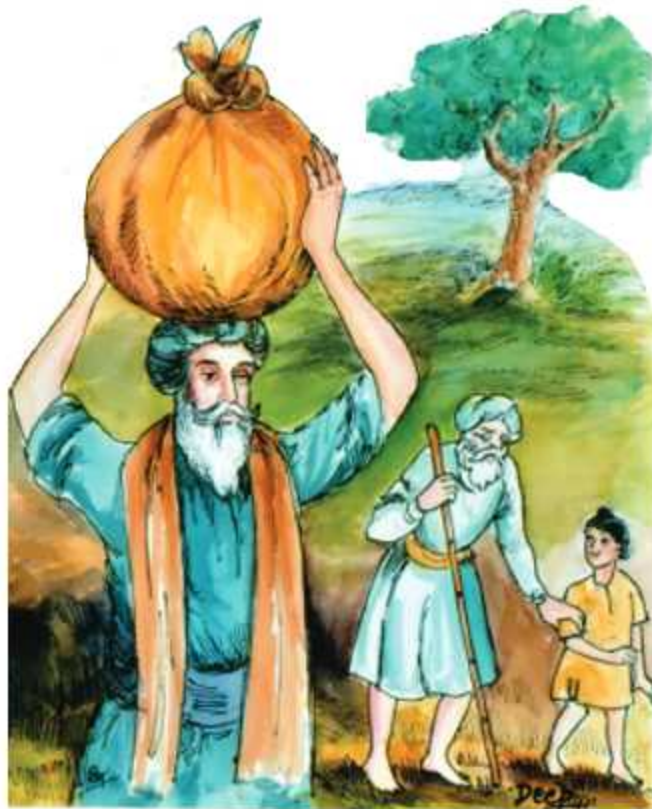
ਮਹਾਰਾਜ : (ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਨੂੰ) ਛੱਡ ਦਿਓ, ਇਸ ਨੂੰ। (ਬੁੱਢੀ ਵੱਲ) ਕੀ ਗੱਲ ਏ, ਮਾਈ ?

- ਬੁੱਢੀ : ਮੇਰੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ! ਮੈਂ ਇਹ ਪਤੀਲਾ ਤੁਹਾਡੇ ਸਰੀਰ ਨਾਲ ਛੁਹਾਉਣਾ ਏ। ਤੁਸੀਂ ਪਾਰਸ ਹੋ। ਇਹ ਪਤੀਲਾ ਪਿੱਤਲ ਦਾ ਏ। ਤੁਹਾਡੀ ਛੂਹ ਨਾਲ ਸੋਨੇ ਦਾ ਬਣ ਜਾਵੇਗਾ।
- ਮਹਾਰਾਜ : (ਮੁਸਕਰਾਉਂਦੇ ਹੋਏ ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਏਸ ਮਾਈ ਦਾ ਪਤੀਲਾ ਸੋਨੇ ਦੀਆਂ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਦਿਓ। (ਸਿਪਾਹੀ ਉਸ ਦੇ ਪਤੀਲੇ 'ਚ ਮੋਹਰਾਂ ਪਾਉਂਦੇ ਨੇ।)
- ਬੁੱਢੀ : ਹੈਂ! ਮੇਰਾ ਪਤੀਲਾ ਮੋਹਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰ ਗਿਆ? ਮੇਰਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤਾਂ ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਦਾ ਪਾਰਸ ਏ। ਧੰਨ ਓ ! ਤੁਸੀਂ ਮਹਾਰਾਜ, ਧੰਨ ਓ!
- ਮਹਾਰਾਜ : ਮਾਈ! ਮੈਂ ਧੰਨ ਨਹੀਂ, ਧੰਨ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਪਰਜਾ ਏ, ਜਿਸ ਨੇ ਮੈਨੂੰ ਪਾਰਸ ਬਣਾਇਆ ਏ।
(ਬੁੱਢੀ ਖੁਸ਼ੀ - ਖੁਸ਼ੀ ਵਾਪਸ ਚਲੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)
- (ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਦਾ ਦਰਬਾਰ ਲੱਗਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਨਾਲ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦਰਬਾਰੀ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਹਾਜ਼ਰ ਹਨ)
- ਮਹਾਰਾਜ : (ਸਿਪਾਹੀ ਨੂੰ) ਹੁਣ ਅਸੀਂ ਭੇਸ ਬਦਲ ਕੇ ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਜਾਇਆ ਕਰਾਂਗੇ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਦੁੱਖਾਂ ਦੀ ਸਾਰ ਲਿਆ ਕਰਾਂਗੇ। ਲੋਕਾਂ ਵਿੱਚ ਐਲਾਨ ਕਰ ਦਿਓ ਕਿ ਸਭ ਗ਼ਰੀਬ-ਗ਼ਰਬੇ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਕਣਕ ਲੈ ਜਾਣ। (ਮਹਾਰਾਜਾ ਬਾਹਰ ਜਾਂਦੇ ਨੇ)
- ਸਿਪਾਹੀ : ਸੁਣੋ ਸੁਣੋ ਸੁਣੋ ਸਭ ਗ਼ਰੀਬ -ਗ਼ਰਬਿਆਂ ਲਈ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਕਣਕ ਵੰਡੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਲੋੜਵੰਦ ਗ਼ਰੀਬ ਆਪਣੀ -ਆਪਣੀ ਲੋੜ ਅਨੁਸਾਰ ਮੋਦੀਖ਼ਾਨੇ ਤੋਂ ਕਣਕ ਲੈ ਲਓ, ਬਈ!
- (ਸਿਪਾਹੀ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।)
- (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਇੱਕ ਬੱਚਾ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਕਣਕ ਦੀ ਭਾਰੀ ਪੰਡ ਘਸੀਟੀ ਆ ਰਹੇ ਹਨ)
- ਬੱਚਾ : ਦਾਦਾ ਜੀ! ਇਹ ਕਣਕ ਦੀ ਪੰਡ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਲਿਜਾਵਾਂਗੇ?
- ਤੁਹਾਥੋਂ ਤਾਂ ਚੁੱਕੀ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਣੀ।
- ਬੁੱਢਾ : ਆਹ ਵੇਖ, ਇੱਕ ਪਾਂਡੀ ਫਿਰਦਾ ਏ। ਮੈਂ ਉਹਨੂੰ ਵਾਜ ਮਾਰਦਾਂ। ਲੈ, ਉਹ ਤਾਂ ਆਪੇ ਹੀ ਸਾਡੇ ਵੱਲ ਆ ਰਿਹਾ ਏ।
- (ਮਹਾਰਾਜ ਪਾਂਡੀ ਦੇ ਭੇਸ ਵਿੱਚ ਬੁੱਢੇ ਕੋਲ ਆਉਂਦੇ ਨੇ) ਲੈ ਬਈ, ਪਾਂਡੀ ਭਰਾਵਾ! ਆਹ ਕਣਕ ਦੀ ਪੰਡ ਤਾਂ ਸਾਡੇ ਘਰ ਪੁਚਾ ਦੇ !

(ਕਣਕ ਦੀ ਪੰਡ ਪਾਂਡੀ ਸਿਰ 'ਤੇ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ। ਬੱਚਾ ਤੇ ਬੁੱਢਾ ਪੰਡ ਚੁਕਾਉਣ ਲਈ ਮਦਦ ਕਰਦੇ ਨੇ)

(ਪਾਂਡੀ ਪੰਡ ਚੁੱਕ ਕੇ ਤੁਰਦਾ ਹੈ। ਪਿੱਛੋਂ ਗੀਤ ਦੇ ਬੋਲ ਸੁਣਾਈ ਦਿੰਦੇ ਹਨ)

ਗੀਤ : ਅਹੁ ਪਾਂਡੀ ਜਾਂਦਾ ਏ, ਕਿਹਾ ਸੋਹਣਾ ਲੱਗਦਾ ਏ!

ਭਾਰੀ ਏ ਪੰਡ ਬੜੀ, ਪੰਡਾ ਵੀ ਚੋਖਾ ਏ।

ਪਾਂਡੀ ਦੇ ਪਿੰਡੇ 'ਚੋਂ, ਪਿਆ ਮੁੜ੍ਹਕਾ ਵਗਦਾ ਏ।

ਪੁੱਜ ਗਿਆ ਟਿਕਾਣੇ 'ਤੇ, ਬੁੱਢੇ ਦਾ ਘਰ ਆਇਆ।

ਪੰਡ ਸੁੱਟ ਕੇ ਮੁੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂ, ਜਾਂ ਉੱਥੋਂ ਤੁਰਨ ਲੱਗਾ।

(ਪਾਂਡੀ ਪੰਡ ਹੇਠਾਂ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਤੇ ਤੁਰ ਪੈਂਦਾ ਹੈ)

ਬੁੱਢਾ : ਓਏ, ਪਾਂਡੀ ਭਰਾਵਾ! ਆਪਣੀ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਤਾਂ ਲੈ ਜਾ!

ਮਹਾਰਾਜ : ਨਹੀਂ, ਮੈਂ ਮਜ਼ਦੂਰੀ ਨਹੀਂ ਲੈਂਦਾ।

ਬੁੱਢਾ : ਤਾਂ ਫਿਰ ਤੂੰ ਖਾਂਦਾ-ਪੀਂਦਾ ਕਿੱਥੋਂ ਏਂ? ਤੇਰਾ ਗੁਜ਼ਾਰਾ ਕਿਵੇਂ ਹੁੰਦਾ ਏ ?

ਮਹਾਰਾਜ : ਉਸ ਸੱਚੇ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ ਦੀ ਬਹੁਤ ਮਿਹਰ ਹੈ ।

ਬੁੱਢਾ : ਤੇਰਾ ਨਾਂ ਕੀ ਏ ?

ਮਹਾਰਾਜ : ਤੁਸੀਂ ਛੱਡੋ, ਨਾਂ 'ਚੋਂ ਕੀ ਲੈਣਾ ਏ ?

ਬੁੱਢਾ : ਨਹੀਂ-ਨਹੀਂ, ਫੇਰ ਵੀ ਨਾਂ ਤਾਂ ਦੱਸ ਜਾ ! ਤੇਰੇ ਇਸ ਉਪਕਾਰ ਨੂੰ ਮੈਂ ਉਮਰ ਭਰ ਯਾਦ ਰੱਖਾਂਗਾ ।

ਮਹਾਰਾਜ : ਮੇਰਾ ਨਾਂ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਏ ।

ਬੁੱਢਾ : ਹੈਂ ! ਮਹਾਰਾਜ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ! ਮੈਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰਨਾ । ਮੈਥੋਂ ਗ਼ਲਤੀ ਹੋ ਗਈ । ਮੇਰੇ ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਮੈਨੂੰ ਖਿਮਾ ਕਰੋ ।

ਮਹਾਰਾਜ : ਘਬਰਾ ਨਾ, ਬਾਬਾ ! ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਫ਼ਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ ।

ਬੁੱਢਾ : (ਪੈਰਾਂ 'ਤੇ ਝੁਕਦਾ ਹੈ) ਧੰਨ ! ਮੇਰੇ ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਧੰਨ ਹੋ ! ਤੁਸੀਂ ਧੰਨ ਹੋ !

ਬੁੱਢੀ : (ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਤੋਂ ਬੁੱਢੀ ਵੀ ਆ ਜਾਂਦੀ ਹੈ)

ਧੰਨ ! ਮੇਰੇ ਪਾਰਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹ !

ਬੁੱਢਾ : ਧੰਨ ! ਮੇਰੇ ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ !

ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ : ਜੁਗ-ਜੁਗ ਜੀਵੇ, ਸਾਡਾ ਪਾਰਸ—ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸਾਡਾ ਪਾਰਸ—ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ ! ਸਾਡਾ ਦਿਆਲੂ—ਸਾਡਾ ਪਾਰਸ—ਪਾਂਡੀ ਪਾਤਸ਼ਾਹ !

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਢੀਮਾਂ	:	ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਢੇਲਾ	ਮੋਹਰਾਂ	:	ਸਿੱਕੇ
ਪਾਰਸ	:	ਲੋਹੇ ਨੂੰ ਸੋਨੇ ਵਿੱਚ ਬਦਲਣ ਵਾਲਾ ਇੱਕ ਪੱਥਰ			
ਦਰਬਾਰੀ	:	ਦਰਬਾਰ ਵਿੱਚ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲਾ			
ਐਲਾਨ	:	ਘੋਸ਼ਣਾ/ਦੱਸਣਾ	ਪਾਂਡੀ	:	ਪੰਡ ਚੁੱਕਣ ਵਾਲਾ
ਮੋਦੀਖਾਨਾ	:	ਸਥਾਨਿਕ ਸਰਕਾਰ ਦਾ ਅੰਨ-ਭੰਡਾਰ			
ਪੈਂਡਾ	:	ਰਸਤਾ	ਮੁੜ੍ਹਕਾ	:	ਪਸੀਨਾ
ਕਲਗੀਆਂ ਵਾਲੇ	:	ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਉਪਕਾਰ	:	ਭਲਾ,	ਪਰਜਾ : ਲੋਕ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 13 ਨਵੰਬਰ, 1780 ਨੂੰ ਗੁਜਰਾਂਵਾਲਾ, ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ ।
- ਇਹਨਾਂ ਦੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਮਹਾਂ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਰਾਜ ਕੌਰ ਸਨ ।

- ਇਹਨਾਂ ਦੀ ਇੱਕ ਅੱਖ ਬਿਮਾਰੀ ਕਾਰਨ ਖਰਾਬ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।
- ਇਹਨਾਂ ਨੇ ਦਸ-ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਲੜਾਈ ਲੜੀ ਸੀ।
- ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਸ਼ੇਰੇ-ਪੰਜਾਬ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ਉ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਸਵਾਰੀ ਕਿੱਥੋਂ ਲੰਘ ਰਹੀ ਸੀ ?
- (2) ਪਾਂਡੀ ਦਾ ਕੀ ਅਰਥ ਹੈ ?
- (3) ਮਹਾਰਾਜ ਨੂੰ ਪਾਰਸ ਕਿਉਂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?
- (4) ਮਹਾਰਾਜਾ ਰਣਜੀਤ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਹੋਰ ਕਿਸ ਨਾਂ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਬੱਚੇ ਬੇਰੀ ਨੂੰ ਢੀਮਾਂ ਕਿਉਂ ਮਾਰ ਰਹੇ ਸਨ?

.....

.....

.....

- (2) ਸਿਪਾਹੀ ਨੇ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਕਿਉਂ ਪੇਸ਼ ਕੀਤਾ?

.....

.....

.....

- (3) ਮਹਾਰਾਜ ਨੇ ਬੱਚੇ ਦੀ ਝੋਲੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਪਾਇਆ?

.....

.....

.....

(4) ਬੁੱਢੀ ਮਾਈ ਮਹਾਰਾਜ ਨਾਲ ਪਤੀਲਾ ਕਿਉਂ ਛੁਹਾਉਣਾ ਚਾਹੁੰਦੀ ਸੀ?

.....

.....

.....

(5) ਜਦੋਂ ਬੁੱਢਾ ਮਹਾਰਾਜ ਤੋਂ ਮਾਫ਼ੀ ਮੰਗਦਾ ਹੈ ਤਾਂ ਉਹ ਕੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਬੇਰੀ:

ਮਹਾਰਾਜ:

ਢੀਮਾਂ:

ਪਤੀਲਾ:

ਮੋਹਰਾਂ:

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕ ਕਿਸ ਨੇ, ਕਿਸ ਨੂੰ ਕਹੇ?

1. “ਓਏ! ਤੂੰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਢੀਮ ਕਿਉਂ ਮਾਰੀ ਏ?”

.....

.....

.....

2. “ਛੱਡ ਦਿਓ, ਇਸ ਨੂੰ। ਕੀ ਗੱਲ ਏ, ਮਾਈ?”

.....

.....

.....

3. “ਦਾਦਾ ਜੀ! ਇਹ ਕਣਕ ਦੀ ਪੰਡ ਘਰ ਕਿਵੇਂ ਲਿਜਾਵਾਂਗੇ?”

.....

.....

.....

4. “ਘਬਰਾ ਨਾ, ਬਾਬਾ! ਇਹ ਤਾਂ ਮੇਰਾ ਫਰਜ਼ ਬਣਦਾ ਏ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਪਰਜਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਾਂ।”

.....

.....

.....

ਹ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਰੁਆਉਣਾ	ਹਸਾਉਣਾ	ਸਾਮ੍ਹਣੇ	
ਖੁਸ਼ੀ		ਕਾਹਲੀ	
ਭਰਿਆ		ਦੁੱਖ	
ਬੁੱਢਾ		ਗਰੀਬ	

ਕ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਲਿੰਗ ਬਦਲੋ:

ਦਾਦਾ	ਦਾਦੀ	ਬੱਚਾ	
ਮਹਾਰਾਜ		ਮੁੰਡਾ	
ਬੁੱਢੀ		ਭਰਾ	
ਬਾਬਾ		ਮਰਦ	

ਖ. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸ਼ਤਰਾਂ ਵਿੱਚ ਦੁਕਵੇਂ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹ ਲਾਓ:

1. ਢੀਮ ਤਾਂ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਵੱਜੀ ਏ
2. ਚੱਲ ਤੁਰ ਫਿਰ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸਾਮ੍ਹਣੇ ਪੇਸ਼ ਹੋ

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸਰਾਮ-ਚਿੰਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਦੁਹਰਾਇਆ ਜਾਵੇਗਾ।

* * * * *

ਹਿੰਦਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਅੰਤਿਮ ਸੰਦੇਸ਼

ਹਿੰਦਵਾਸੀਓ! ਰੱਖਣਾ ਯਾਦ ਸਾਨੂੰ,
ਕਿਤੇ ਦਿਲਾਂ ਤੋਂ ਨਾ ਭੁਲਾ ਜਾਣਾ।

ਖ਼ਾਤਰ ਵਤਨ ਦੀ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਨ ਫਾਂਸੀ,
ਸਾਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾ ਜਾਣਾ।

ਸਾਡੀ ਮੌਤ ਨੇ ਵਤਨ ਦੇ ਵਾਸੀਆਂ ਦੇ,
ਦਿਲੀਂ ਵਤਨ ਦਾ ਇਸ਼ਕ ਜਗਾ ਜਾਣਾ।

ਦੇਸ਼ਵਾਸੀਓ ਚਮਕਣਾ ਚੰਦ ਵਾਂਗੂੰ,
ਕਿਤੇ ਬਦਲਾਂ ਹੇਠ ਨਾ ਆ ਜਾਣਾ।

ਕਰ ਕੇ ਦੇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਧ੍ਰੋਹ ਯਾਰੋ,
ਦਾਗ਼ ਕੌਮ ਦੇ ਮੱਥੇ ਨਾ ਲਾ ਜਾਣਾ।

ਮੂਲਾ ਸਿੰਘ, ਕਿਰਪਾਲ, ਨਵਾਬ ਵਾਂਗੂੰ,
ਅਮਰ ਸਿੰਘ ਨਾ ਕਿਸੇ ਕਹਾ ਜਾਣਾ।

ਜੇਲ੍ਹਾਂ ਹੋਣ ਕਾਲਜ, ਵਤਨ-ਸੇਵਕਾਂ ਦੇ,
ਦਾਖਲ ਹੋਇ ਕੇ ਡਿਗਰੀਆਂ ਪਾ ਜਾਣਾ।

ਹੁੰਦੇ ਫੇਲ੍ਹ ਬਹੁਤੇ ਅਤੇ ਪਾਸ ਬੋਝੇ,
ਵਤਨਵਾਸੀਓ, ਦਿਲ ਨਾ ਢਾਹ ਜਾਣਾ।

ਪਿਆਰੇ ਵੀਰਨੋ! ਚੱਲੋ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੱਥੇ,
ਏਸੇ ਰਸਤਿਓਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਣਾ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਵਤਨ	:	ਦੇਸ	ਧ੍ਰੋਹ	:	ਧੋਖਾ
ਫਾਂਸੀ	:	ਰੱਸੀ ਨਾਲ ਲਟਕਾ ਕੇ ਮੌਤ ਹੋਣ ਤੱਕ ਦਿੱਤੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਸਜ਼ਾ			
ਦਿਲੀ	:	ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ	ਇਸ਼ਕ	:	ਪਿਆਰ
ਕੌਮ	:	ਰਾਸ਼ਟਰ	ਜੇਲ੍ਹ	:	ਕੈਦਖਾਨਾ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦਾ ਜੱਦੀ ਪਿੰਡ 'ਸਰਾਭਾ', ਜ਼ਿਲ੍ਹਾ ਲੁਧਿਆਣਾ ਵਿੱਚ ਹੈ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦਾ ਜਨਮ 24 ਮਈ, 1896 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਹੋਇਆ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦੇ ਮਾਤਾ ਸ਼੍ਰੀਮਤੀ ਸਾਹਿਬ ਕੌਰ ਅਤੇ ਪਿਤਾ ਸ. ਮੰਗਲ ਸਿੰਘ ਸਨ।
- ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨੂੰ 19 ਸਾਲ ਦੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ 16 ਨਵੰਬਰ, 1915 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਇਹ ਕਵਿਤਾ ਕਿਸ ਨੇ ਲਿਖੀ ਹੈ?
- (2) ਸ.ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਦਾ ਜਨਮ ਕਿੱਥੇ ਹੋਇਆ ਸੀ?
- (3) ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਤਾਰ ਸਿੰਘ ਸਰਾਭਾ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਕਿਉਂ ਹੋਈ ਸੀ?
- (4) ਇਸ ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਗਾ ਕੇ ਸੁਣਾਓ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਖਾਤਰ ਵਤਨ ਦੀ ਲੱਗੇ ਹਾਂ ਚੜ੍ਹਨ ਫਾਂਸੀ, ਸਾਨੂੰ ਦੇਖ ਕੇ ਨਹੀਂ ਘਬਰਾ ਜਾਣਾ।

- (1) ਫਾਂਸੀ ਉੱਤੇ ਕੌਣ ਚੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਸਨ ਤੇ ਕਿਉਂ?

.....

.....

.....

- ਹੁੰਦੇ ਫ਼ੋਲ੍ਹ ਬਹੁਤੇ ਅਤੇ ਪਾਸ ਬੋਝੇ, ਵਤਨਵਾਸੀਓਂ ਦਿਲ ਨਾ ਢਾਹ ਜਾਣਾ।

- (2) ਵਤਨਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ?

.....

.....

.....

- ਪਿਆਰੇ ਵੀਰਨੋ! ਚੱਲੋ ਹਾਂ ਅਸੀਂ ਜਿੱਥੇ, ਏਸੇ ਰਸਤਿਓਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਆ ਜਾਣਾ।

(3) ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਹੜੇ ਰਸਤੇ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਲਿਖੋ:

ਵਤਨ		ਧੌਹ	
ਇਸ਼ਕ		ਦਿਲੀ	
ਫਾਂਸੀ		ਕੌਮ	

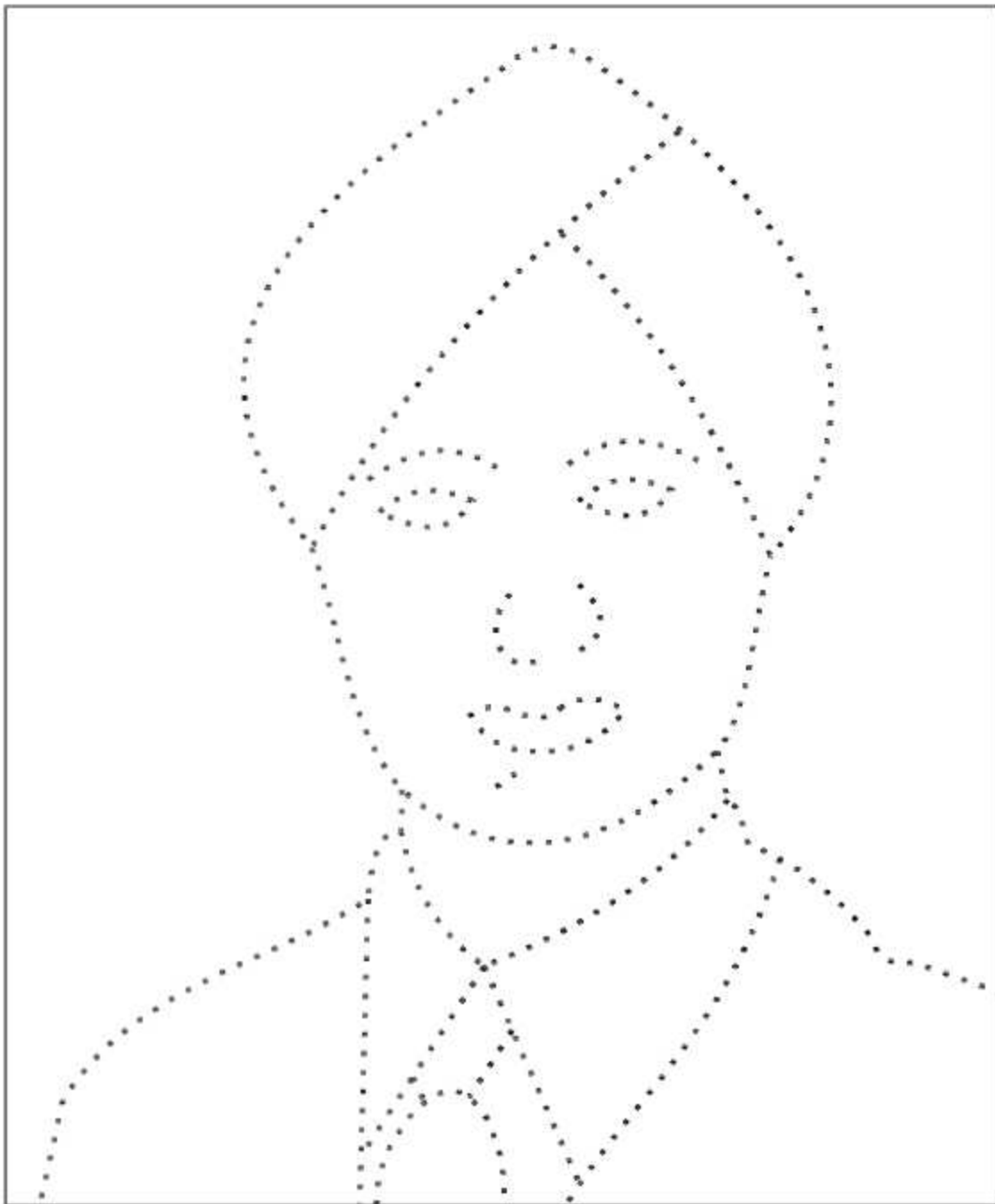
ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ-ਜੋੜ ਸੁੱਧ ਕਰ ਕੇ ਲਿਖੋ:

ਹਿਦ		ਚੜਨ	
ਮੌਤ		ਬਦਲ	
ਵਾਂਗੂ		ਜੇਲਾਂ	
ਫੇਲ		ਬੋੜੇ	

ਹ. ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ :

ਵਤਨ	
ਧੌਹ	
ਦਾਗ	
ਸੇਵਕ	

ਕ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਚਿੱਤਰ ਵਿੱਚ ਰੰਗ ਭਰੋ :

ਲੇਖ

ਅੱਖੀਂ ਡਿੱਠਾ ਮੇਲਾ

This image shows a full page of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, typical of notebook or legal stationery. There are no margins, text, or other markings on the page.

ਕਹੀ ਹੱਥ ਪਈ

“ਮੈਂ ਹੁਣ ਰੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵੱਢ ਸਕਦਾ”, ਕੁਹਾੜਾ ਬੋਲਿਆ। ਆਪਣੇ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਫੜੇ ਕੁਹਾੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਸੋਚੀਂ ਪੈ ਗਿਆ। ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਅੱਜ ਸਵਖਤੇ ਹੀ ਕਹੀ, ਕੁਹਾੜਾ, ਆਰੀ, ਰੱਸੇ ਤੇ ਹੋਰ ਲੁੜੀਂਦਾ ਸਮਾਨ ਲੈ ਕੇ ਖੇਤ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਨਿੰਮ ਦਾ ਰੁੱਖ ਹਰ ਸਾਲ ਕਣਕ ਤੇ ਝੋਨੇ ਦੀ ਵਢਾਈ ਵੇਲੇ ਉਸ ਦੀ ਕੰਬਾਈਨ ਨੂੰ ਅੜਿੱਕਾ ਲਾਉਂਦਾ ਸੀ। ਪੂਰੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਕੰਬਾਈਨ ਨੂੰ ਬੇਰੋਕ ਚਲਾਉਣ ਲਈ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਇਸ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਕੁਹਾੜੇ ਦੇ ਬੋਲਣਸਾਰ ਹੀ ਉਹ ਡਰ ਗਿਆ।

“ਪਤਾ ਨਹੀਂ, ਕੀ ਸ਼ੈਅ ਬੋਲਦੀ ਐ!” ਉਸ ਦੇ ਡਰ ਨਾਲ ਕੰਬਦੇ ਹੱਥਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੁਹਾੜਾ ਡਿਗ ਪਿਆ। ਉਹ ਤੁਭਕ ਕੇ ਪਿੱਛੇ ਨੂੰ ਹਟਦਾ ਹੋਇਆ ਕੁਹਾੜੇ ਨੂੰ ਬੋਲਿਆ, “ਕੀ ਗੱਲ! ਤੂੰ ਰੁੱਖ ਕਿਉਂ ਨਹੀਂ ਵੱਢ ਸਕਦਾ? ਕੀ ਤੇਰੀ ਧਾਰ ਤਿੱਖੀ ਨਹੀਂ?”

“ਧਾਰ ਤਾਂ ਮੇਰੀ ਬੜੀ ਤੇਜ਼ ਹੈ ਪਰ ਇਹ ਰੁੱਖ ਵੱਢਣ ਲਈ ਨਹੀਂ,” ਕੁਹਾੜਾ ਧੀਰਜ ਨਾਲ ਬੋਲਿਆ।

“ਮੇਰਾ ਖੇਤ ਐ, ਮੇਰੇ ਦਾਦੇ ਦਾ ਲਾਇਆ ਰੁੱਖ ਐ। ਤੈਨੂੰ ਦੱਸ, ਕੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਐ?” ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਆਪਣਾ ਹੱਕ ਜਤਾਇਆ।

“ਤਕਲੀਫ਼ ਤਾਂ ਭਾਈ ਇਹ ਐ ਕਿ ਖੇਤ 'ਚ ਇੱਕੋ ਰੁੱਖ ਰਹਿ ਗਿਐ। ਜੇ ਇਹ ਵੀ ਵੱਢ ਦਿੱਤਾ ਤਾਂ ਪੰਛੀ ਆਲ੍ਹਣੇ ਕਿੱਥੇ ਪਾਉਣਗੇ? ਆਂਡੇ ਕਿੱਥੇ ਦੇਣਗੇ? ਮੀਂਹ - ਹਨੇਰੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਬਣੂ ਉਹਨਾਂ ਦਾ?” ਕੁਹਾੜੇ ਨੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਫੁੱਲੇ-ਫਲੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਆਪਣਾ ਪੱਖ ਦੱਸਿਆ। ਕੁਹਾੜੇ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸੋਚਾਂ ਵਿੱਚ ਪਿਆ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਖੇਤ ਦੀ ਵੱਟ ਉੱਤੇ ਬੈਠ ਗਿਆ। ਏਨੇ ਨੂੰ ਦਲੀਪ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਵੀ ਆ ਗਏ।

“ਚੱਲ ਬਈ, ਚਾਚਾ! ਤੇਰੀ ਇਸ ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਵੱਢ ਸੁੱਟੀਏ।” ਸੋਹਣ ਨੇ ਆਉਣਸਾਰ ਹੀ ਕਹੀ ਨੂੰ ਹੱਥ ਪਾ ਲਿਆ। ਸੋਹਣ ਅਜੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਉਸ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਨੰਗੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਤਿਆਰ ਹੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ਕਿ ਕਹੀ ਬੋਲ ਪਈ, “ਸੋਹਣ ਸਿਆਂ! ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ ਜੜ੍ਹਾਂ ਦੁਆਲਿਓਂ ਮੈਂ ਮਿੱਟੀ ਨਹੀਂ ਪੁੱਟਣੀ।”

ਸੋਹਣ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਝ ਨਾ ਸੁੱਝਿਆ। ਉਹ ਡੋਰ-ਡੋਰ ਹੋਇਆ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। “ਚਾਚਾ! ਕਹੀ ਬੋਲਦੀ ਐ?” ਉਹ ਹੈਰਾਨ-ਪਰੇਸ਼ਾਨ ਹੋਇਆ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਕੋਲ਼ ਆ ਗਿਆ।

“ਬੋਲਦੀ ਐ, ਕਹੀ! ਤੇਰੀ..... ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਨੀਤ ਨਹੀਂ ਤੇਰੀ, ਆਉਣਸਾਰ ਬਹਾਨੇ ਬਣਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।” ਦਲੀਪ ਸਿੰਘ ਨੇ ਸਿਰ ਉੱਤੇ ਪੱਗ ਲਪੇਟ ਕੇ ਉਸ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਕਹੀ ਫੜ ਲਈ।

“ਸੱਚੀਂ, ਮੈਂ ਕਿਤੇ ਝੂਠ ਬੋਲਦਾਂ? ਮੈਨੂੰ ਅਵਾਜ਼ ਪਈ ਐ।”

“ਓਏ ਡਰਾਕਲਾ! ਆ ਜਾ, ਮੈਂ ਦੇਖਦਾ।” ਦਲੀਪ ਕਹੀ ਮੋਢੇ ਉੱਤੇ ਰੱਖ ਕੇ ਨਿੰਮ ਕੋਲ ਆ ਗਿਆ।
ਏਨੇ ਨੂੰ ਕਹੀ ਫਿਰ ਬੋਲ ਪਈ, “ਦਲੀਪ ਭਾਈ! ਚਲਾਈਂ ਨਾ, ਮੈਂ ਨੀ ਪੁੱਟਣੀ ਮਿੱਟੀ।”

“ਆ ਜਾ, ਭਾਈ ਦਲੀਪ! ਪਹਿਲਾਂ ਕੁਹਾੜੇ ਨੇ ਵੀ ਮੈਨੂੰ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਸੋਚਦਾ ਸੀ, ਇਹ ਮੇਰਾ ਵਹਿਮ ਐ ਪਰ ਹੁਣ ਕਹੀ ਨੇ ਵੀ ਜਵਾਬ ਦੇ ਦਿੱਤਾ।”

“ਬੱਸ ਚਾਚਾ! ਹੁਣ ਤਾਂ ਨਿੰਮ ਈ ਬੋਲਣੋਂ ਰਹਿ ਗਈ, ਬਈ, ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵੱਢਓ,” ਸੋਹਣ ਨੇ ਨਿੰਮ ਵੱਲ ਨੂੰ ਹੱਥ ਕਰ ਕੇ ਕਿਹਾ। ਸੋਹਣ ਦੇ ਏਨਾ ਕਹਿਣ ਦੀ ਦੇਰ ਸੀ ਕਿ ਨਿੰਮ ਬੋਲ ਪਈ, “ਹਾਂ ਭਾਈ, ਸੋਹਣ! ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵੱਢਓ,” ਇਹ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣ ਕੇ ਸਭ ਨੂੰ ਤਰੇਲੀਆਂ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ।

“ਓ, ਚਾਚਾ! ਜ਼ਰੂਰ ਕੋਈ ਗੱਲ ਐ, ਨਿੰਮ ਵੀ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ ਐ। ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਵਾਲੇ ਸੰਦ ਵੀ ਬੋਲਦੇ ਐ, ਇੱਥੋਂ ਭੱਜ ਲਓ।” ਦਲੀਪ ਤੇ ਸੋਹਣਾ ਭੱਜਣ ਲਈ ਤਿਆਰ ਖੜ੍ਹੇ ਸਨ।

“ਠਹਿਰੋ! ਭਾਈ ਠਹਿਰੋ! ਗੱਲ ਦੀ ਸਮਝ ਤਾਂ ਆਵੇ, ਕੋਈ? ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਉੱਠ ਕੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੋੜਾ ਦਿੱਤਾ। ਬਾਬਾ ਬਾਤਾਂ ਤਾਂ ਪਾਉਂਦਾ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਬਾਤਾਂ ਵਿੱਚ ਪਸ਼ੂ, ਪੰਛੀ ਤੇ ਜਾਨਵਰ ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਕਹੀ, ਕੁਹਾੜਾ ਤੇ ਰੁੱਖ ਤਾਂ ਮੈਂ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰੀ ਬੋਲਦੇ ਸੁਣੇ ਨੇ।” ਉਹ ਮੂੰਹ ਵਿੱਚ ਬੁੜਬੁੜਾਉਂਦਾ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤਣੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਧਰ ਕੇ ਉੱਪਰ ਵੱਲ ਦੇਖਣ ਲੱਗ ਪਿਆ।

“ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘਾਂ! ਤੇਰੇ ਦਾਦੇ ਬਸੰਤ ਸਿਓਂ ਨੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਪੰਜ ਰੁੱਖ ਲਾਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਚਾਰ ਤਾਂ ਤੂੰ ਵੱਢ ਲਏ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ ਤੂੰ ਇੱਕ ਵੀ ਰੁੱਖ ਨਹੀਂ ਲਾਇਆ। ਹੁਣ ਮੈਨੂੰ ਵੀ ਵੱਢਣ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਕੇ ਆ ਗਿਆ ਏਂ। ਇਹਨਾਂ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਸਹਾਰੇ ਧਰਤੀ ਦੇ ਸਾਰੇ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਜਿਊਂਦੇ ਨੇ। ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਗ਼ੈਰ ਉਹਨਾਂ ਸਭਨਾਂ ਦਾ ਕੀ ਬਣੂ?” ਹੁਣ ਨਿੰਮ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਸਪਸ਼ਟ ਸੁਣਾਈ ਦੇ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਆ ਜੋ, ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਓ।” ਏਨੇ ਨੂੰ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੀ ਪਤਨੀ ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਦੀ ਲੰਮੀ ਹੇਕ ਵਿੱਚ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ।

“ਆਹ ਸੁਣ ਲੈ, ਭਗਵਾਨ ਕੁਰੇ! ਨਿੰਮ ਬੋਲਦੀ ਐ; ਬਈ, ਮੈਨੂੰ ਨਾ ਵੱਢੋ।” ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਰੱਖਦਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਲੈ, ਬੋਨੂੰ ਹਰ ਵਕਤ ਮਖੌਲ ਸੁੱਝਦੇ ਰਹਿੰਦੇ ਨੇ। ਆਓ, ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਟੀ ਖਾ ਲਓ।” ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨੇ ਖਾਲ਼ ਦੀ ਵੱਟ ਉੱਤੇ ਰੋਟੀਆਂ ਵਾਲੀ ਟੋਕਰੀ ਤੇ ਲੱਸੀ ਵਾਲਾ ਕੁੱਜਾ ਰੱਖਦਿਆਂ ਕਿਹਾ।

“ਚਾਚੀ! ਸੱਚ-ਮੁੱਚ, ਨਿੰਮ ਵੀ ਬੋਲਦੀ ਐ ਤੇ ਕਹੀ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਵੀ ਸਵਾਲ-ਜਵਾਬ ਕਰਦੇ, ਅਸੀਂ ਕੰਨੀਂ ਸੁਣੇ ਨੇ,” ਦਲੀਪ ਤੇ ਸੋਹਣ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਬੋਲ ਪਏ।

“ਅੱਛਾ! ਮੂੰਹ ਉੱਤੇ ਉਂਗਲੀ ਰੱਖਦੀ ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨਿੰਮ ਦੇ ਕੋਲ਼ ਖੜ੍ਹੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਕੋਲ਼ ਆ ਗਈ। ਲੈ, ਮੈਂ ਵੀ ਸੁਣਾਂ, ਭਲਾ! ਨਿੰਮ ਕਿਵੇਂ ਬੋਲਦੀ ਹੁੰਦੀ ਐ? ਬੋਲ, ਨਿੰਮੇ, ਬੋਲ!” ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸ ਰਹੀ ਸੀ।

“ਭਗਵਾਨ ਕੌਰੇ! ਤੇਰੀ ਸੱਸ ਮੇਰੀਆਂ ਨਮੋਲੀਆਂ ਦਾ ਸਾਬਣ ਬਣਾਉਂਦੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਜੰਮਿਆ ਸੀ ਤਾਂ ਤੇਰੀ ਬੇਬੇ ਜੀ ਨੇ ਮੇਰੀਆਂ ਹਰੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਲਿਜਾ ਕੇ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਗਨ ਕੀਤੇ ਸਨ।” “ਭਾਈ! ਸੱਚੀਂ ਬੋਲਦੀ ਲੱਗਦੀ ਐ, ਨਿੰਮ ਤਾਂ!”, ਉਹ ਡਰ ਕੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤਣੇ ਤੋਂ ਹੱਥ ਚੁੱਕਦੀ ਬੋਲੀ।

“ਮੈਂ ਤਾਂ ਭਾਈ, ਆਪ ਦੋਹਾਂ ਪੋਤਿਆਂ ਵਾਰੀ ਤੇਰੀਆਂ ਟਹਿਣੀਆਂ ਬੂਹੇ ਉੱਤੇ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਸਗਨ ਕੀਤੇ ਸਨ।” ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤਣੇ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ਼ ਛੂੰਹਦਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਬੋਲਦੀ ਰਹੀ, “ਨਿੰਮ ਭੈਣੇ! ਸਾਨੂੰ ਤਾਂ ਲੱਕੜੀ ਦੀ ਬੜੀ ਲੋੜ ਸੀ। ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਧੀ ਲਈ ਮੰਜੇ ਤੇ ਪੀੜ੍ਹਾ ਬਣਵਾਉਣਾ ਏ ਤੇ ਬੈਠਕ ਦੇ ਬੂਹੇ-ਬਾਰੀਆਂ ਵੀ ਬਣਵਾਉਣੇ ਨੇ। ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨਿੰਮ ਦੇ ਤਣੇ ਕੋਲ਼ ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜ੍ਹੀ ਹੋ ਗਈ।

“ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਲੱਕੜੀ ਤਾਂ ਹੀ ਮਿਲਦੀ ਰਹੂ ਜੇ ਵੱਢਣ ਦੇ ਨਾਲ਼-ਨਾਲ਼ ਰੁੱਖ ਲਾਏ ਵੀ ਜਾਂਦੇ ਰਹਿਣਗੇ।” ਉਸ ਨੂੰ ਕਹੀ ਅਤੇ ਕੁਹਾੜੇ ਦੋਹਾਂ ਦੀ ਇਕੱਠੀ ਅਵਾਜ਼ ਸੁਣਾਈ ਦਿੱਤੀ।

“ਹਾਂ, ਇਹ ਗੱਲ ਤਾਂ ਠੀਕ ਐ, ਭਾਈ! ਜਦ ਮੈਂ ਵਿਆਹੀ ਆਈ ਸੀ ਤਾਂ ਆਹ ਰਾਹ ਦੇ ਦੋਹੀਂ ਪਾਸੀਂ ਬੇਰੀਆਂ ਦੀ ਪਾਲ਼ ਹੁੰਦੀ ਸੀ। ਘਰੋਂ ਰੋਟੀ ਲੈ ਕੇ ਤੁਰਦੇ ਤਾਂ ਬੇਰਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਭਰ ਲੈਂਦੇ ਤੇ ਬੇਰ ਖਾਂਦੇ-ਖਾਂਦੇ ਖੇਤ ਪਹੁੰਚ ਜਾਂਦੇ। ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਮੁੜਦੇ ਹੋਏ ਫੇਰ ਬੇਰਾਂ ਦੇ ਪੱਲੇ ਭਰ ਕੇ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਲੈ ਆਉਂਦੇ। ਹੁਣ ਤੇ ਖੇਤਾਂ ਤੋਂ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਰੜਾ ਮੈਦਾਨ ਪਿਆ ਏ। ਸੱਚ-ਮੁੱਚ ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਬਿਨਾਂ ਮੈਨੂੰ ਤਾਂ ਆਪ ਖੇਤ ਸੁੰਨੇ-ਸੁੰਨੇ ਲੱਗਦੇ ਐ, ਭਾਈ!” ਗੱਲਾਂ ਕਰਦੀ-ਕਰਦੀ ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਆਪ ਉਦਾਸ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

“ਭਗਵਾਨ ਕੁਰੇ! ਜਦੋਂ ਦਾ ਪਿੰਡ ਵਿੱਚ ਆਰਾ ਲੱਗਿਆ ਏ, ਆਪਣੀਆਂ ਲੋੜਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਸਭ ਨੇ ਰੁੱਖ ਵੱਢ ਕੇ ਆਰੇ ਵਾਲ਼ਿਆਂ ਨੂੰ ਵੇਚ ਦਿੱਤੇ ਨੇ। ਸਾਡੇ ਵਾਂਗੂੰ ਸਾਰੇ ਲੋਕੀਂ ਸੁਆਰਥੀ ਹੋ ਗਏ ਨੇ,” ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਬੋਲਾਂ ਵਿੱਚ ਵੀ ਉਦਾਸੀ ਭਰੀ ਹੋਈ ਸੀ।

“ਚਾਚਾ! ਮੈਨੂੰ ਨਿੰਮ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਡੇ ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਯਾਦ ਆਉਣ ਲੱਗ ਪਈਆਂ ਨੇ। ਮਾਸਟਰ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਜੇ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਰੁੱਖ ਨਾ ਰਹੇ ਤਾਂ ਧਰਤੀ 'ਤੇ ਕੋਈ ਵੀ ਜੀਅ-ਜੰਤ ਜਿਉਂਦਾ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਸਕਦਾ,” ਸੋਹਣਾ ਏਨੀ ਗੱਲ ਕਹਿ ਕੇ ਮੱਥੇ ਉੱਤੇ ਹੱਥ ਮਾਰਦਾ ਹੋਇਆ ਖਾਲ ਦੀ ਵੱਟ 'ਤੇ ਬਹਿ ਗਿਆ।

“ਓਏ ਆਹੋ, ਆਕਸੀਜਨ ਦਿੰਦੇ ਐ, ਰੁੱਖ। ਆਕਸੀਜਨ ਨਾਲ਼ ਬੰਦਾ ਜਿਊਂਦੈ।” ਨਿੰਮ ਦੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਗੇੜਾ ਦੇ ਕੇ ਦਲੀਪ ਵੀ ਸੋਹਣ ਦੇ ਕੋਲ਼ ਆ ਕੇ ਬੈਠ ਗਿਆ।

“ਭਗਵਾਨ ਕੁਰੇ! ਮੈਂ ਤਾਂ ਕਹਿੰਦਾਂ, ਬਈ ਸਾਡੇ ਨਾਲ਼ੋਂ ਤਾਂ ਕਹੀ ਤੇ ਕੁਹਾੜਾ ਈ ਚੰਗੇ ਨੇ ਜਾਂ ਫਿਰ ਮੇਰਾ ਪੁੱਤ ਗੁਰਦੀਪ ਜਿਸ ਨੇ ਨਿੰਮ ਵੱਢਣ ਤੋਂ ਮੈਨੂੰ ਬੜਾ ਰੋਕਿਆ ਪਰ ਮੈਂ ਈ ਲਾਲਚੀ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।”

“ਚਾਚਾ! ਜਾਪਦੈ, ਗੁਰਦੀਪ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਲਾਉਣ ਲਈ ਬੂਟੇ ਲੈ ਕੇ ਆ ਗਿਐ,” ਦਲੀਪ ਉੱਠ ਕੇ ਪਿੰਡ ਵੱਲ ਦੇਖਦਾ ਬੋਲਿਆ।

“ਓਏ ਆਹੋ, ਸਵੇਰੇ ਸ਼ਹਿਰ ਨੂੰ ਜਾਂਦਾ ਹੋਇਆ ਮੈਨੂੰ ਕਹਿ ਕੇ ਗਿਆ ਸੀ, ਗੁਰਦੀਪ; ਬਈ, ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਟੋਏ ਪੁੱਟ ਕੇ ਰੱਖਿਓ। ਉਹ ਕਹਿੰਦਾ ਸੀ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਰੁੱਖ ਲਾ ਕੇ ਮਨਾਉਣਾ ਹੈ। ਜਿੰਨੇ ਸਾਲ ਉਮਰ ਦੇ, ਓਨੇ ਰੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬੂਟੇ।”

“ਨਿੰਮ ਭੈਣ! ਦੇਖ ਲੈ, ਮੇਰੇ ਪੁੱਤ ਗੁਰਦੀਪ ਨੇ ਤੇਰੇ ਹੱਕ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਐ,” ਨਿੰਮ ਵੱਲ ਮੂੰਹ ਕਰ ਕੇ ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਨੇ ਦੋਵੇਂ ਹੱਥ ਜੋੜੇ।

“ਚੱਲ ਬਈ, ਦਲੀਪ! ਬੂਟੇ ਲਾਉਣ ਲਈ ਟੋਏ ਪੁੱਟਣੇ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੀਏ।” ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੇ ਗੁਰਦੀਪ ਨੂੰ ਬੂਟੇ ਚੁੱਕੀ ਆਉਂਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕਿਹਾ।

ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਦੇ ਮੂੰਹੋਂ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਕਹੀ ਖਿੜ-ਖਿੜ ਹੱਸਣ ਲੱਗ ਪਈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਸਵਖਤੇ	:	ਸਵੇਰ ਵੇਲੇ	ਅੜਿੱਕਾ	:	ਰੋਕ
ਬੇਰੋਕ	:	ਰੋਕੇ ਬਿਨਾਂ	ਸ਼ੈ	:	ਚੀਜ਼
ਤੁਭਕ ਕੇ	:	ਡਰ ਕੇ	ਧੀਰਜ	:	ਹੌਸਲਾ
ਡੌਰ-ਡੌਰ ਹੋਣਾ	:	ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਜਾਣਾ	ਡਰਾਕਲ	:	ਡਰਪੋਕ ਜਿਹਾ
ਸਪਸ਼ਟ	:	ਸਾਫ਼-ਸਾਫ਼	ਤਰੇਲੀਆਂ ਆਉਣੀਆਂ	:	ਡਰ ਨਾਲ਼ ਘਬਰਾ ਜਾਣਾ
ਖਾਲ਼	:	ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਕਿਆਰਿਆਂ ਤਕ ਪਾਣੀ ਲਿਜਾਣ ਲਈ ਦੋ ਵੱਟਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰਲੀ ਜਗ੍ਹਾ			
ਕੁੱਜਾ	:	ਮਿੱਟੀ ਦਾ ਛੋਟਾ ਘੜੇ ਵਰਗਾ ਭਾਂਡਾ			
ਨਮੋਲੀਆਂ	:	ਨਿੰਮ ਨੂੰ ਲੱਗਣ ਵਾਲਾ ਫਲ਼	ਬੈਠਕ	:	ਘਰ ਵਿੱਚ ਬੈਠਣ ਵਾਲਾ ਕਮਰਾ
ਹੱਥ ਬੰਨ੍ਹ ਕੇ ਖੜ੍ਹਨਾ	:	ਹੱਥ ਜੋੜ ਕੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਣਾ	ਸੁਆਰਥੀ	:	ਸੁਾਰਥੀ, ਮਤਲਬ ਕੱਢਣ ਵਾਲਾ
ਪਾਲ਼	:	ਕਤਾਰ	ਰੜਾ	:	ਖ਼ਾਲੀ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਰੁੱਖ ਵੀ ਸਜੀਵ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਵੀ ਸਾਡੇ ਵਾਂਗ ਖਾਂਦੇ-ਪੀਂਦੇ ਅਤੇ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਹਨ।
- ਸਾਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੇ ਪ੍ਰਦੂਸ਼ਣ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਲਈ ਵੱਧ ਤੋਂ ਵੱਧ ਰੁੱਖ ਲਾਉਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।
- ਰੁੱਖਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਸਾਹ ਲੈਣ ਲਈ ਸ਼ੁੱਧ ਅਤੇ ਸਾਫ਼ ਆਕਸੀਜਨ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।
- ਹਰ ਬੱਚੇ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਜਨਮ-ਦਿਨ 'ਤੇ ਇੱਕ ਰੁੱਖ ਜ਼ਰੂਰ ਲਾਉਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕੁਹਾੜੇ ਨੇ ਕੀ ਕਿਹਾ?
- (2) ਕੰਬਾਈਨ ਕੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ ?
- (3) ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਦੀ ਸੱਸ ਕਿਸ ਚੀਜ਼ ਤੋਂ ਸਾਬਣ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ ?
- (4) ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਬੂਟੇ ਲਾ ਕੇ ਕਿਸ ਨੇ ਮਨਾਇਆ ?

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਆਪਣੇ ਖੇਤ ਵਿੱਚ ਖੜ੍ਹੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਕਿਉਂ ਵੱਢਣਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਸੀ?

.....

.....

.....

- (2) ਕੁਹਾੜੇ ਨੇ ਨਿੰਮ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੂੰ ਵੱਢਣ ਤੋਂ ਕਿਉਂ ਇਨਕਾਰ ਕਰ ਦਿੱਤਾ?

.....

.....

.....

(3) ਨਿੰਮ ਦੇ ਰੁੱਖ ਨੇ ਅਮਰੀਕ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਕਿਹੜੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਆਖੀਆਂ?

.....

.....

.....

(4) ਕਹੀ ਕਿਉਂ ਹੱਸ ਪਈ ਸੀ?

.....

.....

.....

(5) ਰੁੱਖਾਂ ਦੀ ਮਨੁੱਖੀ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਕੀ ਮਹੱਤਤਾ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਕਹੀ

ਨਿੰਮ

ਰੁੱਖ

ਧਰਤੀ

ਨਮੋਲੀਆਂ

ੳ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਚਨ ਬਦਲੋ:

ਕਹੀ	ਕਹੀਆਂ	ਰੁੱਖ	ਰੁੱਖਾਂ
ਬੇਰੀ		ਕਣਕ	

ਰੋਟੀ

ਜੜ੍ਹ

ਪੰਛੀ

ਗੱਲ

ਲੱਕੜੀ

ਖੇਤ

ਹ. ਕਲਪਨਾਮਈ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ:

ਜੇ ਮਨੁੱਖਾਂ
ਵਾਂਗ ਰੁੱਖ ਵੀ
ਬੋਲਦੇ ਹੁੰਦੇ,
ਤਾਂ.....

1.

2.

3.

4.

ਕ. ਇਸ ਪਾਠ ਵਿੱਚ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਆਏ ਹਨ, ਜਿਵੇਂ : ਕੁਹਾੜਾ।

ਆਮ ਵਰਤੇ ਜਾਂਦੇ ਕੋਈ ਪੰਜ ਸੰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਂ ਲਿਖੋ:

1 2 3 4 5

ਖ. ਸ਼ੁੱਧ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ:

1. ਆਲਣਾ

4. ਨਿਮ

2. ਮੀਹ

5. ਸ਼ਹਰ

3. ਰੁਖ

6. ਮੂਹੋਂ

ਗ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੀਆਂ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਵਿੱਚ ਢੁਕਵੀਂ ਕਿਰਿਆ ਲਿਖੋ:

(ਮਨਾਉਣਾ, ਵੱਢ, ਖਾ ਲਓ, ਹੱਸ ਰਹੀ, ਚਲਾਉਣ, ਬੋਲਿਆ)

ਜਿਵੇਂ: ਮੈਂ ਹੁਣ ਰੁੱਖ ਨਹੀਂ ਵੱਢ ਸਕਦਾ।

1. ਕੰਬਾਈਨ ਨੂੰ ਬੇਰੋਕ _____ ਲਈ ਰੁੱਖ ਵੱਢਣ ਦਾ ਇਰਾਦਾ ਬਣਾਇਆ।
2. ਕੁਹਾੜਾ ਧੀਰਜ ਨਾਲ _____।
3. ਪਹਿਲਾਂ ਰੋਟੀ _____।
4. ਮੈਂ ਆਪਣਾ ਜਨਮ-ਦਿਨ ਰੁੱਖ ਲਾ ਕੇ _____ ਹੈ।
5. ਭਗਵਾਨ ਕੌਰ ਖਿੜ-ਖਿੜ _____ ਸੀ।

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ/ਅਧਿਆਪਕਾ ਨੂੰ ਪੰਜਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਨ 'ਤੇ ਸਕੂਲ ਛੱਡਣ ਦਾ ਸਰਟੀਫਿਕੇਟ ਲੈਣ ਲਈ ਅਰਜ਼ੀ ਲਿਖੋ।

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਕਿਰਿਆ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

* * * * *

ਪੁਲਾੜ - ਯਾਤਰੀ : ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ

ਆਓ, ਅੱਜ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀਆਂ ਲਾਉਣ ਵਾਲੀ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਬਾਰੇ ਗੱਲਾਂ ਕਰੀਏ। ਉਹ ਛੋਟੀ ਉਮਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋ ਗਈ ਸੀ।

ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦਾ ਜਨਮ ਪਹਿਲੀ ਜੁਲਾਈ, 1961ਈ: ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਬਨਾਰਸੀ ਦਾਸ ਚਾਵਲਾ ਅਤੇ ਮਾਤਾ ਸੰਜੋਗਤਾ ਦੇ ਘਰ ਹੋਇਆ।

ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਅਪਣੀਆਂ ਦੋ ਭੈਣਾਂ ਅਤੇ ਇੱਕ ਭਰਾ ਤੋਂ ਨਿੱਕੀ ਵੀ ਸੀ ਅਤੇ ਵੱਖਰੀ ਵੀ। ਉਸ ਦੀਆਂ ਖੇਡਾਂ ਦੂਜੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲੋਂ ਭਿੰਨ ਸਨ। ਜਦੋਂ ਕਲਪਨਾ ਪੰਜ ਸਾਲਾਂ ਦੀ ਹੋਈ ਤਾਂ ਉਹ ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਟੈਗੋਰ ਬਾਲ-ਨਿਕੇਤਨ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਣ ਲੱਗੀ।

ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨਿੱਕੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਗੁੱਡੀਆਂ ਨਾਲ ਖੇਡਣ ਦੀ ਥਾਂ ਕਾਗਜ਼ ਦੇ ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾਉਂਦੀ। ਰਾਤਾਂ ਨੂੰ ਖੁੱਲ੍ਹੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਮੰਜੇ 'ਤੇ ਪਈ ਉਹ ਤਾਰੇ ਦੇਖਦੀ। ਭਰਾ ਸੰਜੇ ਨਾਲ ਤਾਰਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ

ਕਰਦੀ। ਕਈ ਵਾਰ ਉਹ ਸੋਚਦੀ ਕਿ ਕਾਸ਼! ਉਸ ਕੋਲ ਕੋਈ ਵੱਡੀ ਦੂਰਬੀਨ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਨੂੰ ਦੂਰ ਤੱਕ ਦੇਖ ਸਕੇ। ਅਡੋਲ ਬਚਪਨ ਵਿੱਚ ਹੀ ਉਹ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀ ਲਾਉਣ ਦੇ ਸੁਫਨੇ ਲੈਣ ਲੱਗ ਪਈ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਸਕੂਲ ਜਾਣ ਲੱਗੀ ਤਦ ਉਹ ਜਹਾਜ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀ।

ਕਲਪਨਾ ਪੜ੍ਹਾਈ ਦੇ ਨਾਲ-ਨਾਲ ਨਾਚ, ਦੌੜਾਂ, ਖੇਡਾਂ ਤੇ ਸਾਇੰਸ ਦੇ ਮਾਡਲ ਬਣਾਉਣ ਵਿੱਚ ਵੀ ਰੁਚੀ ਲੈਂਦੀ ਸੀ। 1976 ਈ : ਵਿੱਚ ਦਸਵੀਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਕਲਪਨਾ ਕਰਨਾਲ ਵਿੱਚ ਕੁੜੀਆਂ ਦੇ ਡੀ. ਏ. ਵੀ. ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। ਗਿਆਰ੍ਹਵੀਂ ਇੱਥੋਂ ਪਾਸ ਕਰਕੇ ਉਹ ਬਾਰੂਵੀਂ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਦਿਆਲ ਸਿੰਘ ਕਾਲਜ, ਕਰਨਾਲ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲ ਹੋ ਗਈ। ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਉਸ ਨੇ ਪੰਜਾਬ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਉਦੋਂ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਤਾਂ ਕੀ, ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਵਿੱਚ ਕੋਈ ਵਿਰਲੀ-ਟਾਂਵੀਂ ਕੁੜੀ ਹੀ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਕੁੱਲ ਮਿਲਾ ਕੇ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਤ ਕੁੜੀਆਂ ਕਾਲਜ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਪੜ੍ਹਨ ਵਾਲੀ ਉਹ ਇਕੱਲੀ ਹੀ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਪਹਿਲੇ ਦਰਜੇ ਵਿੱਚ ਪਾਸ ਕੀਤੀ।

ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ ਦੀ ਡਿਗਰੀ ਪਾਸ ਕਰਨ ਪਿੱਛੋਂ ਅਗਲੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਲਈ ਅਮਰੀਕਾ ਦੀ ਟੈਕਸਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਵਿੱਚ ਦਾਖਲਾ ਲੈ ਲਿਆ। ਇੱਥੇ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਮੇਂ ਉਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਰਗਾ ਇੱਕ ਹਵਾਬਾਜ਼ ਯਾਂ ਪੀਰੋ ਹੈਰੀਸਨ ਮਿਲਿਆ। ਉਹ ਫਲਾਇੰਗ-ਇੰਸਟਰਕਟਰ ਸੀ। ਦੋ ਦਸੰਬਰ, 1983 ਈ: ਨੂੰ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦਾ ਉਸ ਨਾਲ ਵਿਆਹ ਹੋ ਗਿਆ।

ਕਲਪਨਾ ਨੇ 1984 ਈ: ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕੋਲੋਰੈਡੋ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਤੋਂ ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਵਿੱਚ ਹੀ ਡਾਕਟਰੇਟ ਲਈ ਖੋਜ ਕਰਨੀ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰ ਦਿੱਤੀ। 1988 ਈ : ਵਿੱਚ ਡਾਕਟਰੇਟ ਕਰ ਕੇ ਉਹ ਅਮਰੀਕੀ ਪੁਲਾੜ-ਖੋਜ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਕੇਂਦਰ, ਨਾਸਾ ਵਿੱਚ ਪਹੁੰਚ ਗਈ। ਨਾਸਾ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਸ਼ਟਲ-ਮਿਸ਼ਨ ਉੱਤੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਲਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਿਖਲਾਈ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ। ਨਵੰਬਰ, 1996 ਈ : ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਅਤੇ ਖੋਜ ਕਰਨ ਲਈ ਚੁਣ ਲਿਆ ਗਿਆ।

ਅਖੀਰ ਅਕਾਸ਼ ਵਿੱਚ ਉੱਡਣ ਦਾ ਉਸ ਦਾ ਸੁਫਨਾ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ। ਉਸ ਨੇ 19 ਨਵੰਬਰ, 1997 ਈ: ਨੂੰ ਉਡਾਰੀ ਭਰੀ। ਉਸ ਦੇ ਨਾਲ ਛੇ ਹੋਰ ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰੀ ਸਨ। ਇਹਨਾਂ ਵਿੱਚ ਜਪਾਨ ਦੀ ਤਕਾਓ ਦੋਈ ਨਾਂ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਸਹੇਲੀ ਵੀ ਸੀ। 5 ਦਸੰਬਰ ਤੱਕ ਇਹ ਸ਼ਟਲ ਪੂਰੇ ਸੋਲਾਂ ਦਿਨ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹੀ। ਉਸ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੁਆਲੇ 252 ਚੱਕਰ ਕੱਟੇ। ਇਸ ਦੌਰਾਨ ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰੀਆਂ ਨੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪ੍ਰਯੋਗ ਕੀਤੇ। ਏਨੀ ਵੱਡੀ ਧਰਤੀ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿੱਕੀ - ਨਿੱਕੀ ਲੱਗੀ। ਡੇਢ ਘੰਟੇ ਵਿੱਚ ਸਾਰੀ ਧਰਤੀ ਦਾ ਚੱਕਰ ਪੂਰਾ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਛੇ ਕੁ ਸਾਲ ਬਾਅਦ 2003 ਈ: ਵਿੱਚ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੂੰ ਇੱਕ ਵਾਰ ਫਿਰ ਸਪੇਸ -ਸ਼ਟਲ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਦਾ ਮੌਕਾ ਮਿਲਿਆ। ਦੂਜੀ ਵਾਰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਲਈ ਕਿਸੇ ਵਿਰਲੇ ਨੂੰ ਹੀ ਚੁਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਬੜੇ ਚਾਅ ਨਾਲ ਇਸ ਉਡਾਰੀ ਲਈ ਤਿਆਰੀ ਕੀਤੀ। ਉਡਾਣ ਲਈ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੇ ਵਿਹੜੇ ਵਿੱਚ ਲੱਗੇ ਹਰ ਬੂਟੇ, ਹਰ ਫੁੱਲ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਪਾਣੀ ਦਿੱਤਾ। ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚ ਰੱਖੇ ਭਾਂਤ-ਭਾਂਤ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰਿਆ ਤੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਹੱਥੀਂ ਚੋਗ ਚੁਗਾਇਆ। ਫਿਰ ਉਸ ਨੇ ਇੱਕ ਕਾਗਜ਼ ਉੱਤੇ ਇਹ ਲਿਖਿਆ :

“ਮੈਂ ਸੋਲਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੀ ਪੁਲਾੜ-ਯਾਤਰਾ ਲਈ ਜਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੇਰੇ ਪੰਛੀਆਂ ਦੀ ਖਾਧ -ਖੁਰਾਕ ਇਸ ਘਰ ਵਿੱਚ ਹੀ ਹੈ। ਜੇ ਵੀ ਇੱਥੇ ਆਵੇ, ਇਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਨ-ਲਿਖਿਤ ਅਨੁਸਾਰ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਦਾਣਾ-ਪਾਣੀ ਦੇਣ ਦੀ ਖੇਚਲ ਕਰੋ।” ਹੇਠਾਂ ਉਸ ਨੇ ਹਰ ਪੰਛੀ ਦੀ ਖੁਰਾਕ ਤੇ ਮਾਤਰਾ ਲਿਖੀ।

ਇਹ ਕਾਗਜ਼ ਆਪਣੇ ਘਰ ਦੀ ਕੰਧ ਉੱਤੇ ਚਿਪਕਾ ਕੇ ਕਲਪਨਾ ਨੇ ਅੰਬਰਾਂ ਵਿੱਚ ਉਡਾਰੀ ਭਰੀ। ਪਹਿਲੀ ਫ਼ਰਵਰੀ, 2003 ਈ: ਸਨਿੱਚਰਵਾਰ ਦਾ ਦਿਨ ਸੀ। ਸਾਰਾ ਸੰਸਾਰ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੀ ਉਡੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਪਰ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੀ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਨਾ ਪਹੁੰਚ ਸਕੀ। ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰਨ ਤੋਂ ਸੋਲਾਂ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਧਮਾਕੇ ਨਾਲ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਭਾਵੇਂ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਸਮਾ ਗਈ ਪਰ ਉਹ ਸੰਸਾਰ ਭਰ ਦੀਆਂ ਕੁੜੀਆਂ ਲਈ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਾ ਸੋਮਾ ਬਣੀ ਅਤੇ ਸਦਾ ਬਣੀ ਰਹੇਗੀ।

ਔਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਪੁਲਾੜ	:	ਧਰਤੀ ਤੋਂ ਉੱਪਰ ਅਸਮਾਨ ਵਿੱਚ ਖ਼ਾਲੀ ਜਗ੍ਹਾ
ਅਭੋਲ	:	ਭੋਲੇ-ਭਾਲੇ
ਨਿਮਨ-ਲਿਖਿਤ	:	ਹੇਠਾਂ ਲਿਖੇ
ਜਹਾਜ਼ਰਾਨੀ ਦੀ ਇੰਜੀਨੀਅਰਿੰਗ	:	ਵਿਮਾਨ-ਚਾਲਨ/ਪੁਲਾੜ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਫਲਾਇੰਗ-ਇੰਨਸਟਰਕਟਰ	:	ਜਹਾਜ਼ ਉਡਾਉਣਾ ਸਿਖਾਉਣ ਵਾਲਾ
ਡਾਕਟਰ	:	ਕਿਸੇ ਵੀ ਵਿਸ਼ੇ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਪੜ੍ਹਾਈ
ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ	:	ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਲੈ ਕੇ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਵਾਹਨ
ਚੋਗ ਚੁਗਾਉਣਾ	:	ਪੰਛੀਆਂ ਨੂੰ ਦਾਣਾ ਪਾਉਣਾ
ਖਾਧ-ਪਦਾਰਥ	:	ਖਾਣ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ
ਸਮਾ ਜਾਣਾ	:	ਰਲ ਜਾਣਾ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਪਹਿਲੀ ਭਾਰਤੀ ਔਰਤ ਹੈ।
- ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੂੰ ਘਰ ਵਿੱਚ 'ਮੋਟੋ' ਨਾਂ ਨਾਲ਼ ਬੁਲਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
- ਕਰਨਾਲ ਦੇ ਟੈਗੋਰ ਬਾਲ-ਨਿਕੇਤਨ ਵਿੱਚ ਦਾਖ਼ਲ ਹੋਣ ਸਮੇਂ 'ਕਲਪਨਾ, ਜਯੋਤਸਨਾ ਅਤੇ ਸੁਨੈਨਾ' ਵਿੱਚੋਂ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਆਪਣਾ ਨਾਂ ਖ਼ੁਦ ਚੁਣਿਆ ਸੀ।
- ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਕਰਾਟੇ ਵਿੱਚ 'ਬਲੈਕ-ਬੈੱਲਟ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ ਸੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਹੋਰ ਕਿੰਨੇ ਭੈਣ-ਭਰਾ ਸਨ ?
- (2) ਕਲਪਨਾ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਕਿਹੋ-ਜਿਹੀਆਂ ਤਸਵੀਰਾਂ ਬਣਾਉਂਦੀ ਸੀ ?
- (3) ਕਲਪਨਾ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਜਾਣ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਸਾਲ ਬਾਅਦ ਫਿਰ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਗਈ?
- (4) ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰਨ ਤੋਂ ਕਿੰਨੇ ਮਿੰਟ ਪਹਿਲਾਂ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਧਮਾਕੇ ਨਾਲ਼ ਖ਼ਤਮ ਹੋਈ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- (1) ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਕੌਣ ਸੀ? ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਕਿਹੜੀ ਗੱਲੋਂ ਹੋਈ?

.....

.....

- (2) ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਮੁਢਲੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਕਿੱਥੋਂ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀਤੀ?

.....

.....

(3) ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਸ਼ੌਕ ਕੀ ਸਨ?

.....

.....

(4) ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਨੇ ਧਰਤੀ ਦੁਆਲੇ ਕਿੰਨੇ ਚੱਕਰ ਕੱਟੇ ਅਤੇ ਉਹ ਕਿੰਨੇ ਦਿਨ ਪੁਲਾੜ ਵਿੱਚ ਘੁੰਮਦੀ ਰਹੀ?

.....

.....

(5) ਦੂਜੀ ਵਾਰੀ ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਦੀ ਉਡਾਰੀ ਭਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਕੀ ਕੀਤਾ?

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਬਦਲੋ:

ਪ੍ਰਸਿੱਧ

ਅਭੌਲ

ਪ੍ਰਯੋਗ

ਅੰਬਰ

ਪ੍ਰੇਰਨਾ

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਛੋਟੀ ਵੱਡੀ ਨਿੱਕਾ

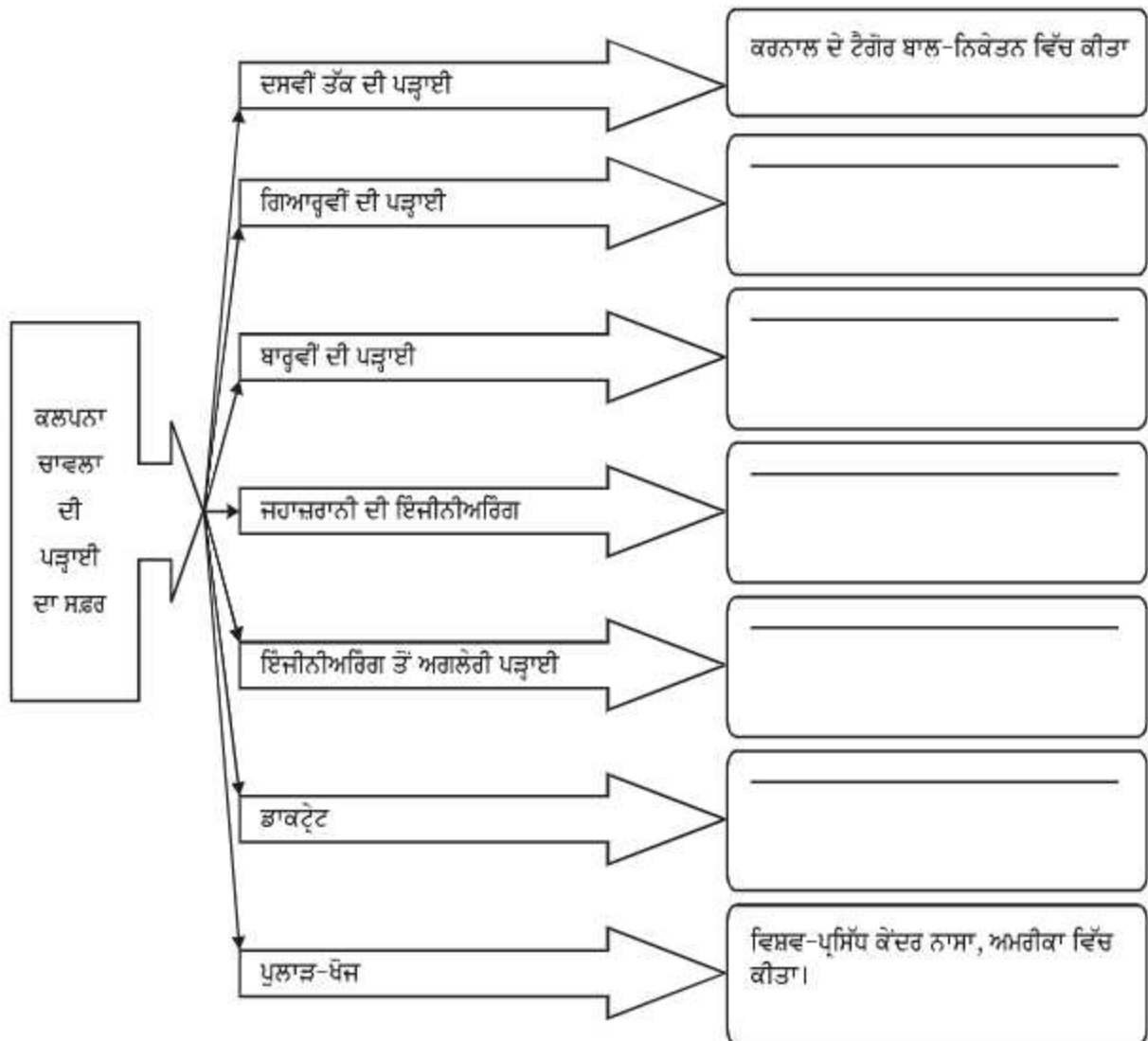
ਦੂਰ ਪਾਸ

ਪਿਆਰ ਪਹਿਲਾਂ

ਹ. ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

1. ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦਾ ਜਨਮ ਨੂੰ ਹੋਇਆ।
2. ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਦੇ ਪਿਤਾ ਦਾ ਨਾਂ ਹੈ।
3. ਕਲਪਨਾ ਚਾਵਲਾ ਨੇ ਵਿੱਚ ਟੈਕਸਾਸ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੀ ਪੜ੍ਹਾਈ ਪੂਰੀ ਕੀਤੀ।
4. ਸਪੇਸ-ਸ਼ਟਲ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ਉੱਤਰਨ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਗਈ।

ਕ. ਲੜੀਦਾਰ-ਕੜੀਦਾਰ ਸਿਰਜਣਾਤਮਿਕ ਪਰਖ:

ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੜਾਈ

ਭਾਰਤ ਉੱਤੇ ਅੰਗਰੇਜ਼ ਦਾ ਰਾਜ ਸੀ ਜਦ, ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਤੱਕ ਹੱਦ ਵਧਾਈ ਹੋਈ।
ਏਸ ਹੱਦ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਖ਼ਾਤਰ, ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਇਕ ਚੌਕੀ ਬਣਾਈ ਹੋਈ।
ਏਸ ਚੌਕੀ 'ਤੇ ਇੱਕੀ ਸਨ ਸਿੱਖ ਸੈਨਿਕ, ਜੁੱਮੇਵਾਰੀ ਤਦ ਖ਼ੂਬ ਨਿਭਾਈ ਹੋਈ।
ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ, ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਕੋਈ ਗੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਛਾਈ ਹੋਈ।

ਰੈਜਿਮੈਂਟ ਦੇ ਮੁਖੀ ਨੂੰ ਉਸ ਵੇਲੇ, ਸਿਗਨਲਮੈਨ ਨੇ ਖ਼ਬਰ ਪਹੁੰਚਾਈ ਹੋਈ।
ਅੱਗੋਂ ਕਰਨਲ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਲਈ ਤਾਰ ਤਦ ਆਈ ਹੋਈ।
ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਭੱਜਣ ਦੀ ਥਾਂ ਉੱਤੇ, ਲੜਨ-ਮਰਨ ਦੀ ਵਿਓਂਤ ਬਣਾਈ ਹੋਈ।
ਬਾਰਾਂ ਸਤੰਬਰ, ਅਠਾਰਾਂ ਸੌ ਸਤਾਨਵੇਂ ਨੂੰ, ਲਹੂ-ਡੋਲੂਵੀਂ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਹੋਈ।

ਉਹਨਾਂ ਡਟ ਕੇ ਕੀਤਾ ਮੁਕਾਬਲਾ ਸੀ, ਦੁਸ਼ਮਣ-ਦਲਾਂ 'ਚ ਭਾਜੜ ਤਦ ਪਾਈ ਹੋਈ।
ਲੜਦੇ-ਲੜਦੇ ਸਨ ਸਭ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ, ਆਪਣੀ ਜਿੰਦੜੀ ਘੋਲ-ਘੁਮਾਈ ਹੋਈ।
ਉਹਨਾਂ ਆਪਣੀ ਜਾਨ 'ਤੇ ਖੇਡ ਕੇ ਇੰਝ, ਜਾਨ ਦੇਸ ਤੇ ਕੌਮ ਵਿੱਚ ਪਾਈ ਹੋਈ।
ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕੋਈ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਇਹ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਹੋਈ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਗੜ੍ਹੀ	:	ਕਿਲ੍ਹਾ	ਹੱਦ	:	ਸੀਮਾ
ਚੌਂਕੀ	:	ਸਿਪਾਹੀਆਂ ਦੁਆਰਾ ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ ਲਈ ਬਣਾਈ ਜਗ੍ਹਾ			
ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਛਾ ਜਾਣਾ	:	ਮੁਸੀਬਤ ਆ ਜਾਣਾ	ਰੈਜਿਮੈਂਟ	:	ਸੈਨਾ ਦੀ ਇੱਕ ਟੁਕੜੀ
ਸਿਗਨਲਮੈਨ	:	ਇਸ਼ਾਰਾ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਵਿਅਕਤੀ			
ਤਾਰ	:	ਡਾਕ ਰਾਹੀਂ ਤੇਜ਼ੀ ਨਾਲ ਭੇਜਿਆ ਜਾਣ ਵਾਲਾ ਸੁਨੇਹਾ			
ਘੋਲ-ਘੁਮਾਈ	:	ਜਾਨ ਕੁਰਬਾਨ ਕਰ ਦੇਣਾ	ਮਿਸਾਲ	:	ਉਦਾਹਰਨ
ਵਿਓਂਤ	:	ਤਰਕੀਬ	ਬੇਮਿਸਾਲ	:	ਜਿਸ ਵਰਗਾ ਕੋਈ ਨਾ ਹੋਵੇ

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦਾ ਸਥਾਨ ਅੱਜ-ਕੱਲ੍ਹ ਪਾਕਿਸਤਾਨ ਵਿਖੇ ਹੈ।
- ਇਹ ਲੜਾਈ 12 ਸਤੰਬਰ, 1897 ਨੂੰ ਹੋਈ ਜਦੋਂ ਅਫ਼ਗਾਨਿਸਤਾਨ ਦੇ ਪਠਾਣਾਂ ਅਤੇ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਨੇ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਦੀ ਗਿਣਤੀ ਵਿੱਚ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਉਸ ਵਕਤ ਇਸ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਚਾਰ ਸਿੱਖ ਰੈਜਿਮੈਂਟ ਦੇ 21 ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀ ਸਨ।
- ਕਰਨਲ ਹਾਗਟਨ ਨੇ ਰੈਜਿਮੈਂਟ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡ ਕੇ ਵਾਪਸ ਆ ਜਾਓ ਪਰ ਸਿੱਖ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੇ ਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜਣ ਦੀ ਥਾਂ 'ਤੇ ਟਾਕਰਾ ਕਰਨ ਨੂੰ ਤਰਜੀਹ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਨਾਲ ਟਾਕਰਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਸਾਰੇ ਸੈਨਿਕ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋ ਗਏ।
- ਇਹਨਾਂ ਸਭ ਫ਼ੌਜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਸ ਸਮੇਂ ਦਾ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡਾ ਸਨਮਾਨ 'ਇੰਡੀਅਨ ਆਰਡਰ ਆਫ ਮੈਰਿਟ' ਦੇ ਕੇ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ ਗਈ।
- ਇਸ ਲੜਾਈ ਨੂੰ ਸੰਸਾਰ ਵਿੱਚ ਹੋਈਆਂ ਅੱਠ ਮਹਾਨ ਲੜਾਈਆਂ ਦੇ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਕੀਤਾ ਗਿਆ। ਦੇਸ ਦੀ ਪਾਰਲੀਮੈਂਟ ਵਿੱਚ ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਕੇ ਇਹਨਾਂ ਸ਼ਹੀਦ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾਂਜਲੀ ਦਿੱਤੀ।

ਪਾਠ-ਅਭਿਆਸ

ਉ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਅੰਗਰੇਜ਼ਾਂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਹੱਦ ਕਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਵਧਾਈ ਸੀ ?
- (2) ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਵਿੱਚ ਕਿੰਨੇ ਸੈਨਿਕ ਸਨ ?

- (3) ਸਿੱਖ ਫੌਜੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਵਿਓਂਤ ਬਣਾਈ ?
- (4) ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਕਦੋਂ ਹੋਈ ?
- (5) ਕਵਿਤਾ ਨੂੰ ਲੈਆਤਮਿਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸੁਣਾਓ।

ਅ. ਹੇਠ ਲਿਖੀਆਂ ਸਤਰਾਂ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਹਮਲਾ ਕੀਤਾ ਕਬਾਇਲੀਆਂ ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ, ਕਾਲੀ ਘਟਾ ਕੋਈ ਗੜ੍ਹੀ 'ਤੇ ਛਾਈ ਹੈਸੀ।

- (1) ਗੜ੍ਹੀ ਉੱਤੇ ਕੀ ਹੋਇਆ ਸੀ ?

.....

.....

.....

- ਅੱਗੋਂ ਕਰਨਲ ਦੇ ਵੱਲੋਂ ਸਭ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ, ਗੜ੍ਹੀ ਛੱਡਣ ਦੀ ਤਾਰ ਤਦ ਆਈ ਹੈਸੀ।

- (2) ਕਰਨਲ ਦੁਆਰਾ ਸੈਨਿਕਾਂ ਨੂੰ ਕੀ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਸੀ ?

.....

.....

.....

- ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦੀ ਮਿਸਾਲ ਕੋਈ, ਬੇਮਿਸਾਲ ਇਹ ਹੋਈ ਲੜਾਈ ਹੈਸੀ।

- (3) ਇਸ ਵਿੱਚ ਕਿਸ ਮਿਸਾਲ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਅੰਗਰੇਜ਼

.....
.....

ਚੌਕੀ

.....
.....

ਹਮਲਾ

.....
.....

ਮੁਖੀ

.....
.....

ਕਰਨਲ

.....
.....

ਵਿਓਂਤ

.....
.....

ਮੁਕਾਬਲਾ

.....
.....

ਸ਼ਹੀਦ

.....
.....

ਸ. ਸਾਰਾਗੜ੍ਹੀ ਦੀ ਲੜਾਈ ਬਾਰੇ ਕੁਝ ਸਤਰਾਂ ਲਿਖੋ :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:੦

ਤਾਰ (ਇੱਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ-ਸੇਵਾ) ਇਸ ਨਾਲ ਜਲਦੀ ਭੇਜਣ ਵਾਲੇ ਸੁਨੇਹੇ ਇੱਕ ਥਾਂ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਏ ਜਾਂਦੇ ਸਨ। ਚੰਗੇ-ਮਾੜੇ ਸੁਨੇਹੇ, ਜਿਵੇਂ ਜਨਮ, ਮੌਤ, ਵਿਆਹ, ਨੌਕਰੀ, ਯੁੱਧ, ਦੁਰਘਟਨਾ ਆਦਿ।

- ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚ 1851 ਈਸਵੀ ਤੋਂ 1854 ਈਸਵੀ ਤੱਕ ਟੈਲੀਗ੍ਰਾਮ ਲਾਈਨਾਂ ਵਿਛਾਈਆਂ ਸਨ।
- ਈਸਟ ਇੰਡੀਆ ਕੰਪਨੀ ਨੇ ਹੀ ਇਹ ਸਹੂਲਤ 1854 ਈਸਵੀ ਵਿੱਚ ਆਮ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਖੋਲ੍ਹੀ ਸੀ।
- ਭਾਰਤ ਵਿੱਚ ਪਹਿਲੀ ਤਾਰ 27 ਅਪਰੈਲ, 1854 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਮੁੰਬਈ ਤੋਂ ਪੁਣੇ ਭੇਜੀ ਗਈ ਸੀ।
- ਤਾਰ ਦੀ ਸਹੂਲਤ, ਤਕਨੀਕ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਣ ਕਾਰਨ 160 ਸਾਲ ਬਾਅਦ 15 ਜੁਲਾਈ, 2013 ਈਸਵੀ ਨੂੰ ਬੰਦ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਗਈ ਸੀ।

* * * * *

ਅਸਲੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਸਵੇਰ ਤੋਂ ਮੀਂਹ ਪੈ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਬੱਦਲ ਅਜੇ ਵੀ ਘੁਲੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਅਜੇ ਹੋਰ ਵੀ ਮੀਂਹ ਪਵੇਗਾ।

ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕਾਫ਼ੀ ਪਾਣੀ ਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਅ ਤੇਜ਼ ਸੀ। ਇਹ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਪਤਾ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿ ਨਦੀ ਦਾ ਪਾਣੀ ਲੰਘਣ ਵਾਲਿਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਰੋੜ੍ਹ ਕੇ ਲੈ ਜਾਵੇਗਾ। ਅੱਗੇ ਵੀ ਇਵੇਂ ਹੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਬਾਰਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋ ਜਾਏ ਤਾਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਅ ਵਧ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਉਦੋਂ ਡ੍ਰਾਈਵਰ ਬੱਸਾਂ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਸੀ ਲਿਆਉਂਦੇ। ਨਦੀ ਤੋਂ ਪਾਰ ਉੱਚੀ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ। ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਵਾਰੀਆਂ ਨੇ ਬੱਸ ਲੈਣੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਪੈਂਦੀ ਸੀ। ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਕੇ ਬੱਸ ਤੱਕ ਜਾਂ ਪਿੰਡ ਪੁੱਜਣਾ ਪੈਂਦਾ ਸੀ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਜਦੋਂ ਬਰਸਾਤ ਬਹੁਤੀ ਹੋਵੇ ਅਤੇ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਜ਼ਿਆਦਾ ਪਾਣੀ ਆ ਜਾਏ ਤਾਂ ਕਈ-ਕਈ ਘੰਟੇ ਉਡੀਕਣਾ ਵੀ ਪੈ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।

ਅੱਜ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤ ਪਾਣੀ ਸੀ। ਲੋਕ ਟੋਲੀਆਂ ਬਣਾ-ਬਣਾ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ। ਨਿੱਕੇ ਬਾਲਾਂ ਨੂੰ ਵੱਡਿਆਂ ਨੇ ਮੋਢਿਆਂ ਉੱਤੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਬੱਚੇ ਸਗੋਂ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਤੇਜ਼ ਵਗਦਾ ਪਾਣੀ ਵੇਖ ਕੇ ਚਾਂਡਲ ਰਹੇ ਸਨ। ਕਿਸੇ ਨੇ ਸਾਈਕਲ ਦੇ ਕੈਰੀਅਰ 'ਤੇ ਦੁੱਧ ਵਾਲੇ ਢੋਲ ਵੀ ਲੱਦੇ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਿੱਥੇ ਤੱਕ ਨਜ਼ਰ ਜਾਂਦੀ, ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਲੋਕ ਵਿਖਾਈ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਜਣਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਪੈਰਾਂ ਹੇਠੋਂ ਰੇਤ ਖਿਸਕ-ਖਿਸਕ ਜਾਂਦੀ ਸੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਇੱਕ-ਦੂਜੇ ਦੇ ਹੱਥ ਫੜੇ ਹੋਏ ਸਨ ਤੇ ਉਹ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਉੱਧਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਅਧਿਆਪਕ ਘਰਾਂ ਨੂੰ ਤੁਰ ਪਏ ਸਨ। ਉਹਨਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕਈਆਂ ਨੂੰ ਇਹ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰਨੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਉਹ ਵੀ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਵੜ ਗਏ। ਉਸ ਵੇਲੇ ਪਿੱਛੇ ਆ ਰਹੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਹੱਥ ਮਨਜੀਤ ਭੈਣ ਜੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਛੁੱਟ ਗਿਆ ਸੀ ਤੇ ਉਹ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਸਨ। ਚਾਰੇ ਪਾਸੇ ‘ਹਾਏ-ਤੋਬਾ’ ਮੱਚ ਗਈ। ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਹਰਦੀਪ, ਇਹ ਸਭ ਵੇਖ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਇੱਕ ਪਲ ਵੀ ਨਾ ਉਡੀਕਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਆਪਣਾ ਬਸਤਾ ਆਪਣੇ ਸਾਥੀ ਨੂੰ ਫੜਾਇਆ ਅਤੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਛਾਲ ਮਾਰ ਦਿੱਤੀ। ਉਹ ਬਿਜਲੀ ਦੀ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਤਰਦਾ ਹੋਇਆ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਵੱਲ ਵਧਿਆ। ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਫੜ ਕੇ ਡੂੰਘੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਘੱਟ ਪਾਣੀ ਵੱਲ ਲੈ ਆਇਆ। ਘਬਰਾਹਟ ਨਾਲ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਬੁਰਾ ਹਾਲ ਸੀ ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

ਸਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕ-ਅਧਿਆਪਕਾਵਾਂ, ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਅਤੇ ਹੋਰ ਲੋਕ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ ਜਦੋਂ ਸਵੇਰ ਦੀ ਸਭਾ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ ਤਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁੱਖ ਅਧਿਆਪਕ ਜੀ ਨੇ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਬੜੀ ਤਾਰੀਫ਼ ਕੀਤੀ। ਸਾਰਿਆਂ ਨੇ ਹਰਦੀਪ ਦੇ ਸਨਮਾਨ ਵਿੱਚ ਤਾੜੀਆਂ ਮਾਰੀਆਂ। ਹਰਦੀਪ ਵੀ ਬੜਾ ਖੁਸ਼ ਸੀ।

ਇਸ ਗੱਲ ਨੂੰ ਦੋ-ਤਿੰਨ ਮਹੀਨੇ ਲੰਘ ਗਏ। ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਸਲਾਨਾ ਪਰੀਖਿਆ ਹੋ ਰਹੀ ਸੀ। ਇੱਕ ਦਿਨ ਨੌਵੀਂ ਜਮਾਤ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਸੀ। ਹਰਦੀਪ ਵੀ ਪਰੀਖਿਆ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਜਦੋਂ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦਿਨ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿੱਚ ਪਰੀਖਿਆ ਦੀ ਨਿਗਰਾਨੀ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ ਤਾਂ ਹਰਦੀਪ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਕੋਈ ਟਿਕਾਣਾ ਨਾ ਰਿਹਾ। ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ ਹੁਸ਼ਿਆਰ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਬਾਕੀ ਪਰਚਿਆਂ ਵਿੱਚੋਂ ਭਾਵੇਂ ਰਹਿ ਜਾਏ, ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਵਿੱਚੋਂ ਉਹ ਪਾਸ ਹੋ ਗੀ ਜਾਵੇਗਾ। ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦੇ ਪਰਚੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਕਲ ਕਰਨ ਤੋਂ ਰੋਕਣਗੇ ਨਹੀਂ। ਉਸ ਨੂੰ ਯਾਦ ਆਇਆ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾ ਰਹੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਦੀ ਜਾਨ ਬਚਾਈ ਸੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਤਾਬ ਖੋਲ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣੇ ਗੱਤੇ ਹੇਠ ਰੱਖ ਲਈ। ਉਹ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਵੇਖ-ਵੇਖ ਕੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦੇ ਜਵਾਬ ਲਿਖਣ ਲੱਗਾ। ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਨਕਲ ਕਰਦੇ ਨੂੰ ਵੇਖ ਲਿਆ। ਉਹ ਉਸ ਕੋਲ ਆਏ ਅਤੇ ਖਲੋ ਗਏ। ਉਹ ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਵਿੱਚੋਂ ਨਕਲ ਕਰਦਿਆਂ ਦੇਖ ਕੇ ਕਹਿਣ ਲੱਗੇ, “ਬੇਟਾ, ਹਰਦੀਪ! ਤੂੰ ਇਹ ਕੀ ਕਰ ਰਿਹਾ ਹੈਂ? ਆਹ, ਤੇਰੇ ਗੱਤੇ ਹੇਠ ਕੀ ਏ?”

ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਦੇ ਗੱਤੇ ਹੇਠ ਰੱਖੀ ਕਿਤਾਬ ਫੜ ਲਈ। ਹਰਦੀਪ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕਰਨ ਲੱਗਾ, “ਕਰਨ ਦੇਵੋ ਨਾ, ਭੈਣ ਜੀ, ਮੈਨੂੰ ਨਕਲ! ਉਸ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਇਦ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਉਸ ਦਿਨ ਦੇ ਬਦਲੇ ਵਿੱਚ ਉਸ ਨੂੰ ਨਕਲ ਕਰਨ ਦੇਣਗੇ।

ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਤਾਬ ਨਾ ਦਿੱਤੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਭੈਣ ਜੀ! ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਉਸ ਦਿਨ ਰੁੜ੍ਹਨ ਤੋਂ ਬਚਾਇਆ ਸੀ, ਭੁੱਲ ਗਿਐ, ਤੁਹਾਨੂੰ?”

ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੇ ਬੜੇ ਠਰੁੱਮੇ ਨਾਲ ਉਸ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, “ਬੇਟਾ, ਮੈਂ ਵੀ ਤਾਂ ਤੈਨੂੰ ਰੁੜ੍ਹੇ ਜਾਂਦੇ ਨੂੰ ਹੀ ਬਚਾ ਰਹੀ ਹਾਂ। ਮੈਂ ਤਾਂ ਉਸ ਦਿਨ ਨਦੀ ਦੇ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗੀ ਸਾਂ ਪਰ ਤੂੰ ਜਿਹੜੀ ਨਕਲ ਵਾਲੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਰੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗਾ ਏਂ, ਇਹ ਉਸ ਤੋਂ ਵੀ ਵੱਧ ਮਾਰੂ ਏ। ਤੂੰ ਠੀਕ ਢੰਗ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਹੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਸਕੇਂਗਾ। ਬੱਸ, ਇਹੋ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੀ ਅਸਲ ਸਿੱਖਿਆ ਏ, ਇਹੋ ਪੜ੍ਹਾਈ ਏ।”

ਹਰਦੀਪ ਨੂੰ ਲੱਗਾ, ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਸੌ ਫੀਸਦੀ ਸੱਚ ਆਖ ਰਹੇ ਹਨ। ਉਹ ਆਪਣੇ-ਆਪ ਆਪਣਾ ਪਰਚਾ ਹੱਲ ਕਰਨ ਲੱਗਾ।

ਅੱਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ

ਬਾਲਾਂ	:	ਬੱਚਿਆਂ	ਚਾਂਡਲਨਾ	:	ਸ਼ਰਾਰਤਾਂ ਕਰਨਾ
ਠਰੁੱਮੇ ਨਾਲ	:	ਧੀਰਜ ਨਾਲ	ਮਾਰੂ	:	ਖ਼ਤਰਨਾਕ
ਸੌ ਫੀਸਦ	:	ਸੌ ਵਿੱਚੋਂ ਸੌ (ਸੌ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਤ)			

ਕੁਝ ਹੋਰ ਯਾਦ ਰੱਖਣਯੋਗ ਗੱਲਾਂ

- ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਵੱਡਿਆਂ ਦਾ ਸਤਿਕਾਰ ਤੇ ਛੋਟਿਆਂ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਕਰੋ।
- ਕਿਸੇ ਵੀ ਕੰਮ ਨੂੰ ਛੋਟਾ ਨਾ ਸਮਝੋ।
- ਲੋੜਵੰਦਾਂ ਦੀ ਹਮੇਸ਼ਾਂ ਮਦਦ ਕਰੋ।
- ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਪੱਲਾ ਨਾ ਛੱਡੋ।
- ਸਮੇਂ ਦੀ ਕਦਰ ਕਰੋ।

ੳ. ਜ਼ਬਾਨੀ ਅਭਿਆਸ:

- (1) ਬਾਰਸ਼ ਜ਼ਿਆਦਾ ਹੋਣ ਨਾਲ਼ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ?
- (2) ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਜਣਾ ਪਾਣੀ ਵਿੱਚ ਖਲੋ ਜਾਂਦਾ ਸੀ ਤਾਂ ਕੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ?
- (3) ਹਰਦੀਪ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਦੇ ਤਰਲੇ ਕਿਉਂ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ?
- (4) ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਦੀ ਅਸਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਕੀ ਹੈ ?

ਅ. ਕਹਾਣੀ ਵਿੱਚੋਂ ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਪੈਰੇ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹ ਕੇ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਪ੍ਰਸ਼ਨਾਂ ਦੇ ਉੱਤਰ ਦਿਓ:

- ਉੱਧਰ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਛੁੱਟੀ ਹੋ ਗਈ ਸੀ। ਬਚਾਅ ਹੋ ਗਿਆ ਸੀ।

- (1) ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਦਾ ਹੱਥ ਕਿਸ ਨੇ ਫੜਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ?

.....

.....

.....

- (2) ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਕਿਉਂ ਰੁੜ੍ਹਨ ਲੱਗੇ ਸਨ?

.....

.....

.....

- (3) ਹਰਦੀਪ ਕਿਸ ਜਮਾਤ ਵਿੱਚ ਪੜ੍ਹਦਾ ਸੀ?

.....

.....

.....

(4) ਹਰਦੀਪ ਨੇ ਸ਼ਾਰਦਾ ਭੈਣ ਜੀ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਬਚਾਇਆ?

.....

.....

.....

ੲ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਨੂੰ ਵਾਕਾਂ ਵਿੱਚ ਵਰਤੋ:

ਨਦੀ
 ਪਾਣੀ
 ਸਨਮਾਨ
 ਹੁਸ਼ਿਆਰ
 ਨਕਲ

ਸ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਵਿਰੋਧੀ ਸ਼ਬਦ ਲਿਖੋ:

ਵਧ	ਘੱਟ	ਹੁਸ਼ਿਆਰ	
ਨਿੱਕਾ		ਪਾਸ	
ਉੱਚਾ		ਬਹੁਤਾ	
ਹੌਲੀ		ਹੇਠ	
ਡੁੱਬਣਾ		ਜ਼ਿੰਦਗੀ	

ਹ. ਹੇਠਾਂ ਦਿੱਤੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਦੁਕਵੇਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਚੁਣ ਕੇ ਖਾਲੀ ਥਾਂਵਾਂ ਭਰੋ:

(ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ, ਉੱਚੀ, ਨੌਵੀਂ, ਹੁਸ਼ਿਆਰ, ਬਹੁਤਾ, ਵਧ)

1. ਅੱਜ ਨਦੀ ਵਿੱਚ ਪਾਣੀ ਸੀ।
2. ਡਾਈਵਰ ਬੱਸਾਂ ਥਾਂ ਖੜ੍ਹੀਆਂ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਸਨ।

3. ਪਾਣੀ ਦਾ ਵਹਾਅ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।
4. ਉਹ ਨਦੀ ਪਾਰ ਕਰ ਰਹੇ ਸਨ।
5. ਇੱਕ ਦਿਨ ਜਮਾਤ ਦਾ ਅੰਗਰੇਜ਼ੀ ਦਾ ਪਰਚਾ ਸੀ।
6. ਉਹ ਪੜ੍ਹਾਈ ਵਿੱਚ ਬਹੁਤਾ..... ਨਹੀਂ ਸੀ।

ਕ. ਹੇਠ ਲਿਖੇ ਵਾਕਾਂ ਨੂੰ ਵਚਨ ਬਦਲ ਕੇ ਲਿਖੋ :

1. ਬੱਸ ਪਿੰਡ ਤੱਕ ਨਹੀਂ ਆਈ।
2. ਬਾਲ ਨੂੰ ਵੱਡੇ ਨੇ ਚੁੱਕਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਖ. ਇਸ ਕਹਾਣੀ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਜੋ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਨੂੰ ਸੰਖੇਪ ਕਰਕੇ ਲਿਖੋ :

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

ਅਧਿਆਪਕ ਲਈ ਅਗਵਾਈ-ਲੀਨਾਂ:

- ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਦਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਵੇ।

* * * * *